

ANALYSE VAN NICHE-INITIATIEVEN INZAKE PUBLIEKE RUIMTE IN DE GENTSE BLOEMEKENSWIJK

THOMAS BLOCK & MICHIEL DEHAENE (REDS.)

Inhoudstafel

Analyse van niches: een discussiekader voor duurzaamheidsinitiatieven.....	4
Inleiding: achtergrond van de analyse.....	4
Inschatten van het duurzaam en stedelijk karakter.....	6
Welk transitiepad draagt het initiatief in zich?.....	10
Een binnen- of buitenlands referentieproject.....	10
Samenvatting van de concrete opdracht.....	10
Het Hyacintpark.....	12
Inleiding.....	12
Hyacintpark als niche-initiatief.....	13
Referentieproject: 'Im Gut' in Zürich.....	15
Ambities stedelijke duurzaamheid.....	17
Transitiepaden.....	19
Krachtlijnen van het initiatief.....	20
Zwaktes van het initiatief.....	21
Wat betekent het niche-initiatief voor de stad?.....	22
Westerbegraafplaats (1).....	25
Inleiding.....	25
Achtergrond.....	25
Referentieprojecten: 'begraafplaatspark' in Kopenhagen en 'Al-Ghuraba' in Libanon.....	27
Toekomstvisie.....	30
Politieke transitiepaden.....	32
Zwaktes van het initiatief.....	33
Conclusie.....	33
Westerbegraafplaats (2).....	35
Inleiding.....	35
Algemene opzet.....	35
Referentieproject: het Schoonselhof in Antwerpen.....	40
Reflectie politieke transitiepaden.....	42
Sterktes en zwaktes.....	43
Conclusie.....	44

Groenklimaatassen – Westerringspoor	46
Inleiding en algemeen opzet	46
Schets ambities.....	48
Referentieproject: het Groen Lint in Oostende	49
Transformatief karakter en transitiepaden.....	51
Krachten.....	52
Zwakten en Valkuilen.....	53
Conclusie.....	54
Oude boomgaard op de Guislain-site	56
Inleiding	56
Referentieprojecten: Leeds Urban Harvest en Pluk	57
Schets ambities: wat is ons project?	58
Situering binnen transitiepaden	59
Valkuilen	60
Toekomstperspectief.....	61
Sociaal restaurant ‘Balensmagazijn’ en buurtkeuken Bloemekenswijk.....	62
Inleiding.....	62
Beschrijving: opzet en ambities.....	62
Sociaal restaurant Balensmagazijn.....	63
Buurткеuken Bloemekenswijk.....	63
Referentieproject: Karoot in de Brugse Poort.....	64
Ambities.....	66
Transformatie.....	66
Krachten en valkuilen.....	67
Toekomstperspectief.....	68
Bedrijventerrein U-Connect.....	70
Inleiding.....	70
Algemeen opzet en ambities.....	70
Referentieproject: ‘t Lampeke in Leuven	72
Transitiepaden	74
Kracht van het initiatief	75
Valkuilen	76

Parkeergebouw 'Het Getouw'	78
Algemeen opzet	78
Referentieproject: Mechels parkeergebouw Keerdok.....	80
Schets van de ambities op vlak van stedelijke duurzaamheid	81
Situering van het initiatief binnen de transitiepaden van Scoones.....	82
Kracht van het initiatief	83
Zwakten en valkuilen.....	84
HUBP van vzw Jong	86
Inleiding.....	86
Een schets van vzw Jong in de Bloemekenswijk.....	86
Vzw Jong: een vzw met ambities.....	87
Referentieproject: D'Broej in Brussel.....	89
Het transformatieve karakter van vzw Jong.....	91

Samenvatting

In het vak 'Duurzame steden' werden in het academiejaar 2022-2023 verschillende zogenaamde niche-initiatieven verkend rond het jaarthema 'Veranderende publieke ruimte in de Gentse Bloemekenswijk'. Studenten analyseerden het Hyacintpark, de Westerbegraafplaats, de Groenklimaatassen met het Westerringspoor, de Guislainsite met de oude boomgaard, het sociaal restaurant 'Balenmagazijn', de buurtkeuken Bloemekenswijk, het bedrijventerrein U-Connect, het parkeergebouw 'Het Getouw' en de HUBP van vzw Jong. Naast een beschrijving van het algemeen opzet, werden telkens de ambities op vlak van duurzaamheid en stedelijke transformatie geschetst. De docenten reikten hiervoor een discussiekader aan dat focust op ecologische duurzaamheid, sociale rechtvaardigheid en het transformatief karakter van het initiatief. Onder meer door een kritische vergelijking met een binnen- of buitenlands referentieproject reflecteerden de studenten ook over het 'politieke' transitiepad dat het onderzochte initiatief in zich draagt. In deze paper gaan de docenten eerst in op de context van deze opdracht alsook op de aangereikte analysekaders, waarna de analyses van de 9 initiatieven door de studenten volgen.

Dank aan Karolien Lecoutre en Iris Van den Abbeel (Stad Gent), Jan Van Hoof (KULeuven) en Simon Allemeersch (UGent) voor hun begeleiding onderweg en advies aan de studenten.

Analyse van niches: een discussiekader voor duurzaamheidsinitiatieven

Thomas Block en Michiel Dehaene

Inleiding: achtergrond van de analyse

In het vak 'Duurzame steden' gaan we elk jaar in op een complex duurzaamheidsvraagstuk en voortbouwend op de logica van de Stadsacademie¹ betrekken we de kwestie op de Gentse context. Het jaarthema wisselt. Vorige academiejaren focusten we op het stedelijke voedselvraagstuk (2018-2019), korte keten (2019-2020), lokale duurzaamheidsstrategieën in Gentbrugge (2020-2021), klimaatvriendelijk wonen in de Gentse rand (2021-2022) en dit academiejaar staat de veranderende publieke ruimte in de Bloemekenswijk centraal.

Binnen de brede transitie naar een duurzame en klimaatrobuuste stad stapelen de doelstellingen en ambities zich op. Principes rond waterbuffering, rond energetische isolatie, energiebuffering en duurzame opwekking, rond een duurzame mobiliteitsshift, rond verdichting, compact wonen en efficiënt ruimtegebruik, enz. Aan die lijst kan je nog een hele lijst van wensen van bewoners en noden van specifieke doelgroepen toevoegen: betaalbaar wonen, sociale veiligheid, intergenerationeel wonen, integrale toegankelijkheid, kindvriendelijkheid,... Al die normatieve uitgangspunten landen op concrete plekken en laten zich niet zomaar optellen. Niet alleen vragen ze om vaak ingrijpende veranderingen in de inrichting, het beheer en gebruik van de ruimte, niet zelden zijn ze ook onderling met elkaar in tegenspraak en strijden ze in de stad om dezelfde beperkte ruimte. De duurzame stad kan niet zonder politieke keuzes en is er een strijd tussen verschillende modellen en perspectief om met verschil en conflict om te gaan.

Deze strijd om ruimte in de duurzame stad is misschien wel het meest tastbaar in de strijd om het openbaar domein. Hier zie je nadrukkelijk de ingrijpende verandering die op handen is. Pleinen die amper 5 jaar geleden werden heraangelegd met dure bestrating worden vandaag reeds opgebroken omwille van onthardingsdoelstellingen, of worden voorzien van bomen (soms in de vorm van tijdelijke inrichting) op zoek naar meer schaduw en een antwoord op het stedelijk hitte-eiland effect. Het profiel van de rijweg is in veel straten voorwerp van een heuse strijd. Waar de auto voorheen de verdeling van de ruimte bepaalde en de overschotruimte voor de voetganger en fietser was, wordt die logica vandaag vaak omgekeerd. Soms voorzichtig met concepten als de fietsstraat, soms verregaand met radicale ingrepen die de parkeerruimte weghalen en de auto naar de rand van de wijk brengen. Zorgen om biodiversiteit brengen nieuwe eisen met zich mee op vlak van groenbeheer. Nieuwe technologie strijdt om de ruimte onder het voetpad waar plaats moet worden gemaakt voor warmtenetten of glasvezelkabels, en exact waar ook gezocht wordt naar meer wortelruimte voor klimaatbomen die er 100 jaar moeten kunnen staan.

De strijd om de stedelijke openbare ruimte is niet alleen een strijd om vierkante meters en het beheer ervan, het is ook altijd een strijd om beperkte middelen en hoe daarmee om te gaan. Het openbaar domein behoort typisch tot de kerntaak van een lokale overheid waarvan de inrichting en het onderhoud gedragen worden door publieke middelen. Maar zijn die middelen eerlijk verdeeld? Waar moet de gebruiker mee betalen en wat blijft gratis voor iedereen? Hoe organiseren we de noodzakelijke solidariteit en is dit enkel een strijd om publieke middelen? Tussen het publiek domein en het particulier belang tekent zich een nieuw speelveld af van coöperatieve verbanden, zogenaamde 'commons' en allerlei vormen van gedeeld ruimtegebruik – de ene gericht op nieuwe

¹ Zie destadsacademie.be

vormen van inclusie, de andere op meer exclusieve verbanden die de solidariteit beperken tot de direct deelnemende groep.

Maar naast die letterlijke strijd om ruimte, gaat het ook om een strijd over het recht op het gebruik van die ruimte en vooral over wie dat dan bepaalt. De breuklijnen zijn daarbij soms dezelfde, fietser vs. auto, fietser vs. voetganger, etc. Maar de tegenstellingen zijn hier vooral meervoudig. Leeftijd, gender, inkomen, migratieachtergrond, opleidingsniveau, etc. kruisen elkaar, versterken elkaar binnen nieuwe constructieve en destructieve, rechtvaardige en onrechtvaardige verbanden. De verschuivingen in de publieke ruimte gaan op dat moment over het opnieuw toe-eigenen van de ruimte door een stedelijk publiek dat zich telkens opnieuw samenstelt vanuit andere ideeën over hoe die ruimte moet worden gedeeld en welke regels daarbij gelden en gehandhaafd worden.

In het academiejaar 2022-2023 richtten we ons op de (potentieel) nieuwe publieke ruimte die zich in de klimaatrobuuste stad aftekent. Nieuwe publieke ruimte zowel in de betekenis van de vernieuwing van de bestaande fysieke ruimte, maar ook in de betekenis van nieuwe vormen van gedeelde ruimtes en nieuwe vormen van beheer. Om die oefening concreet te houden lag de focus op de Gentse Bloemekenswijk. Het huidig bestuur heeft zich geëngageerd om in deze legislatuur een agenda op te maken voor een nieuw stadsvernieuwingsproject dat door een volgende legislatuur moet worden uitgewerkt. De Stadsacademie werkt hieraan mee en binnen dit vak willen we bijdragen aan lopende discussies.

De Bloemekenswijk lag ooit aan de stadsrand, naast bedrijven en andere functies zoals het psychiatrisch ziekenhuis, de Westerbegraafplaats en andere functies die typisch in de rand van de stad werden ingepland. Ondertussen bevindt de wijk zich veel centraler binnen de agglomeratie en ontwikkelt zich ook een nieuw verband tussen de oude tuinwijk en de aanpalende enclavelandschappen. Wat is de betekenis van het historische Edmond Van Beverenplein in dergelijk nieuw verband? Hoe verhoudt de voormalige UCO-site zich tot de wijk? Wat met de resterende oude industriële sites zoals de Filature d'Orleans? En wat met het Guislainmuseum en ziekenhuis? Kan een kerkhof ook functioneren als park? Hoe eventueel ook andere functies koppelen aan de stedelijke en recreatieve fietsroute? Maar vooral, wat dragen bestaande, nieuwe en mogelijke veranderingen bij aan de duurzame herontwikkeling van de Gentse Bloemekenswijk? Welke ruimte zien we hier voor publieke experimenten? Welke bewegingen leiden hier de dans? Wie moet of kan welke rol hier opnemen?

We vertrokken niet bij de antwoorden, maar wel bij deze vragen en trachtten te achterhalen welke sleutelonzekerheden het vraagstuk bepalen. Aan de hand van aangereikte kaders nemen we in het vak enkele projecten, experimenten en andere niche-initiatieven in de Bloemekenswijk onder de loep, ontwikkelden we mogelijke toekomstscenario's, om tot slot te landen met normatieve stellingnames en oplossingsstrategieën. Met dit geheel van opdrachten hopen we samen een beter zicht te krijgen op hoe de publieke ruimte in de Bloemekenswijk er wel en niet kan uitzien, welke transities zinvol kunnen zijn en hoe we op adequate wijze complexe uitdagingen kunnen vertalen in robuust beleid. Deze bijdrage bevat de analysekaders en kritische analyses van 9 niche-initiatieven.

In de wetenschappelijke literatuur is er in het domein van innovatiestudies en transitiestudies de laatste jaren veel gepubliceerd over het belang van niches en experimenten. Ze worden gezien als essentieel om doorbraken te initiëren naar duurzamere maatschappelijke systemen in bijvoorbeeld energie, wonen, mobiliteit, voeding of zorg. Een niche wordt gedefinieerd als een afgeschermdes ruimtes die fungeert als broedkamers voor technologische vernieuwing en voor nieuwe sociale praktijken. Niches kunnen opgezet worden door ondernemers, overheden, sociale bewegingen of individuele burgers. Doorgaans wordt een onderscheid gemaakt tussen niches (bv. autodelen) en niche-initiatieven daarbinnen (bv. Cambio of Dégage).

Samen met onze 40 studenten stelden we ons de concrete vraag in welke mate en hoe bepaalde niche-initiatieven kunnen bijdragen aan een duurzame stadsontwikkeling gegeven de focus op een veranderende publieke ruimte. En wanneer is dergelijke verandering wel en niet wenselijk? Na een brede screening beslisten we om een verscheidenheid aan initiatieven te verkennen en te analyseren: soms wordt gefocust op fysiek-ruimtelijke stadsprojecten en technologische vernieuwing dan weer op nieuwe sociale praktijken, soms is het initiatief opgezet door burgers of sociale bewegingen, dan weer door overheden of bedrijven, etc.

Met deze verkenning trachtten we de studenten snel voeling te laten krijgen met het jaarthema 'Veranderende publieke ruimte in de Bloemekenswijk'. Ook liet deze analyse toe om studenten te laten kennismaken met elkaars perspectieven, aannames, wetenschappelijke logica's, expertises en normatieve voorkeuren. De studenten die het vak 'Duurzame Steden' volgden komen immers uit verschillende (master)opleidingen aan de Universiteit Gent: Ingenieurswetenschappen Stadsontwerp & Architectuur; Stedenbouw & Ruimtelijke Planning; Architectuurontwerp en bouwtechniek; Geografie en geomatica; Biologie; Bio-Ingenieurs Land, water en klimaat; Wijsbegeerte; Sociaal werk; Conflict en Development; Global Studies; en Politieke Wetenschappen.

Per 3 à 6 studenten werd volgende niche-initiatieven grondig bestudeerd:

- 1) het Hyacintpark,
- 2) de Westerbegraafplaats (2 keer)
- 3) de Groenklimateassen met het Westerringspoor
- 4) de Guislainsite met de oude boomgaard
- 5) het sociaal restaurant 'Balenmagazijn'
- 6) de buurtkeuken Bloemekenswijk
- 7) het bedrijventerrein U-Connect
- 8) het parkeergebouw 'Het Getouw'
- 9) de HUBP van vzw Jong

Voor alle duidelijkheid, de selectie van deze initiatieven gebeurde in overleg met de studenten en staat los van het belang of rangorde van elk initiatief.

Telkens dienden de ambities op vlak van duurzaamheid en stedelijkheid kritisch te worden beschreven, alsook wensten we evaluerende reflecties over de 'politieke' transitiepaden die de onderzochte initiatieven in zich dragen. Een binnen- of buitenlands referentieproject versterkte daarbij de analyse. Waar de beschrijving zo neutraal mogelijk diende te gebeuren, vroegen we de studenten bij de reflecties ook zelf stellingnames te ontwikkelen. De studenten gebruikten kwalitatieve technieken voor deze opdracht, met name een screening van websites en (beleids)documenten en indien mogelijk interviews met betrokken actoren. Alle studenten kregen een deskundige inleiding en uitstekend advies van Karolien Lecoutre (Stad Gent), Jan Van Hoof (KULeuven) en Simon Allemeersch (UGent) tijdens een werkcollege (28 okt. 2022) en aparte, specifieke contacten. Als docenten reikten we de studenten enkele analysekaders aan die voortbouwden op de leerstof uit de hoorcolleges rond duurzaamheid, transities en stedelijkheid. Deze kaders lichten we hieronder summier toe.

Inschatten van het duurzaam en stedelijk karakter

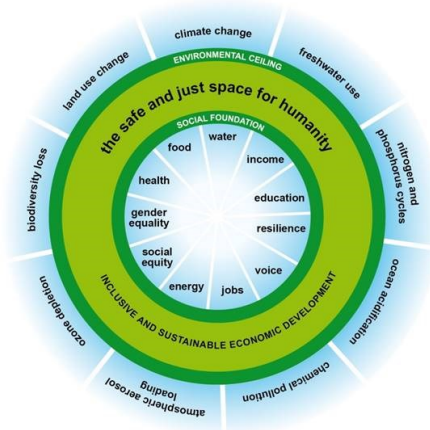
Er mogen dan wel heel wat discussies bestaan over zowel het kaderen van een specifiek duurzaamheidsprobleem als over de beste oplossingsstrategie, duurzaamheid is geen louter arbitrair of relativistisch concept. We kunnen immers niet omheen enkele vrij algemeen aanvaarde basisprincipes, met name intra- en intergenerationele rechtvaardigheid en respect voor de draagkracht van de aarde. Of om het met wat

minder dure woorden te zeggen, het gaat om een goed leven in een samenleving waarin alle mensen rechtvaardig behandeld worden en die binnen ecologische grenzen blijft².

Het is op basis van deze brede contouren dat een meer verfijnd kader werd ontwikkeld dat kan gebruikt worden om nieuwe of lopende initiatieven te verkennen op vlak van duurzaamheid. Dit kader, vertaald in onderstaande 3*5-tabel, is sterk gebaseerd op een actie-onderzoek uitgevoerd door Devolder en Block³ met als doel het debat over stadsprojecten inhoudelijk te voeden vanuit de centrale duurzaamheidsprincipes en ook te verbreden rekening houdend met inzichten uit het jonge vakgebied 'transitiestudies'.

Dit kader wil in de eerste plaats inspireren en leent zich bij uitstek om een dialoog te starten over een nieuw of bestaand concept, initiatief of project, alsook om gemeenschappelijke betekenissen te zoeken over wat een duurzaam initiatief wel of niet kan zijn. Zo kan deze tabel gebruikers confronteren met zaken waar ze zelf, in eerste instantie, niet aan dachten. Het kader heeft geenszins als doel een score te bepalen over het duurzaamheidsgehalte van een nieuw of lopend initiatief. En evenmin betreft het een afvinklijst waarbij idealiter alle hokjes tegelijkertijd worden afgevinkt met te simpele ja/nee-antwoorden. Liever dan een 'bingo' binnen één rij, wordt gewezen op de meerwaarde van een interessante en relevante spreiding over de 3 rijen. Ook is een genuanceerde inschatting wenselijk. Omdat het niet mogelijk is om te voorspellen welke verandering nieuwe of lopende niche-initiatieven vandaag of in de toekomst effectief zullen realiseren, wordt voorgesteld om zo veel als mogelijk te focussen op de gestelde of de te stellen ambities.

De ecologische en sociale uitdagingen worden respectievelijk vertaald in een rij met dimensies onder de hoofding 'ecologisch en goed leven' en een rij met dimensies rond 'rechtvaardig en samen'. Uiteraard hebben beide rijen elk afzonderlijke prioriteiten en doelstellingen, maar er is ook heel wat overlap. Het creëren van synergiën tussen beiden, zowel bij het aanduiden van de problematiek als bij het zoeken naar mogelijke oplossingen, is wat voorop moet staan. Het belang van deze verwevenheid werd uitgebreid toegelicht aan de studenten tijdens het eerste hoorcollege, onder meer door te verwijzen naar het invloedrijke idee van de donuteconomie, een economisch model van Kate Raworth⁴. Duurzame samenlevingen floreren in de donuteconomie tussen een ecologisch plafond, dat gebaseerd is op de planetaire grenzen van Rockström e.a.⁵, en een sociale basis die stelt dat iedereen toegang moet hebben tot basisbehoeften zoals voeding en water, gezondheidzorg, onderwijs, werk en inkomen, energie. De koppeling tussen ecologische en sociale bekommernissen wordt echter niet altijd gemaakt. Zo wordt het concept 'duurzaamheid' in geïndustrialiseerde landen doorgaans te eng ingevuld, en ligt de focus veelal op (technologische oplossingen voor) milieuproblemen. Voortliggend discussiekader stimuleert net om binnen een discussie over de ambities van een duurzaamheidsinitiatief sterk in te zetten op zowel sociale als ecologische uitdagingen.

² Block T. & Paredis E. (2019) Het politieke karakter van duurzaamheidsvraagstukken. In: Coene J., Raeymaeckers P., Hubeau B., Marchal S., Remmen R. & Van Haarlem A. (red.) *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2019*, Acco: Leuven/Den Haag, pp.47-66.

³ Devolder S. & Block T. (2015), Transition Thinking Incorporated: Towards a New Discussion'Framework on Sustainable Urban Projects. *Sustainability*, 7(3), 3269-3289. Block, T. (2020) *Discussiekader voor duurzaamheidsinitiatieven, louter ter inspiratie*. Blogtekst www.CDO.UGent.be, 4p.

⁴ Raworth K. (2017) *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st-century economist*. Random House, London.

⁵ Rockström J., Steffen W., Noone K., Persson Å., Chapin F.S. et al. (2009) A safe operating space for humanity. *Nature* 461, 472-475

	ECOLOGISCHE GRENZEN	GESLOTEN KRINGLOOP	NATUUR EN CULTUUR	LEVENSQUALITEIT	GEZONDHEID
ECOLOGISCH & GOED LEVEN	In welke mate tracht het initiatief de ecologische voetafdruk zo laag mogelijk te houden en zo de druk op het milieu (dus incl. grond en lucht), het klimaat, de biodiversiteit,... niet te verhogen? In hoeverre draagt het initiatief bij aan hernieuwde controle over het duurzaam gebruik van lokale resources (bv. bodem, kennis, infrastructuur,...)?	In welke mate tracht het initiatief uitgaande stromen zoals water, afval en materialen tot het minimum te herleiden? Hoe wordt ingezet op korte ketens en lokale kennis van materialen en technologieën, alsook op delen, hergebruik en recycleren.	In welke mate gaat het initiatief in dialoog met de natuur en overstijgt het de traditionele benadering waar stad en land tegenpolen zijn? In welke mate is er ruimte voor meer biodiversiteit, voor het toevoegen of opnemen van natuurlijke elementen en het herstel van de natuur. Welke plaats is er voor metabolische processen (water, energie, ...)?	Zet het initiatief in op 'het goede leven' binnen zowel een rechtvaardige samenleving als ecologische grenzen: in welke mate is er aandacht voor efficiëntie en comfort, alsook voor een goede balans tussen welzijn en welvaart?	In welke mate wordt ingezet op een gezonde levensstijl voor iedereen? Hoe wordt aandacht besteed aan zowel de mentale als de fysieke gezondheid (bv. via sport en lichaamsbeweging, gezonde voeding, hygiëne, ontspanning, vitaliteit, welbevinden,...)?
RECHTVAARDIG & SAMEN	SOCIALE RECHTVAARDIGHEID	EMANCIPATIE	COLLECTIEF BELANG	PARTICIPATIE	COPRODUCTIE
	Komt het initiatief iedereen ten goede? Worden er acties ondernomen om exclusieve toe-eigening, segregatie en sociale verdringing tegen te gaan? Gebeurt de verdeling van kosten en baten op een rechtvaardige manier, zowel voor hier en elders, als voor nu en later? Op welk niveau wordt sociale rechtvaardigheid in rekening gebracht? Lokaal en/of bovenlokaal?	Zet het initiatief in op sociale emancipatie van individuen en groepen uit kwetsbare milieus? Hoe wordt werk gemaakt van samenlevingsopbouw, sociale cohesie, kindgerichtheid, duurzame welvaartsontwikkeling en verdeling, economische betrokkenheid en jobcreatie? Ondersteund het initiatief sociale mobiliteit of sluit het mensen op in doelgroepen elk met hun eigen beleid?	Overstijgt het initiatief de individuele belangen van de betrokken actoren en wordt het collectief belang voorop geplaatst? Hoe wordt rekening gehouden met de noden en behoeften van de gemeenschap en met het sociaal en cultureel kapitaal uit de buurt of de stad? Hoe en waar is dat collectief belang ruimtelijk geterritorialiseerd: straat, buurt, stad, regio,...?	In welke mate kunnen alle betrokken actoren, ongeacht hun herkomst, inkomen, geslacht en geardeid, deelnemen aan (politieke) besluitvormingsprocessen en zelf (zonder beroep te doen op overheden) activiteiten ondernemen rond dit initiatief? Is de participatie ook ruimtelijk gelokaliseerd? Betrokken op de buurt, een lokale munt, een nieuwe gebiedsomschrijving...?	In welke mate krijgt het initiatief vorm en inhoud door en voor iedereen? Hoe verloopt de samenwerking tussen verschillende stakeholders: stad, buurt, middenveld, ondernemers,...? Hoe worden de lasten, lusten en verantwoordelijkheden gedeeld? Speelt wederzijdse betrokkenheid op de plaats en plaatsgebonden solidariteit een mobiliserende rol?
TRANSFORMATIE	STRUCTUREN	CULTUREN	PRAKTIJKEN	WISSELWERKING	ONDERNEMERSCHAP
	Zet het initiatief druk op de dominante institutionele en sociale structuren en op de aanwezige fysiek-ruimtelijke infrastructuur? Wordt gericht getracht om deze (infra)structuren te wijzigen?	Speelt het initiatief in op bestaande normen en waarden? Wordt gestreefd naar een verandering van beleving en van de ruimere maatschappelijke en culturele betekenis?	Zorgt het initiatief voor wijzigend gedrag en andere routines (bv. inzake het gebruik van materialen, diensten, ruimte,...) en voor veranderende behoeften van gebruikers en bewoners?	Zoekt het initiatief een zinvolle wisselwerking met zijn omgeving en andere initiatieven? Werkt het initiatief 'besmettelijk' (kan zowel inhoudelijk, praktisch als procesmatig zijn)?	Getuigt het initiatief van gezond ondernemerschap? Is het in staat om relatief zelfstandig te overleven? Zijn er voldoende allianties die in geval van nood betekenisvol zijn?

De derde rij van de tabel, 'transformatie', heeft betrekking op het transformatieve karakter van het initiatief. Een transformatie of transitie raakt aan de fundamenteën van socio-technische systemen. Voorbeelden van dergelijke systemen zijn ons mobiliteitssysteem, ons systeem van bouwen en wonen, ons energiesysteem, maar zeker ook ons voedsel- en landbouwsysteem. Een nieuwe wet of een technologische aanpassing wordt niet zomaar als een transitie gezien. Een transitie impliceert een verandering van de dominante structuren (institutionele, technologische, economische en/of fysieke aspecten), culturen (dominante denkbeelden, waarden en paradigma's) en werkwijzen of praktijken (routines, regels en gedrag) van een socio-technisch systeem. Een transitie verloopt niet lineair, maar is een gevolg van een grillig samenspel van allerlei processen in vele domeinen tegelijkertijd (onder meer in technologie, wetgeving, normen en waarden, maatschappelijke omgangsvormen). Een systeem kan verstoord raken onder druk van grote maatschappelijke trends, door interne contradicties binnen het systeem en door innovatieve niches die tonen dat alternatieven mogelijk zijn. Op momenten dat deze drie vormen van druk samen opduiken, vormt er zich een 'window of opportunity' en is het gemakkelijker voor niches om door te breken en het socio-technische systeem ingrijpend te wijzigen. In deze co-evolutie spelen (mature) niches dus een noodzakelijke rol: ze fungeren als broedkamers voor technologische vernieuwing en nieuwe socio-culturele praktijken of combinaties daarvan⁶. Nieuwe of lopende duurzaamheidsinitiatieven kunnen deze innoverende rol vervullen en bijgevolg de ambitie hebben om systemen te transformeren.

Omdat we in het vak 'Duurzame Steden' focussen op stedelijke vraagstukken, en in dit geval specifiek op de publieke ruimte in de Bloemekenswijk, hebben we in de 3*5-tabel enkele noodzakelijke verfijningen aangebracht. De zoektocht naar transformatieve initiatieven hangt hier immers ook sterk samen met de rol van lokale actoren (en bij uitstek stedelijke overheden). Hoe krijgen zij terug greep op bepaalde socio-technische systemen en/of maatschappelijke vraagstukken? In welke mate laten deze zich stedelijk behandelen? In de bespreking van het niche-initiatief vroegen we dan ook aan onze studenten om expliciet stil te staan bij de wijze waarop een initiatief de context in de Bloemekenswijk of in Gent al dan niet mobiliseert. Dat kan gaan van 'helemaal niet' tot 'zeer sterk': sommige initiatieven zijn niet eigen aan de stedelijke context en bestaan ook buiten de stedelijke politieke arena, andere initiatieven zijn juist nadrukkelijk op de stedelijke context betrokken, zowel op vlak van de partners die het initiatief schragen (gericht op stedelijke consumenten, geïnitieerd door een stedelijke schepen van leefmilieu, verankerd in een stedelijk armoedebeleid, aansluitend bij stedelijke 'alternatieve netwerken,...') als in de ruimtelijke oriëntatie (typisch buurtgericht, vooral aanwezig in de negentiende eeuwse wijken, gekoppeld aan een stadsregionaal label, de bevestiging van de stad land tweedeling of juist patroon doorbrekend, etc.).

Die stedelijke kleuring kan ook zitten in de aard van de strategie die de aansluiting zoekt bij de organisatie van het stedelijk samenleven in brede zin. Dit kan gaan over de koppeling aan kerntaken van stedelijke overheden, zoals het ontwikkelen en onderhouden van publieke infrastructuur, de verzorging van stedelijke diensten op vlak van zorg, onderwijs, huisvesting, tewerkstelling, etc. Hier zien we de articulatie van het spanningsveld tussen publieke rollen, private diensten en de ruimte die wordt ingevuld door een meer of minder georganiseerd middenveld.

⁶ Paredis E. (2018). Governance van transitie. In G. Bouckaert, A. Van Hondeghe, J. Voets, S. Op de Beeck, K. Verhoest, & M. Ruebens (Eds.), *Handboek overheidsmanagement. Samen werken aan een overheid in beweging*. (pp. 457-484). Brugge: Vanden Broele.

Welk transitiepad draagt het initiatief in zich?

We vroegen onze studenten ook om in het normatieve luik van deze opdracht kritisch te reflecteren over de 'politieke' transitiepaden die de onderzochte initiatieven in zich dragen. Met andere woorden, de studenten dienden aan te geven binnen welke dominante logica een transitie werd nagestreefd. De algemene leidraad die we hier meegaven was het inleidend hoofdstuk van het boek *The Politics of Green Transformations*⁷ waarin vier transformatiepaden ideaaltypisch worden toegelicht: 'techno-centrische transformatie', 'marktgedreven transformatie', 'staatsgeleide transformatie' en 'burgergedreven transformatie'. De studenten situeerden hun onderzocht initiatief in één van deze paden of in een combinatie van paden. Ook kon er sprake zijn van een evolutie en kon de situering van de studenten afwijken van de visie en ambitie die bij de betrokken actoren leven. Misschien herkende de studenten een marktgedreven logica binnen het initiatief terwijl de betrokken actoren zelf aangeven vooral in te zetten op 'grassroots innovation'.

We vroegen ook weer te geven wat de kracht van dit initiatief en de (bewust of onbewust) gevolgde transitiepaden kan zijn. Wat is de politieke positionering van dit initiatief? Welke groepen worden erdoor gemobiliseerd of bij welke reeds gemobiliseerde groepen vindt het initiatief aansluiting? Is die positionering specifiek stedelijk? Waarom en op welke manier kan dit initiatief bepaalde systemen in de Gentse regio verduurzamen? En reflecteer tot slot grondig over zwakten en valkuilen van het initiatief. Waarom versterkt dit (helemaal) niet het duurzaamheids-, transformatief en stedelijk denken (tegelijk)?

Een binnen- of buitenlands referentieproject

Om de analyse te versterken en te verdiepen werd aan de studenten ook gevraagd om een inspirerend typevoorbeeld of 'best case' uit een andere Gentse wijk, uit een andere Vlaamse stad, uit het buitenland,... te relateren aan het niche-initiatief uit de Bloemekenswijk. Waarom, wanneer en/of hoe dient wat en/of wie te worden meegenomen in de nieuwe publieke ruimte in de Bloemekenswijk? En vanuit welke ambities?

Samenvatting van de concrete opdracht

Acht niche-initiatieven werden kritisch geanalyseerd.

Dit gebeurde in groepjes van 3 à 6 studenten.

Volgende concrete vragen werden door ons aan de studenten meegegeven.

Luik 1

- **Algemeen opzet** (min. 1 en max. 2 pagina's): bredere achtergrond en inbedding, concrete ruimtelijke context, (mogelijke) betrokken actoren, etc. + twee veelzeggende beelden (bv. foto's of figuren) van de (potentieel) nieuwe publieke ruimte in de Bloemekenswijk, incl. enkele regels waarom deze beelden zijn geselecteerd.

⁷ Scoones I., Newell P., Leach M. (2015), *The Politics of Green Transformations*. In: Scoones I., Leach M. & Newell P., *The Politics of Green Transformations*, pp.1-24.

- (Kader)tekst met een korte bespreking van een (volgens jullie) inspirerend **referentieproject**, typevoorbeeld of 'best case' uit een andere Gentse wijk, uit een andere Vlaamse stad, uit het buitenland,... (min. 1 en max. 2 pagina's, incl. twee veelzeggende beelden)
- Een **schets van de (geuite en/of gewenste) ambities** op vlak van stedelijke duurzaamheid (min. 1 en max. 2 pagina's), indien wenselijk gebaseerd op de aangereikte tabel. De kenmerken van het inspirerend typevoorbeeld stofferen deze kritische beschrijving en analyse.

Luik 2

- **Situering van initiatief** binnen transitiepaden van Scoones et al. (min. ½ en max. 1 pagina)
- **Reflectie over de kracht** van het initiatief, de positionering (inclusief de ruimtelijke verankering) en de transitiepaden (min. ½ en max. 1 pagina)
- **Reflectie over de zwakten en valkuilen** van het initiatief, de positionering en de transitiepaden (min. ½ en max. 1 pagina)

Het Hyacintpark

Axelle Demonie, Emma D'havé en Martha Doffemont

Inleiding

Het herontwikkelen, renoveren en uitbreiden van het sociale woonpatrimonium is een actueel thema. Deze hedendaagse transitie binnen sociale huisvesting worden onderzocht in het kader van het niche-initiatief van het Hyacintpark - gelegen in de Bloemekenswijk te Gent langs de Francisco Ferrerlaan.

Het transformatief potentieel van sociale huisvesting in relatie tot publieke ruimte is tweeledig. Beide transformaties hebben betrekking op een andere schaal. Ze dragen bij aan een positieve ontwikkeling van de wijk en de stad.

Een eerste potentiële transformatie gaat over de wederkerige relatie tussen sociale huisvesting en publieke ruimte. Er is zowel een groeiende vraag naar sociale woningen als nood aan meer publieke en groene ruimte. De druk op publieke ruimte in de stad wordt groter. De nood aan meer kwalitatieve sociale woningen gaat vaak ten koste van bestaande groenzones. Het verdwijnen van open ruimte heeft een negatieve impact op de leefbaarheid en klimatologische processen. Deze factor mag niet uit het oog verloren worden bij het bouwen van sociale huisvesting, waar sociale en maatschappelijke waarden voorop staan.

Een tweede mogelijk transformatiepad definieert de rol van sociale huisvesting binnen de stad. Sociale huisvestingsmaatschappijen worden geconfronteerd met een stijgende vraag naar woningen. Meestal worden deze extra woonunits ingeplant op percelen waar reeds sociale huisvesting aanwezig is. Deze percelen zijn doorgaans in handen van de huisvestingsmaatschappij - in dit geval dus WoninGent - en zijn daarbij ook een logisch startpunt om verder op te ontwikkelen. Bestaande initiatieven zoals HuurinGent, een dochterbedrijf van projectontwikkelaar SoGent, dragen bij tot de ontwikkeling van betaalbare huurwoningen. Deze activiteiten staan momenteel nog los van de sociale huisvestingsmaatschappij.

Om deze potentiële transformaties correct te analyseren werd contact opgenomen met de Balie Bouwen van stad Gent en met WoninGent. De documentatie van de aanvraag voor de omgevingsvergunning werd gedeeld, net als het voorontwerp voor de omgevingsaanleg.

In de verdere paper wordt eerst het project van de herontwikkeling van het Hyacintpark besproken. Hierna wordt dit gecounterd met een vergelijkbare case waar het transformatieve potentieel sterk aanwezig is. Als laatste wordt het project gesitueerd binnen de transitiepaden van Scoones et al., waarna de sterktes en zwaktes van het ontwerp worden besproken.

Hyacintpark als niche-initiatief

Het Hyacintpark als niche-initiatief functioneert vandaag als publiek groen park tussen drie sociale woonblokken en enkele grondgebonden sociale woningen. Dit park is gelegen tussen de drukke Francisco Ferrerlaan en de groene Westerbegraafplaats, die een privater karakter heeft.

De verschillende bus- en tramlijnen aan de Francisco Ferrerlaan, in combinatie met een aantal parkeerplaatsen op de site, maken deze site zeer toegankelijk voor de inwoners en bezoekers van buitenaf. Vanuit de Francisco Ferrerlaan kan het Hyacintpark via drie toegangswegen betreden worden: de Clematisstraat die overvloedig in de Hyacintstraat, de Crocusstraat en de Dahliastreet.

Het parkgedeelte tussen de Dahliastreet en Crocusstraat wordt omsloten door een eerste sociaal woonblok en een reeks rijwoningen. Centraal in het park bevindt zich een speelplein. Het deel van de groene zone gelegen tussen de Crocusstraat en de Dahliastreet wordt omringd door een tweede sociaal woonblok en een lint van garageboxen. Achter deze parkeergarages ligt de Westerbegraafplaats verscholen, een grote groene ruimte aan de rand van de Bloemekenswijk die momenteel volop in transitie is richting een 'begraafpark'.

Begin oktober 2021 werd aan de buurt bekend gemaakt dat het Hyacintpark en zijn bijhorende sociale woonblokken een grondige renovatie en uitbreiding krijgen door WoningGent. De stad ziet het als een kans om de groenzones rond de gebouwen om te vormen tot een volwaardig park en de omliggende straten in te richten als woonerf.

Afbeelding 1: Ontwerp Hyacintpark (bron: VK Architects & Engineers, 2022)

De renovatie is noodzakelijk omdat de sociale woonblokken niet langer voldoen aan de hedendaagse wooncomfort- en kwaliteitseisen. De gebouwen worden gerenoveerd in lijn met de huidige normen voor energiezuinigheid. Het aantal appartementen wordt opgetrokken van 140 naar 163. Het parkeergebouw wordt vervangen door een volume van vier bouwlagen met daarin appartementen. Tegen de bestaande appartementsgebouwen worden twee dwarse volumes van acht bouwlagen met bijkomende woonunits geplaatst die de groenzones op hun beurt in twee delen.

De bibliotheek die momenteel in de plint gevestigd is, verdwijnt. Ter vervanging komen op het gelijkvloers fietsenstallingen, parkeergarages en een collectief programma gericht naar de straatzijde. In de plint komt De Blomme, een open huis dat drie namiddagen per week open is, en VZW De Kunstbloem die enkele avondworkshops organiseert.

In het herinrichtingsplan voor het Hyacintpark verdwijnen het speelplein en een deel van de groenzone voor het bouwen van nieuwe sociale woningen. De stad belooft om deze groene ruimte en het speelplein ergens anders in de wijk te compenseren. De resterende groenzone wordt een plaats voor zachte recreatie. Zones met extensief beheerd lang gras worden afgewisseld met laag gemaaide zones. Het lange gras houdt de activiteiten in het park op afstand van de gebouwen en het lage gras doet dienst als wandelpad dat de parkzones met elkaar verbindt. Daarnaast blijven in de groenzones alle bestaande bomen behouden en worden deze aangevuld met inheemse parkbomen. Enkele bomen zullen sneuvelen door de plaatsing van de nieuwe dwarse volumes. Langs de voor- en zijgevels van de gebouwen worden kleine wadistroken aangelegd voor de infiltratie van hemelwater. De parkzone grenst aan het meest zuidelijke deel van de Westerbegraafplaats. Door een gedeeltelijke afbraak van de garageboxen in de Irisstraat en de Leliestraat kan een zone van de begraafplaats opgenomen worden in het Hyacintpark. Op de nieuwe grens wordt een hekken geplaatst zodat de begraafplaats afgesloten blijft. Deze zone van het park wordt een stilteplek met eigen karakter. In dit stuk zijn er geen grote ingrepen. Ook hier worden wandelpaden gecreëerd door afwisselend hoger en lager te maaien.

Het herinrichtingsplan voor de groenzones en omliggende straten werd voorgelegd aan de bewoners. Iedereen kon opmerkingen maken. Schepen van Openbaar Groen Astrid De Bruycker (Vooruit) geeft aan dat "Voor dit 'Hyacintpark' al een eerste ontwerp gemaakt is, in samenspraak met bewoners en organisaties" en dat ze "zeker rekening houden met de wensen en bekommernissen van alle omwonenden."

Buurtbewoner Véronique zegt dat "Het plan al volledig afgewerkt en goedgekeurd op tafel lag, zonder overleg met de buurt. We voelen ons niet gehoord." De uitbreiding van de woonblokken zou het veiligheidsgevoel en sluikstortprobleem volgens de bewoners vergroten.

Marc Heughebaert, voorzitter van Woningent wijst wat betreft groen naar Stad Gent. "We bouwen op eigen terrein, dus stedenbouwkundig gezien is er geen discussie. De groenzones, parkeerplaatsen en andere infrastructuur zijn de verantwoordelijkheid van de Stad".

Afbeelding 2: Zicht op de sociale woonblokken vanuit het Hyacintpark (bron: Dedulle, 2022)

Referentieproject: 'Im Gut' in Zürich

Im Gut is een wooncoöperatie gelegen langs de Gutstrasse in Zürich in Zwitserland. Deze coöperatie is oorspronkelijk gebouwd in de dichte periferie van de stad. Door de verdere uitbreiding van Zürich liggen de woongebouwen momenteel in het ruime centrum van Zürich. De talrijke verbindingen van openbaar vervoer naar de stad die aanwezig zijn maken de omgeving aantrekkelijk om in te wonen.

De omgeving van de coöperatie is ontworpen aan de hand van het 'garden city model' van Ebenezer Howard. Het tuinstadmodel had oorspronkelijk als doel de toenmalige arbeiders te bevrijden uit de industriële metropool. Satellietsteden werden gebouwd een eind van het stadscentrum met een zogenaamde 'green belt' ertussen. Naast wonen was ook kleinschalige industrie en landbouw voorzien. Inwoners konden genieten van de nabijheid van alle functies – net zoals in de stad – zonder de nadelige gevolgen van het stadscentrum erbij te hebben. Het was een complete samenleving op lokaal schaalniveau, met een intensieve participatie van de bevolking in het bestuur en culturele leven.

Enkele gebouwen van de coöperatie werden omwille van comforteisen recentelijk gerenoveerd. Voor de renovatie van de woonblokken en het park is het coöperatiemodel ingezet. Een wooncoöperatie is een autonome organisatie van personen die zich vrijwillig verenigen om hun woonbehoefte te behartigen. Ze zijn samen eigenaar van een onderneming die ze democratisch controleren.

De 145 woonunits ondergingen een renovatie waarbij de gemiddelde woonoppervlakte werd verhoogd. Dit had als gevolg het verdubbelen van het aantal bouwlagen van de woonblokken. Door de grotere gemiddelde oppervlakte van de appartementen is het mogelijk dat meer grotere gezinnen zich hier huisvesten wat zorgt voor een sociale mix.

Binnen het gebouw worden collectieve programma's beperkt gehouden, enkel de inkomhallen - die door de bewoners gebruikt worden als polyvalente ruimte - fietsenstalling en wasplaatsen worden gedeeld. Door de beperkte collectieve functies worden in de plint ook appartementen voorzien, die verhoogd zijn ten opzichte van het publieke maaiveld om voldoende privacy te garanderen.

Het renoveren van de woonblokken bracht een totaalrenovatie van de site, een 'tabula rasa'. De oude woonblokken die oorspronkelijk loodrecht op de straat ingeplant waren, zijn vervangen door nieuwe woonblokken die parallel aan de straat grenzen. De achterliggende groenzone wordt zo een kwalitatief geheel.

Afbeelding 3: Zicht op semi-publieke pergola en private tuinen (bron: Valke Baumanagement, n.d.)

Aan de straatzijde wisselen nieuwe lage volumes elkaar af om een overgang te creëren tussen de straat en de woningen. Een monumentale ingang tussen de twee woonblokken nodigt de bezoeker van op de straat uit om het park te betreden. Achter de gebouwen is de groenruimte onderverdeeld in publieke, private en semi-publieke zones. Aan de gebouwen grenzen private tuinen, gevolgd door een semi-publieke pergola met daarachter een publiek groen park.

In Im Gut waren de bewoners vanaf de start van het project betrokken. Samen met de architect Peter Märkli herontwikkelden ze samen de site. Het ontwerp vervult integraal de wensen van de bewoners en draagt bij aan de kwaliteit van de omgeving door de inrichting van een grote en publieke groenzone.

Afbeelding 4: Inplantingsplan nieuwe woongebouwen Im Gut (bron: Gosen, 2020)

Ambities stedelijke duurzaamheid

Ecologisch en goed leven

Een belangrijke ambitie op vlak van duurzame stedelijke ontwikkeling is een evenwichtige relatie tussen de levenskwaliteit van de inwoners en de ecologische impact hiervan. Door de uitbreiding van de sociale woonblokken stijgt het aandeel inwoners op dezelfde site. Bijkomend wordt er een aandeel van het Hyacintpark ingepalmd door de nieuwe volumes.

De plaatsing van de nieuwe appartementen zorgt ervoor dat de groenzone verdeeld wordt in kleinere zones. Inwoners van de Bloemekenswijk vrezen dat deze versnippering kan leiden tot een privatisering van de publieke ruimte. De ruimtelijke ontwikkeling laat toe dat de bewoners van de sociale woonblokken de groenzone toe-eigenen. Het Hyacintpark is, met uitzondering van de Westerbegraafplaats en het Bloemekenspark, de enige publieke groene zone binnen de wijk. Wanneer deze zone enkel door de bewoners gebruikt wordt, heeft dit nadelige gevolgen voor de wijkbewoners die nood hebben aan meer publieke groene ruimte.

In zowel de referentiecaser van Im Gut als de Bloemekenswijk worden de appartementsblokken parallel aan de straat ingeplant, waardoor een achterliggende groene zone ontstaat. Op de site van Im Gut wordt wel een overgangszone van private naar publieke ruimte voorzien. Grenzend aan de gebouwen zijn private tuinen ingericht die gescheiden worden van de groenzone door een semi-publieke pergola. De publieke groenzone wordt ingericht voor zowel de bewoners van de appartementen als voor de hele wijk.

Het is duidelijk dat het inboeten aan publieke ruimte en het bijbouwen van sociale woningen een impact heeft op de levenskwaliteit van de inwoners. De Bloemekenswijk heeft momenteel een groot aandeel sociale woningen (22%) in vergelijking met andere Gentse wijken. Deze wijk heeft bijkomend een te laag aandeel groene

en publieke ruimte. Het bijbouwen van sociale woningen zorgt voor een hogere concentratie aan mensen met een sociale problematiek, wat kan zorgen voor een segregatie van deze bevolkingsgroep binnen de samenleving.

Bij het terugkoppelen naar de referentiecasse is een gewenste ambitie merkbaar. De woongebouwen van de coöperatie werden doelbewust ontworpen om een divers publiek te huisvesten. Zo worden er binnen het project appartementen van verschillende groottes voorzien in combinatie met sociale woningen. De woonblokken representeren op deze manier de sociale mix van de samenleving en zorgen voor kansen en een integratie van minderheidsgroepen.

Rechtvaardigheid en samenleven

De renovatie van het Hyacintpark en de sociale woningen heeft een invloed op verschillende groepen binnen de wijk. WoninGent renoveert de sociale woningen om een kwalitatieve leefomgeving te bieden aan de inwoners van de appartementen. De toegevoegde kwaliteit van de sociale woningen blijft louter beperkt tot een duurzame renovatie op vlak van energiezuinigheid. Het ontwerp van de site wordt niet integraal aangepakt.

Het nieuwe ontwerp heeft voor verschillende belangengroepen een negatieve impact: sociale huurders worden gesegregeerd, de wijk verliest publieke ruimte, inwoners vrezen voor een toenemende problematiek rond sluikstorten en een groter onveiligheidsgevoel. WoninGent organiseerde een participatiemoment om de belangen van de bewoners in rekening te brengen, maar op dit moment werd het plan afgewerkt op tafel gelegd. De bewoners konden met hun inspraak geen verandering meer brengen, het 'participatiemoment' was louter een informatief moment. Op deze manier worden de sociale belangen van de buurt bovenlokaal in rekening gebracht door het institutionele niveau.

Dit staat in contrast met de coöperatie Im Gut waar het collectief belang vooropgesteld wordt en de bewoners van de start inspraak krijgen in het project. De bewoners ontworpen samen met de architect de site en de appartementen. Binnen deze samenwerking wordt gekeken naar de ruimere schaal van de wijk en de samenleving. Het moet een project zijn door en voor de bewoners.

De plint van het Hyacintpark wordt collectief voor de buurtbewoners ingevuld. De bibliotheek verdwijnt en wordt vervangen door invullingen zoals kunstateliers waar cursussen gevolgd kunnen worden na inschrijving. Om de plint van het gebouw te gebruiken wordt consumenten verplicht, wat haaks staat op het programma van de sociale woningen. Verschillende samenlevingsgroepen worden binnen hetzelfde gebouw samengebracht, maar de sociale cohesie wordt bemoeilijkt door deze commerciële insteek.

In het project in Zürich wordt het gelijkvloers net niet gebruikt voor commerciële ruimte. Door het specifieke ontwerp met goed uitgedachte hoogteverschillen is kwalitatief wonen in de plint mogelijk gemaakt.

Transformatie

De sociale woningen van het Hyacintpark worden uitgebreid met 23 nieuwe sociale appartementen. Het bijbouwen van sociale woningen past binnen het maatschappelijke idee dat sociale huisvesting best gegroepeerd wordt. Zoals eerder aangehaald staat de sociale filosofie van de coöperatie Im Gut hier haaks op.

De groenruimte wordt ingeperkt en versnipperd. Om dit te compenseren wordt een gedeelte van de aangrenzende Westerbegraafplaats meegenomen in het ontwerp van het Hyacintpark. Deze ingreep zet druk op het wijzigen van het institutionele karakter van de begraafplaats. Ze wordt deels geïntegreerd maar tegelijk niet

volledig publiek opengesteld. Het hek dat beide groene zones van elkaar scheidt wordt gewoon enkele meters naar achter geplaatst.

Het nieuwe ontwerp zet druk op zowel de ruimtelijke als sociale structuur van het Hyacintpark. Door het onderverdelen van de groenruimte verliest het Hyacintpark zijn publiek karakter en verbreekt het de wisselwerking met de omgeving. Het geïntegreerde deel van de Westerbegraafplaats zorgt voor een grotere publieke ruimte. Die specifieke plek krijgt dan wel het karakter van een 'stilteplek'. Deze bestemming beperkt spontane initiatieven die eigen zijn aan groene ruimtes in de stad.

Momenteel wordt het ontwerp gestuurd door een top-down initiatief waar weinig burgerparticipatie aan te pas komt. In de case van Im Gut wordt dit omgedraaid en komt de meeste inbreng van de inwoners en de coöperatie zelf.

Transitiepaden

De transitiepaden van Scoones et al. zijn een manier om projecten te analyseren met betrekking tot de drijvende krachten erachter. Scoones et al. identificeert vier mogelijke transitiepaden: techno-centrische transformatie, marktgedreven transformatie, staatsgeleide transformatie en burgergedreven transformatie. Uiteraard kan een project ook een combinatie van verschillende transitiepaden zijn.

In het geval van het Hyacintpark voeren twee hoofdfactoren het project uit. De renovatie van de sociale woonblokken is beslist en wordt uitgevoerd door WoninGent. Dit is een sociale huisvestingsmaatschappij (SHM), de grootste in Gent. De SHM heeft nauwe banden met de Stad Gent. Zo zijn 99.86% van de aandelen van WoninGent in handen van stad Gent. Sami Souguir is zowel de ondervoorzitter van WoninGent als Schepen van Cultuur, Stadsontwikkeling en Ruimtelijke Planning in Gent. Bovendien voert WoninGent vaak taken uit in opdracht van de stad Gent en ontvangt subsidies voor onder andere onderhoud van de gebouwen.

Daarnaast zorgt de uitbreiding van de sociale woonblokken door WoninGent ervoor dat het omliggende groen ook heringericht moet worden. De stad Gent ziet hier een opportuniteit om de straten rond de woonblokken te vergroenen. De vereniging van het omliggende groen tot een nieuw 'Hyacintpark' wordt uitgevoerd door de stad Gent zelf. Omdat de belangrijkste actoren in dit plan de stad Gent en WoninGent zijn, en omdat WoninGent duidelijke banden heeft met stad Gent, is hier sprake van een staatsgeleide transformatie.

Daarbij is dit project ook een marktgedreven transformatie. WoninGent krijgt criteria opgelegd door de overheid, maar staat zelf in voor het behalen van de doelstellingen. In het geval van het Hyacintpark kan WoninGent het patrimonium vernieuwen en tegelijk extra sociale woningen creëren. Het marktaspect is dat de SHM probeert haar doelen te realiseren met zo weinig mogelijk kosten. Met dit in het achterhoofd kan beter begrepen worden waarom de renovatie van de sociale woonblokken eerder conservatief is. Het kan ook een verklaring bieden voor de commerciële invulling van de plint.

Stad Gent geeft aan dat er voor de heraanleg van het Hyacintpark twee contactmomenten waren met de buurtbewoners. Op die momenten, en achteraf via mail, konden bewoners opmerkingen maken over de plannen. Het lijkt dus dat het burgergedreven transformatiepad ook van toepassing is. Toch werd op het eerste contactmoment een vrij concreet plan voorgesteld. Bovendien zijn tussen de plannen van het eerste en tweede contactmoment geen grote veranderingen zichtbaar. Hieruit wordt geconcludeerd dat er ofwel weinig inbreng was vanuit de bewoners, of dat de stad Gent geen rekening heeft gehouden met hun belangen. Voor de

verbouwing van de sociale woonblokken heeft WoninGent niet expliciet gevraagd naar feedback van de bewoners. Zowel de heraanleg van het groen als de verbouwingen van de appartementen zijn er niet gekomen op vraag van de (buurt)bewoners en zijn dus geen burgergedreven transformaties.

Het lijkt duidelijk een gemiste kans dat de mening van de bewoners niet meer heeft gewogen op de uiteindelijke vorm van het plan. De vergelijking maken met de case van Im Gut versterkt dit idee. In Zürich beslissen de bewoners via de coöperatie zelf hoe hun woonblokken er in de toekomst zullen uitzien en welke veranderingen nodig zijn. De case is dus wel eerder een burgergedreven transformatie en zo'n transitiepad kan het project van het Hyacintpark duurzamer maken.

Krachtlijnen van het initiatief

De herontwikkeling van de site kan verschillende positieve gevolgen hebben die passen binnen de doelstellingen van WoninGent. Deze stelden ze op in een visiedocument voor 2020-2025.

Wat betreft de sociale woningen stelt WoninGent voorop om een upgrade te realiseren qua wooncomfort en duurzaamheid. De gebouwen worden gerenoveerd volgens de huidige comfort- en duurzaamheidseisen wat de bewoners enkel ten goede komt. De toevoeging van 23 nieuwe units is zeker een meerwaarde, aangezien er een groot tekort is aan sociale woningen in de stad.

De gehele woonwijk zal mee kunnen profiteren van de vernieuwing door de heraanleg van het Hyacintpark en de omliggende straten als woonerf. Na het bekijken van het ontwerpplan voor de openbare ruimte is te zien dat kwaliteiten gevormd worden. De autoluwe zone zal de buurt leefbaarder en groener maken. Ook het nieuwe maaibeeld, het wegnemen van verharding en de aanleg van wadi's zullen zorgen voor meer biodiversiteit en klimaatresistentie. Er wordt voldoende ruimte voorzien voor speelzones, picknickbanken en graspleinen in combinatie met een zone voor wildere natuurlijke beplanting en extra bomen. De heraanleg zal positief zijn voor de algemene uitstraling van de buurt, wat kan zorgen voor een verbetering van de sociale problematiek. De publieke ruimte rondom de woonblokken kan toegeëigend worden door de functies in de plint. Ze kan intensiever gebruikt worden door de buurt.

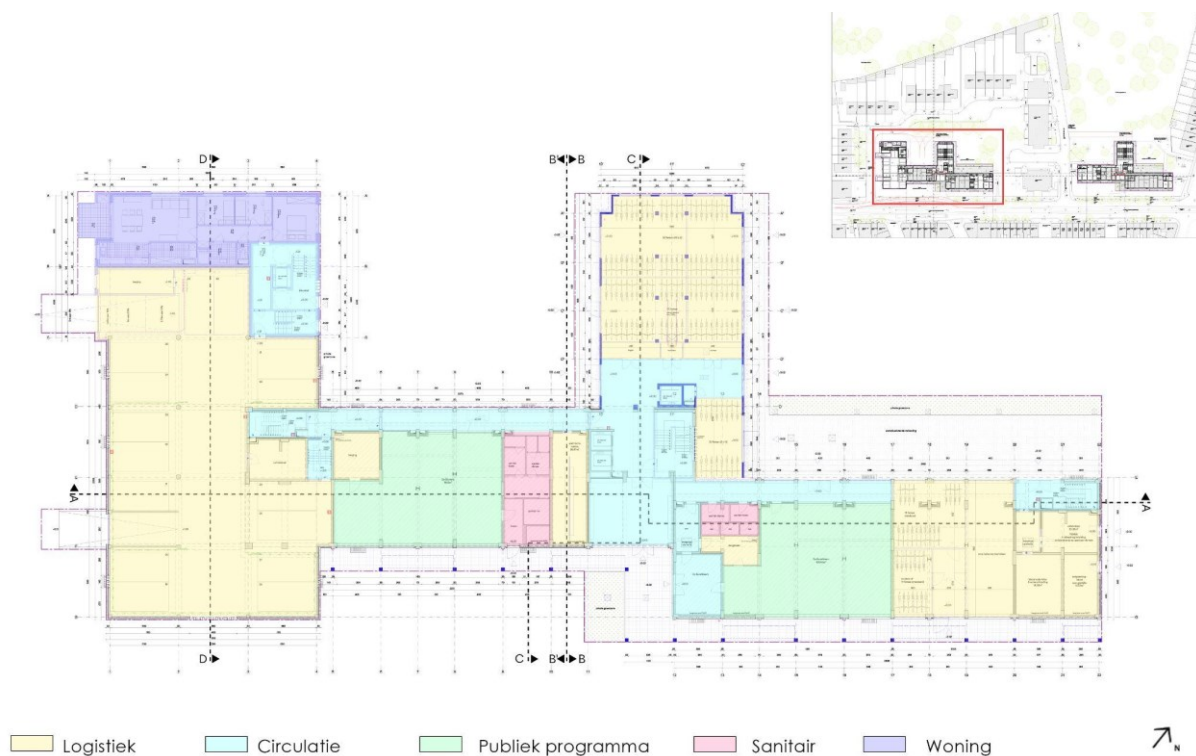

Afbeelding 5: 10 krachtlijnen van het beleid van WoninGent (bron: WoninGent, n.d.)

Zwaktes van het initiatief

Uiteraard zijn ook enkele valkuilen te zien bij de ontwikkelingen op de site. Deze worden zeer duidelijk bij het bekijken van de grondplannen - specifiek het plan van het gelijkvloers - uit de omgevingsvergunning.

Door de aanbouw van de nieuwe dwarsvolumes wordt groene ruimte ingepalmd, die al schaars is binnen de Bloemekenswijk. In de plint van dit volume wordt echter een fietsenstalling ingetekend. Dit is een noodzakelijke ruimte, maar de centrale inplanting in het park roept vragen op. De groene pockets tussen de nieuwe dwarsvolumes worden ruimtes voor circulatie en logistiek, niet voor recreatie of ontspanning. Tevens worden de publieke functies op het gelijkvloers afgewend van het Hyacintpark. De lokalen blijven door een gang afgescheiden van het park. De nieuwe dwarse volumes zullen acht verdiepingen hoog zijn, waardoor ze alle zon wegnemen van het parkdeel grenzend aan de woonblokken. Deze drie punten, samen met de bestaande garages, technische lokalen en overige fietsenstallingen op het gelijkvloers zullen zorgen voor een ondergebruikte groenzone, die niet in relatie staat met het programma in de plint. Misschien is er bij de bewoners vraag naar een collectieve groene ruimte die zij als hun tuin kunnen zien? Een andere inrichting van het gelijkvloers is hier noodzakelijk, waarin het groen optimaal ingezet wordt en geen restproduct is rondom de ontwikkelde gebouwen.

*Afbeelding 6: Grondplan gelijkvloers met aanduiding functies
(naar: RE-ST architecten bv bvba & OM/AR architecten bv cvba, n.d.)*

Deze woonontwikkeling kan gelinkt worden aan beide stellingen van het transformatief potentieel. Woningent probeert op eigen terrein nieuwe woonegelegenheden te realiseren. De bestaande woonblokken zijn verouderd en hebben nood aan een renovatie. De sociale huisvestingsmaatschappij probeert met zo min mogelijk middelen een optimaal plan te maken. Het budget wordt beperkt waardoor een totaalrenovatie met radicalere planopbouw onmogelijk is. De extra woningen zijn een antwoord op een vraag naar meer units op korte termijn.

De vraag is of dit wel een kwalitatieve ontwikkeling is op langere termijn. Is er in de Bloemekenswijk – en specifiek het Hyacintpark – voldoende draagkracht voor extra bebouwing en extra inwoners?

Als tweede mag het belang van groene ruimte in de stad niet onderschat worden. Tijdens de coronapandemie werd nog duidelijker dat er nood is aan open ruimte. Door de woondruk te verhogen op de site is er minder groene ruimte. Dit wordt wel 'gecompenseerd' door het wegnemen van enkele garageboxen en een kleine uitbreiding aan de Westerbegraafplaats, maar deze blijft in bepaalde mate omheind. Ook een aantal verharde parkeerplaatsen en wegen verdwijnen en worden omgevormd tot woonerf. Nieuwe parkeerplaatsen worden voorzien in waterdoorlatende verharding, wat positief is voor de ontharding in de stad, maar de doelstelling van een autoluwe buurt tegensprekt. De doelstelling rond het aantal vierkante meters groen wordt gehaald, maar niet op een kwalitatieve manier. De bewoners hebben nood aan open groenzones waar kinderen kunnen spelen en volwassenen tot rust kunnen komen.

Tevens zijn de plannen voor de renovatie van de woonblokken en de heraanleg van het park los van elkaar ontworpen. WoninGent neemt de woningen voor hun rekening, terwijl Stad Gent de openbare ruimte ontwerpt en beheert. De samenwerking op institutioneel niveau laat het afweten, wat zorgt voor een geheel vol contradicties. Beter overleg en een integrale ontwerpaanpak van zowel open als bebouwde ruimte zou een goede eerste stap zijn.

Hierbij komt nog een andere grote zwakte naar boven. De buurtbewoners kregen een afgewerkt plan voorgeschoteld en hadden geen inspraak. Er werd niet bij stilgestaan of deze ontwikkeling wel is wat de bewoners willen voor de buurt. Het zijn net deze bewoners die dagelijks met de nieuwe realiteit zullen moeten omgaan. Het top-down ontwerp van WoninGent houdt geen rekening met wat de huurders verlangen voor deze site. Meermaals uitten ze al hun kritiek op de geplande ontwikkelingen. In de toekomst moet gestreefd worden naar meer burgerparticipatie, wat de sociale en maatschappelijke context op het terrein zeker zal verbeteren.

Wat betekent het niche-initiatief voor de stad?

Het niche-initiatief in het Hyacintpark heeft zeer duidelijke positieve doelstellingen: het renoveren van een verouderd woonpatrimonium en verbeteren van de leefomgeving. De mogelijke transformatieve kracht van een dergelijk project wordt echter amper ingezet in de uitwerking van de herontwikkeling. Het blijft een staatsgeleide ingreep waar het openbaar domein een gevolg is van de economische logica. Het kwalitatieve groenplan van Stad Gent wringt zich tussen de gebouwen en kan zo het potentieel van de site niet ten volle benutten. Is dit nog te verantwoorden in de hedendaagse stad, waar ruimte kostbaarder is dan ooit en sociale kwesties steeds belangrijker worden? Het is dan ook evident dat in de toekomst nood is aan radicalere ingrepen waar bewoners, investeerders en gemeentelijke bevoegden samen aan de slag gaan.

Afbeelding 7: Zicht op sociale woningen vanuit Hyacintstraat (eigen afbeelding)

Afbeelding 8: Zicht onder semi-publieke pergola van Im Gut (bron: Gosen, 2020)

BIBLIOGRAFIE

Afasia Archzine. (2017, 13 maart). Peter Märkli. <https://afasiaarchzine.com/2017/04/peter-markli-5/>

Archpicture. (n.d.). Peter Märkli – Switzerland.

<http://www.archpicture.eu/Architekten/Schweiz/Maerkli%20Peter/Maerkli%20Peter%20-%20Cooperative%20Im%20Gut%20Zuerich%201.html>

Bulckaert, P., van Bortel, G., Raes, T. (2017). Visitatierapport WoninGent uit Gent. Visitatieraad Sociale Huisvestingsmaatschappijen, Rapport 1450.

- Dedulle, M. (2022, 27 januari). Buurt teleurgesteld over plannen WoninGent in Bloemekenswijk "Voelen ons niet gehoord". Het Nieuwsblad. https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20220126_97024308
- De Kunstbloem (n.d.). Een blik op onze workshops van het najaar 2022. Geraadpleegd 2 december 2022, van <https://de-kunstbloem.be/>
- Gosen, J. (2020, 8 augustus). Woongebouw Im Gut. <https://architectuurwijzer.be/woongebouw-im-gut/>
- Huuringent. (n.d.). Over ons: Waarvoor wij staan. <https://www.huuringent.be/over-ons>
- RE-ST architecten bv bvba & OM/AR architecten bv cvba. (n.d.). Francisco Ferrerlaan – Renovatie & uitbreiding van 2 woonblokken [plannenreeks]. WoninGent.
- Scoones, I., Leach, M., Newell, P. (2015). The politics of green transformations. In I. Scoones, M. Leach, P. Newell (Eds.), The politics of green transformations (pp. 1-24). London: Routledge.
- Stad Gent. (n.d.1). Project Hyacintpark. <https://stad.gent/nl/plannen-en-projecten/project-hyacintpark>
- Stad Gent. (n.d.2). Open huis De Blomme – openingsuren en adressen. <https://stad.gent/nl/openingsuren-adressen/open-huis-de-blomme>
- Stad Gent. (2022). Bloemekenswijk. Geraadpleegd 2 december 2022, van <https://hoeveelin.stad.gent/wijken/bloemekenswijk/>
- Valke Baumanagement. (n.d.). Neubau Wohnüberbauung, Gutstrasse, Zürich. <https://valke.ch/projekte/neubau-wohnueberbauung-gutstrasse-zuerich/>
- VK Architects & Engineers. (2022). Ontwerpplan groenzones Hyacintstraat. Stad Gent. https://stad.gent/sites/default/files/media/documents/Ontwerpplan%20groenzones%20Hyacintstraat_1%28compact%29.pdf
- VK Engineering. (2022). Grondplan ontworpen toestand (dossier nr. 120542, plan 04-/9). Vlaamse maatschappij voor sociaal wonen, Afdeling projecten.
- WoninGent. (n.d.1). Project Ferrerlaan. <https://woningent.be/onze-gebouwen/project-ferrerlaan>
- WoninGent. (n.d.2). Krachtlijnen beleid WoninGent 2020-2025 [Brochure]. https://woningent.be/sites/default/files/Brochure_WIG_Beleidsnota_A4%2B3mm_LR_DEF.pdf

Naschrift van de redactie

We ontvingen vanuit de Stad Gent een reactie op deze analyse. Volgende aanvullingen werden gesuggereerd:

Het klopt dat omwonenden geen inspraak hebben gehad in de plannen van WoninGent zelf. Wel was er een beperkte inspraak mogelijk rond de omgevingsaanleg. De marge om bij te sturen was ook beperkt omwille van brandveiligheid (ruimte voor brandweerwagens) en de keuze vanuit het stadsbestuur voor een woonerf (consequenties naar parkeren).

Voorts zal de bibliotheek niet verdwijnen, heeft de plint geen commerciële insteek (Open Huis en bibliotheek zijn publiek toegankelijk), wordt interactie voorzien tussen de achterkant van het gebouw en het park; doet Kunstbloem vzw meer dan "enkele avondworkshops" (overdag ook lessen en een plaats aan amateurkunstenaars); is een nieuwe speelzone in het park voorzien (details worden vastgelegd in samenspraak met de bewoners); en is het waterdoorlatend materiaal vooral nodig voor de brandweer (is dus niet in tegenspraak met het autoluwe karakter).

Westerbegraafplaats (1)

Helena Tkint, Loes Breekelmans, Lucas Remue, Rune Burggraeve en Zara Lobst

Inleiding

Deze korte niche-analyse zal bekijken hoe de Westerbegraafplaats, een groot, historisch waardevol stuk groen in de stad, zo kan worden hervormd dat deze site de dubbele functie van begraafplaats en plaats voor recreatie van de buurtbewoners kan vervullen. Idealiter zouden de twee verschillende functies, aan de ene zijde een rustplaats voor de doden en een rouwplaats voor nabestaanden en aan de andere zijde een plek waar jong en oud kan recreëren in het groen, zo gecombineerd worden dat alle betrokkenen waarde kunnen halen uit het terrein. We kijken dus naar de mogelijkheden voor een succesvolle transitie van de Westerbegraafplaats naar wat we het 'Westerbegraafpark' zouden kunnen noemen.

Allereerst zal een korte achtergrond van de huidige situatie geschetst worden, waarbij twee afbeeldingen ter illustratie worden besproken. Vervolgens zullen twee *best-practices*, een begraafplaats in Denemarken en een begraafplaats in Libanon, bekeken worden om een raamwerk te creëren waaruit we in de hierop volgende hoofdstukken ideeën en strategieën voor de transitie van de Westerbegraafplaats zullen halen. Als volgende stap wordt een toekomstvisie voor het begraafpark gepresenteerd, waarin we ingaan op hoe het ideale Westerbegraafpark eruit zou kunnen zien en wat de sterktes hiervan zijn. Het hoofdstuk dat hierop volgt bespreekt de mogelijke transitiepaden die gevolgd kunnen worden om deze toekomstvisie te realiseren. Als kritische noot zullen hierna de mogelijke zwaktes van het voorgestelde initiatief besproken worden. Tot slot, zal het onderzoek worden afgesloten met een bondige conclusie van de niche-analyse.

Achtergrond

De Westerbegraafplaats is gelegen in het noordwesten van Gent. Vroeger was het buiten de stad gelegen maar door stedelijke uitbreiding en de uitbouw van de 20^e eeuwse gordel ligt de begraafplaats vandaag in sterk verstedelijkt gebied (Inventaris Onroerend Erfgoed, 1983). De begraafplaats heeft een oppervlakte van 23 hectare (Stad Gent begraafplaatsen, z.d.) en is daardoor een belangrijke groene long in de omgeving. Naast als rouw- en rustplaats doet het daarom ook dienst als wandelgebied voor buurtbewoners. In een stedelijk gebied als de Bloemekenswijk is een groengebied van grote meerwaarde, zowel op vlak van biodiversiteit als levenskwaliteit (fysieke en mentale gezondheid). Hierdoor rijst het idee dat de begraafplaats misschien meer kan zijn dan dat: een begraafpark waar respect en rust voor overledenen en geliefden hand in hand gaan met een groene toegankelijke oase voor omwonenden.

Dit idee past in de visie van het (vorige) Gentse stadsbestuur waarin het de recreatieve, belevings- en gebruikswaarde van de begraafplaats wou vergroten (Sofie Bracke, 2015). Concreet heeft zich dat vertaald in een veranderd groenbeleid- en beheer. Zo wordt er in sommige delen van de begraafplaats pas gemaaid na de bloeiperiode wat de biodiversiteit vergroot, zowel op vlak van bloemen als dieren en insecten die aangetrokken worden (Stad Gent, 2019). Daarnaast wordt er ook ingezet op het vergroten van de toegankelijkheid van de Westerbegraafplaats. Zo zijn er recent nieuwe infoborden geplaatst met een duidelijke plattegrond en

aanduiding van een wandelroute langsheen verschillende bezienswaardigheden (Stad Gent, 2022). Verder is er ook een zoektocht en een wandeling op maat van kinderen om ook hen te verwelkomen. Men wil namelijk dat de begraafplaats naast een plek van rouw, rust en sereniteit, er ook een van leven is.

Ook de kunstenaar Karel Verhoeven deelde deze mening. Hij ontwierp in 2016 (in opdracht van stad Gent) kindvriendelijke installaties die op verschillende locaties op de Westerbegraafplaats geplaatst werden. Het doel hiervan is mensen uitnodigen van de verharde paden te gaan om verborgen plekjes te ontdekken op een kindvriendelijke manier. Zo wordt geprobeerd de beladen connotatie van begraafplaatsen weg te halen en het een plek te maken waar ook kinderen zich thuis voelen. Vanuit deze visie werd ook het kinderperk opnieuw aangelegd op een groene en natuurlijke manier. Verder worden auto's op de begraafplaats zoveel mogelijk geweerd en wordt er meer ingezet op wandelen en fietsen – met respect voor de overledenen en naasten uiteraard. Hiervoor zou een knip gemaakt worden in de baan doorheen de Westerbegraafplaats en zouden hier picknickbanken en vierkante meter tuintjes komen (Stad Gent persruimte, 2016).

Een begraafpark-initiatief zorgt ervoor dat de ruimte multifunctioneel wordt en meer mensen ervan gebruik kunnen maken. Het blijft echter belangrijk dat de eerste functie van een begraafpark nog steeds die van begraafplaats is. Daarom is het aangewezen om stiltegebieden te creëren en duidelijke regels te stellen over wat waar mag. Om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijke mensen betrokken zijn, werden in het verleden momenten georganiseerd waarop buurtbewoners hun zegje konden doen.

Figuur 1 en 2 geven de eerdergenoemde visie weer. Figuur 1 is een foto genomen op de Westerbegraafplaats. Er zijn twee kinderen te zien die spelen op de installaties ontworpen door Karel Verhoeven. Dit beeld toont aan dat de kiemen om de begraafplaats te veranderen naar een kindvriendelijk begraafpark reeds gelegd zijn. Ook Figuur 2 is een foto genomen op de Westerbegraafplaats, alleen werden hier taferelen aan toegevoegd om te illustreren wat zou kunnen zijn. De begraafplaats leent ertoe om naast ruimte om te rouwen ook ruimte om te ontspannen, wandelen of zelfs spelen te voorzien.

Figuur 1: Kinderen spelen op de kunstinstallaties van Karel Verhoeven op de Westerbegraafplaats (Karel Verhoeven, 2016).

Figuur 2: Illustratie van hoe het Westerbegraafpark er zou kunnen uitzien.

Referentieprojecten: 'begraafplaatspark' in Kopenhagen en 'Al-Ghuraba' in Libanon

Om een realistische en hopelijk succesvolle suggestie voor ontwikkeling van de Westerbegraafplaats naar een Westerbegraafpark op te stellen, gaan we kijken naar twee manieren waarop je een begraafplaats kan omvormen. De eerste manier is top-down, hierbij worden de veranderingen gedaan vanuit de overheid. Om deze manier nauwkeuriger te bekijken gaan we *Assistens Kirkegård* in Denemarken onderzoeken. De tweede manier is bottom-up, waarbij de verandering vanuit de burgers/de gebruikers komt. Om deze aanpak beter te begrijpen gaan we kijken naar de *Al-Ghuraba* begraafplaats in Libanon.

Top-Down: Assistens Kirkegård (Kopenhagen, Denmark)

Assistens Kirkegård is een historische begraafplaats in het centrum van Kopenhagen die op erg succesvolle wijze (a) nieuwe graven en rouw, (b) (geschiedenis-)toerisme, (c) vrijetijdsbesteding (picknicken, hardlopen, zonnen, wandelen) en (d) infrastructurele functies (fietspaden die erdoorheen lopen) combineert. De stad Kopenhagen (Københavns Kommune) beheert dit terrein. De begraafplaats bestaat sinds 1760 en heeft door de eeuwen, als onderdeel van het beleid van de stad Kopenhagen, veel ontwikkelingen doorgemaakt. Er is hier dus sprake van een top-down beheer en transformatie van het begraafplaatsterrein. Zoals de stad Kopenhagen op haar website schrijft, functioneert momenteel het grootste deel van de begraafplaats als 'begraafplaatspark' (letterlijke vertaling van het Deense *kirkegårdsark*). Een kwart van het oppervlak is echter nog steeds in gebruik als 'klassieke' begraafplaats, een rustig oord waar overledenen begraven worden en nabestaanden graven komen

bezoeken. (Københavns Kommune, 2022) Hieronder zijn twee afbeeldingen te zien, ter illustratie van de sfeer in dit begraafplaatspark.

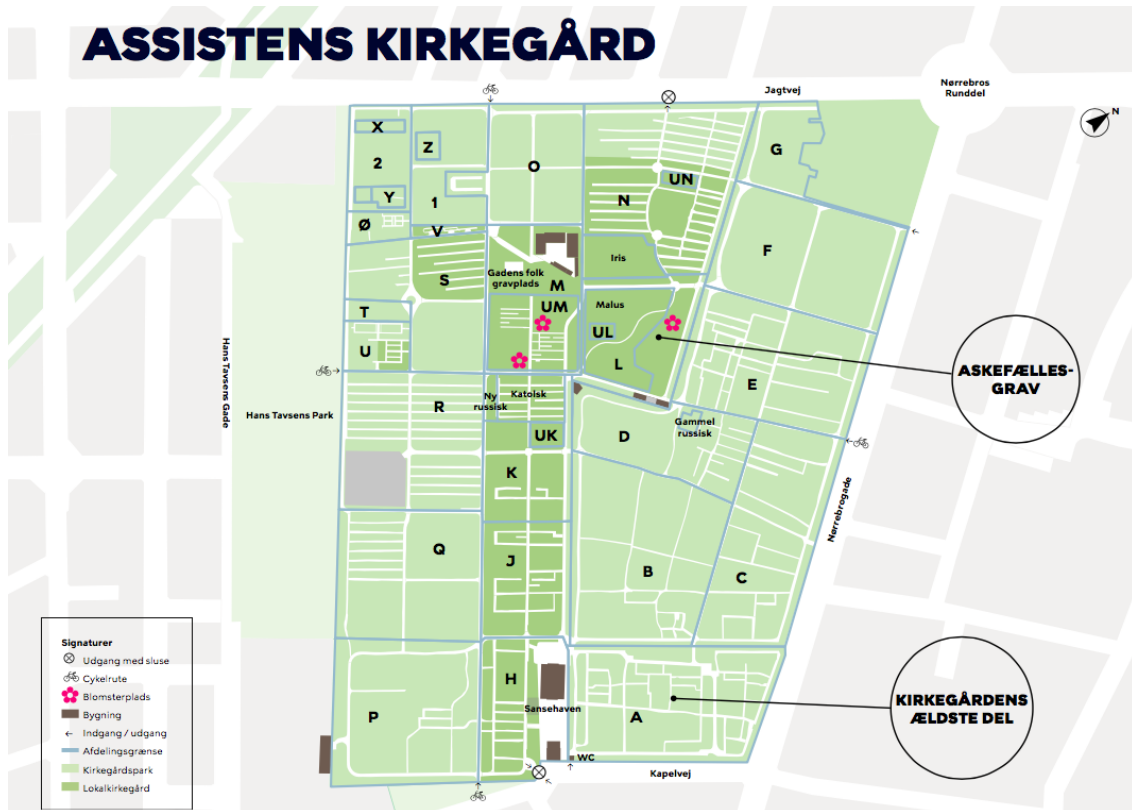

Figuur 3 & 4: illustraties van de sfeer in Assistens Kirkegård.

Assistens Kirkegård is een prachtige groene plek in een van de meest levendige wijken van Kopenhagen, waar zeer diverse activiteiten naast elkaar en in samenspel met elkaar plaatsvinden. Toeristen komen de graven van bekende Denen zoals schrijver Hans Christian Andersen en filosoof Søren Kierkegaard bezoeken, jonge en oude Denen gebruiken het parkdeel voor een familiepicknick of om een rondje hard te lopen en enkele meters daarnaast komen rouwenden langs om een bloemetje op het graf van hun overleden geliefde te leggen. Dit brengt natuurlijk ook uitdagingen met zich mee, het is soms lastig om op deze multifunctionele plek voldoende afstand tussen het publieke en het persoonlijke belang (van bijvoorbeeld rouwenden) te bewaren (Pors, Olaison & Otto, 2019).

De stad Kopenhagen probeert het co-existeren van verschillende groepen en gebruikswijzen op dit bijzonder terrein, goed te laten verlopen doormiddel van 'zoning'. De begraafplaats is verdeeld in verschillende zones die van elkaar zijn afgebakend doormiddel van borden en fysieke elementen zoals heggetjes. Zo zijn er bijvoorbeeld delen van het terrein waar borden staan met de mededeling dat je er niet mag picknicken/zonnen en delen waar borden staan dat dit juist wel mag. Op haar website schrijft de stad Kopenhagen dat de begraaf-park delen voor iedereen bedoeld zijn en dat iedereen welkom is om er neer te strijken en te genieten van de omgeving. Er wordt hierbij ook een kaart beschikbaar gesteld, waarop is aangegeven waar je wel en niet mag recreëren (Københavns Kommune, 2022).

Hieronder is deze kaart te zien. De donkergroene delen zijn de 'begraafplaatsdelen' en de lichtgroene delen zijn de 'begraafparkdelen' waar iedereen welkom is om zich te komen ontspannen in de groene omgeving.

Figur 5: Plattegrond van Assistens Kirkegård met daarop de verschillende 'zones'

Een groepslid heeft dit park in het verleden veelvuldig, in verschillende seizoenen en bij verschillend weer, bezocht. De conclusie uit deze eigen ervaring is dat het erop lijkt dat *Assistens Kirkegård* een enorm succesvol voorbeeld van een top-down getransformeerd begraafplaatspark is. De plek nodigt uit om van de 'natuurwaarde' te genieten, er zijn mooie oude bomen waar eekhoorntjes in klimmen en in het voorjaar bloemen omheen groeien. Er wordt dankbaar gebruik gemaakt van het terrein voor allerlei vrijetijdsactiviteiten, maar dit lijkt niet of nauwelijks af te doen aan de mogelijkheid om in alle rust te rouwen op de plekken waar nog 'nieuwe graven' zijn. Bovendien lijkt het park een interessante ontmoetingsplek voor personen uit verschillende generaties. *Assistens Kirkegård*, begraafplaats en vooral begraafplaatspark, is dus een interessante *best-practice* om inspiratie uit te halen voor het opstellen van een toekomstvisie voor de Westerbegraafplaats. Zo kan bijvoorbeeld het in de praktijk gebrachte *zoning* als voorbeeld dienen voor succesvolle ruimteverdeling op een begraafplaatssterrein.

Bottom-Up: Al-Ghuraba Begraafplaats - Libanon

De Al-Ghuraba begraafplaats ook wel de begraafplaats van de vreemden genoemd, is een begraafplaats in Tripoli, Libanon. Het is gelegen dicht bij de Bab-al-Tibbeneh en Jabal Mohsen wijken. In het verleden werd deze begraafplaats gebruikt voor massa begrafenissen in verband met de Libanese burgeroorlog en het Libanon-conflict van 2007, maar nu beschikt het over een geheel andere betekenis. De grond is grotendeels eigendom van de staat, waarvan een deel eigendom is van een moskee. Er zijn vaak onenigheden tussen de eigenaars en de bewoners.

Deze begraafplaats wordt namelijk gekenmerkt door de verschillende families die hier zijn gevestigd. Vanaf 1955 begonnen mensen hier naartoe te stromen, door middel van geïmproviseerde woningen. Dit als gevolg van natuurrampen zoals de overstroming van de Kadisha rivier of door de vlucht van de burgeroorlog. Door de jaren heen zijn steeds meer mensen naar deze plek gaan verhuizen. Sinds 2019 wonen er al zoveel mensen en is het al zodanig bevolkt op het kerkhof dat nieuwe gezinnen geen plaats meer hebben. Er wonen al 120 kansarme Libanese families en zo'n 30 andere Syrische families.

Figuur 6 & 7: illustraties van de sfeer in Al-Ghuraba begraafplaats.

Deze case wordt aangekaart als een voorbeeld van een extreme vorm van burgerinitiatief op een begraafplaats. De burgers nemen het heft in eigen handen en zetten dit soort leefomgeving op poten. Het laat toe te tonen dat een begraafplaats meer kan zijn dan een plek van rouwen. Hier een plek waar je kan leven tussen de doden.

Als tweede reden willen we deze case naar voor schuiven als een waarschuwing. Tot hoever kunnen nieuwe functies verweven worden in deze bestaande begraafplaatsfunctie? En vanaf welk punt verliest het zijn betekenis? Door een zodanige toename van mensen die op deze plek zijn gaan wonen, wordt deze plek voor een deel gemarginaliseerd, wat ervoor zorgt dat het zijn rustige en herdenkingsfunctie verliest. Het is dus belangrijk om in te zien dat nieuwe functies op een begraafplaats kunnen werken, maar je nog altijd in acht moet nemen in hoeverre deze kunnen worden uitgevoerd zonder dat andere functies volledig wegvallen.

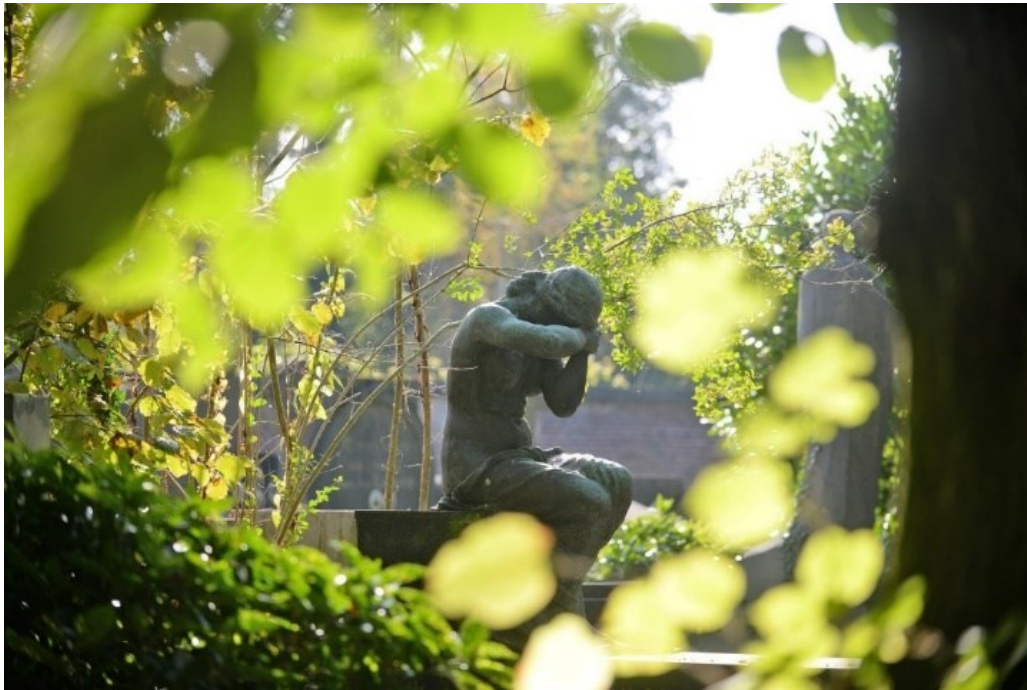
Toekomstvisie

De opgestelde toekomstvisie gaat naadloos over in de sterktes van het initiatief, waardoor deze twee delen samen worden genomen onder de titel 'toekomstvisie'. De algemene visie in het kort samengevat komt neer op 'een begraafplaatspark dat een positieve bijdrage levert aan het welzijn van alle bevolkingsgroepen en dat ook een belangrijke ecologische functie vervult voor de wijk'. Want, zo lijkt ons, van een begraafplaats een park maken kan ontmoetingen stimuleren en kan zo bijdragen aan de dynamiek van de buurt. Gezellig ingerichte plaatsen die mensen motiveren een wandeling te maken, even te rusten en eventueel een babbeltje te slaan, kunnen op een ongedwongen manier mensen samenbrengen. Zo kunnen grenzen voor sociale interacties lager worden.

Door de Westerbegraafplaats op te delen in bepaalde zones (zoals op bijvoorbeeld *Assistens Kirkegård*) kan deze als publieke ruimte ook aantrekkelijker worden voor alle bevolkingsgroepen van de Bloemekenswijk. Door deze *zoning* worden er duidelijkere grenzen gesteld van waar het iets losser kan en waar er net meer moet gelet worden op de omgang met de graven en de bezoekers daarvan. Een aantal zones zouden ingevuld kunnen

worden met oog op speelsuggesties voor kinderen, waardoor zij geconcentreerd aanwezig zijn in het park wat de rust op andere plaatsen minder zou verstoren. Dit zou onder andere de uitbereiding kunnen zijn van de speelsuggesties die er reeds zijn.

Daarnaast zou er plaats kunnen komen voor temporele kunstwerken van lokale kunstenaars, sociale projecten of initiatieven vanuit de buurt. Ook dit zou de begraafplaats toegankelijker kunnen maken en de kunstenaars eens een ander soort expositieruimte kunnen bieden. Kunst zou een vaste plaats in het zoneringsplan kunnen krijgen, maar het zou evengoed verplaatsbaar kunnen zijn of *gezoned* kunnen worden in bepaalde thema's. Een voorbeeld van (historische) kunst die reeds aanwezig is op de begraafplaats is hieronder te zien. Kunst kan in alle vormen en soorten voorkomen, zo kan bijvoorbeeld interactieve kunst ook gebruikt worden.

Figuur 6: Voorbeeld van (historische) kunst die reeds aanwezig is op de Westerbegraafplaats.

Niet alleen kunst maar ook lokale (buurt-gestuurde) evenementen zouden een plaats kunnen krijgen in het begraafpark. Daarvoor zou een zone aangeduid kunnen worden en het gebruik van die plaats zou via een online formulier aangevraagd kunnen worden.

Zoals reeds aangehaald zou er ingezet kunnen worden op alle bevolkingsgroepen van de wijk. Met daarin ook de focus op de interactie tussen kinderen en oudere mensen. Kinderen op een jonge leeftijd op een ongedwongen manier kennis laten maken met het concept van de dood, is iets wat zeker gestimuleerd mag worden. Daarnaast zouden de kinderen, en de interacties die zij veroorzaken, voor wat meer animo kunnen zorgen op een sombere plaats als een begraafplaats. Met oog op de respectvolle manier waarop dat zou moeten plaatsvinden natuurlijk. Het toegankelijker maken van de begraafplaats voor kinderen kan een groene ruimte creëren waar zij kunnen komen spelen en kunnen leren (over ecologische aspecten van het park, creatieve aspecten zoals de kunst die er zou komen en thema's rondom de dood).

Door de begraafplaats bereikbaarder te maken voor een groter publiek kan er ook meer sociale controle plaatsvinden, wat personen die overlast plegen op het domein zou kunnen afschrikken. Dit zou op lange termijn voor een algemeen veilig gevoel kunnen zorgen voor andere bezoekers.

Niet alleen een socialere visie op de begraafplaats hoort bij onze toekomstvisie, ook een ecologische opwaardering van het begraafpark speelt een centrale rol. Ecologische meerwaarde toevoegen kan op verschillende manieren en vanuit verschillende standpunten. Een begraafplaats heeft vaak nood aan zeer intensief beheer om het algemene nette uitzicht te kunnen behouden. Daarom stellen wij voor om een lossere beheerplan te hanteren. Een beheer dat duurzaam kan zijn op lange termijn en waar dus ook minder in zou moeten geïnvesteerd worden. Daarnaast zou er ook nagedacht kunnen worden over participatief beheer waarbij de buurtbewoners betrokken worden. Dit zou niet alleen onze ecologische streefdoelen ten goede komen, maar dit zou deels ook de sociale transitie van het begraafpark kunnen stimuleren.

Algemeen gesteld is de suggestie om verder te werken in de geest van Karel Verhoeven, de kunstenaar die eerder aan bod kwam in deze paper, en inspiratie te halen uit succesvolle projecten in het buitenland.

Politieke transitiepaden

Aangezien wij vertrokken zijn vanuit het werk van Karel Verhoeven, gaat het eerst en vooral om een *citizen-led transformation*. Karel Verhoeven betrachtte door kunst in het park te plaatsen de invulling van de Westerbegraafplaats als louter een kerkhof in vraag te stellen. Juist door specifiek gebruik te maken van een interactief kunstwerk, met name de trappen op het grasveld, wil hij een dialoog tot stand brengen over hoe de Westerbegraafplaats als groene, publieke ruimte een bredere betekenis kan krijgen voor de gehele buurt. Het betreft hier dus een bottom-up initiatief, waarbij er druk wordt gezet op het heersende regime waarbij begraafplaatsen afgesloten ruimtes zijn. Het mag duidelijk zijn dat Karel Verhoeven zelf heel betrokken was bij de Bloemekenswijk en het dus niet gaat om een eenmanszaak. Met zijn werk is hij op zoek naar hoe de Westerbegraafplaats een meer brede sociale invulling zou kunnen krijgen als een van de weinige groene ruimtes in de buurt. Helaas is Karel Verhoeven recentelijk overleden, waardoor het volledige transformatiepotentieel (nog) niet tot uiting is kunnen komen. Toch heeft hij een zaadje kunnen planten met zijn kunstwerk dat zijn sporen hopelijk zal nalaten.

Als we verder kijken naar de *best-practices* uit het buitenland, die mogelijk relevant kunnen zijn voor de Westerbegraafplaats dan zien we eenzelfde dynamiek terugkomen. Uit de Libanese case merken wij opnieuw op dat de transformatie van onderuit wordt gestuurd. Het betreft hier dan vooral een *citizen-led transformation*, waarbij burgers door middel van eigen initiatieven een andere invulling geven aan hoe kerkhoven in de maatschappij worden benaderd.

Noemenswaardig is overigens dat het initiatief van Karel Verhoeven en de *best-practices* in Libanon druk zetten op de overheid, waardoor dan weer een *state-led transformation* tot stand kan komen. Door als burgers met een *grassroots*-initiatief begraafplaatsen op een duurzame manier in te vullen, roept men op tot een andere regulering rondom begraafplaatsen. Zo komen we uit bij de technieken van *zoning* om de sociale cohesie in het park te bewaren. Vooral in de Scandinavische landen (o.a. Denemarken), zoals bijvoorbeeld uit de *best-practice Assistens Kirkegård* bleek, hanteert men een aantal technieken om duidelijk te maken waar er in stilte gerouwd kan worden en waar andere (recreatieve) activiteiten kunnen plaatsvinden. In de praktijk gaat het dan om een staatsgeleide transformatie waarbij de overheid het heft in handen neemt. In het geval van Westerbegraafplaats kan de overheid door het plaatsen van verbodsborden, het aanduiden van parkgebieden en fietserszones, maar ook door het strategisch snoeien van hagen en bomen de transitie naar een begraafpark actief vormgeven.

Zwaktes van het initiatief

Een eerste zwakte van dit initiatief betreft de veiligheid van de gebruikers. Als een begraafplaats als een park wordt gezien, zal dit meer volk aantrekken. Overdag heeft dit geen gevolgen voor bezoekers omdat er voldoende omstaanders zijn, maar 's nachts zijn er meestal geen omstaanders of beveiligers. Daarom is het belangrijk dat een begraafplaatspark sluitijden heeft.

Een volgende zwakte ligt in dezelfde lijn als de vorige. Parken trekken meer bezoekers aan dan begraafplaatsen, en zorgen dus voor een vergrootte kans op misbruik van de site. Meer bezoekers vergroot de kans op bezoekers met slechte bedoelingen, zoals hangjongeren die voor overlast kunnen zorgen, of vandalen die op de begraafplaats schade kunnen aanrichten.

Een andere valkuil kunnen we vinden in de zin van de symbolische waarde van begraafplaatsen. De hoofdfunctie van een begraafplaats blijft de rust en de kans op rouwen voor nabestaanden die het graf van een overleden naaste komen bezoeken. Het kan frustrerend zijn voor deze mensen om andere mensen daar vrolijk te zien rondwandelen of picknicken. Daarom is het belangrijk dat deze functie van een begraafplaats(-park) niet vergeten wordt. Een lichte afscheiding tussen de graven en de iets meer recreatieve zone zou deze zwakte misschien kunnen voorkomen.

Ook op ecologisch vlak zijn er eventuele zwaktes. De uitbreiding van een begraafplaats naar een deftig park brengt ander onderhoud met zich mee. De Westerbegraafplaats is een groot gebied en er zullen enkele gespecialiseerde tuin- en parkonderhouders moeten worden ingehuurd om te zorgen voor een goed onderhouden park. Om de onderhoudskosten te minimaliseren kan gekozen worden voor een transformatie waarin de focus ligt op minder onderhoud en meer ecologisch waardevolle 'verwildering'.

Ook de transformatie die van onderuit komt (van de burgers), kan een valkuil betekenen. Ondanks dat ze actie kunnen voeren, is het niet volledig aan hen om te beslissen over een eventuele verandering betreffende de Westerbegraafplaats. Als de stad niet akkoord is, kunnen er spanningen tussen het stadsbestuur en de inwoners ontstaan. Het kan lang duren vooraleer de stad en haar inwoners samen tot een oplossing komen die voor alle betrokken partijen leefbaar is. De burgers moeten er daarom voor zorgen dat hun voorstellen serieus genomen worden.

Conclusie

Na onze verdieping in het concept van een begraafpark waarbij gekeken werd naar twee *best-practices*, kan gesteld worden dat de Westerbegraafplaats een groot potentieel heeft om te transformeren naar een begraafpark. Een aantal zaadjes zijn al geplant, zoals de kunstinstallaties en speelsuggesties van Karel Verhoeven, maar het concept kan nog verder uitgediept en toegepast worden. Daarnaast zou het verdere verloop van deze transitie op verschillende manieren, zowel bottom-up als top-down, kunnen gebeuren. We hopen dat de Westerbegraafplaats in toekomst getransformeerd zal worden naar een Westerbegraafpark, zodat het terrein een nog belangrijkere functie (van recreatie, sociale cohesie en ecologische waarde) voor alle bewoners van de Bloemekenswijk en de hele stad Gent kan gaan vervullen. Hiervoor zal inzet van zowel de buurtbewoners als van het stadsbestuur nodig zijn.

BIBLIOGRAFIE

Assistens Kirkegård. Københavns Kommune. Geraadpleegd op 26 november 2022, van <https://www.kk.dk/bruq-byen/byens-groenne-oaser/koebenhavns-kirkegaarde/assistens-kirkegaard>

Gent - 19de- en 20ste-eeuwse stadsuitbreiding. (1983). Inventaris Onroerend Erfgoed. Geraadpleegd op 12 november 2022, van <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14752>

Ghostly matters in organizing. Ephemera: Theory & Politics in Organization. (2019, volume 19(1)). Justine Grønbaek Pors, Lena Olaison & Birke Otto.

Nieuwe infoborden maken Westerbegraafplaats toegankelijker. (2022, 11 oktober). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/over-gent-stadsbestuur/nieuws-evenementen/nieuwe-infoborden-maken-westerbegraafplaats-toegankelijker>

Scenes jardin. (2016). Karel Verhoeven. https://www.karelverhoeven.be/projects/scenes_jardin.html

Stad Gent zet in op groene begraafplaatsen. (2019, 20 augustus). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/burgerzaken/nieuws-evenementen/stad-gent-zet-op-groene-begraafplaatsen>

The Poor and the Displaced in the Same Boat. (2022, 21 september). Foroogh Farhang. <https://www.anthropology-news.org/articles/the-poor-and-the-displaced-in-the-same-boat/>

Westerbegraafplaats | begraafplaatsen.gent.be. (z.d.). Stad Gent begraafplaatsen. Geraadpleegd op 12 november 2022, van <https://begraafplaatsen.stad.gent/begraafplaats/westerbegraafplaats>

Westerbegraafplaats en Campo Santo vanaf nu langer open. (2015, 11 juni). Sofie Bracke. <https://www.sofiebracke.be/nieuws/westerbegraafplaats-en-campo-santo-vanaf-nu-langer-open/348>

Westerbegraafplaats wordt kindvriendelijk begraafpark. (2016, 20 juni). Stad Gent persruimte. <https://persruimte.stad.gent/129851-westerbegraafplaats-wordt-kindvriendelijk-begraafpark>

Westerbegraafplaats (2)

Maud Boghaert, Bavo Danneels, Arne Lietaert, Faïçal Souleymane en Simon Stael

Inleiding

Binnen de brede transitie naar een duurzame en klimaatrobuuste stad, kennen de (potentieel) publieke ruimten van de stad een belangrijke rol. Het is namelijk op het openbaar domein waar deze stadsvernieuwing heel tastbaar wordt. Door tal van doelstellingen en ambities geënt op die publieke ruimte, stelt zich uiteraard de vraag voor wie dit openbaar domein ingericht moet worden, met welke middelen men dit kan bereiken en hoe die ruimte er dan precies moet uitzien. Binnen deze context richtten we ons in het vak Duurzame steden op de Bloemekenswijk: een wijk die ooit aan de stadsrand lag maar zich ondertussen veel centraler bevindt in het Gentse stadswefsel en momenteel eveneens onderwerp is van een nieuw stadsvernieuwingsproject. De vraag waarop gefocust wordt is hoe de (nieuwe) publieke ruimte van de Bloemekenswijk in te passen is in het vraagstuk van een transitie naar een klimaatrobuuste stad. Eén van de relevante publieke ruimtes die onderwerp is van dit vraagstuk, is de Westerbegraafplaats.

Gesitueerd in het westen van de Bloemekenswijk vormt de Westerbegraafplaats een groene oase van rust midden in de stedelijke rand. De oppervlakte van 20 hectare, vergelijkbaar met het Citadelpark, maakt de plek uniek. Er is in Gent namelijk geen enkele andere groenzone met die oppervlakte die zo centraal gelegen is. Toch blijkt dat deze groene ruimte vandaag de dag echter niet volledig tot zijn recht komt, terwijl in het stedelijk weefsel rondom de begraafplek een actuele nood aan meer groen en recreatieve ruimte bestaat. Deze vaststelling vormt het onderwerp van onderhavige analyse betreffende het potentieel van de Westerbegraafplaats als publieke ruimte. Vertrekkende van een analyse van de plek schetsen we de ambities op vlak van duurzaamheid en bespreken we de aanpak van een mogelijke transformatie.

Algemene opzet

Geschiedenis

De Westerbegraafplaats is gelegen in het noorden van Gent in de Bloemekenswijk, tussen de N9 (Palinghuizen), het Westerringspoor, de Mimosastraat en de Francisco Ferrerlaan. De begraafplaats is in parkvorm aangelegd naar ontwerp van stadsarchitect Adolphe Pauli en in gebruik genomen op 1 januari 1873. De toenmalige burgemeester besliste dat op de Westerbegraafplaats ook Joden en protestanten mochten begraven worden. Dit stuitte op hevig verzet van het bisdom, dat lange tijd weigerde het kerkhof te wijden. Door die betwisting verwierf het haar bijnaam 'geuzenkerkhof' (Dumarey, 2018). De begraafplaats werd met haar toegangsdreef, poortgebouw, ommuring en graven in 1996 beschermd als monument, net als de twee oorlogsmonumenten op de begraafplaats. Er liggen 200 Belgische gesneuvelde soldaten uit beide wereldoorlogen begraven. De Westerbegraafplaats is zoals hierboven vermeld de grootste van Gent, maar toch relatief onbekend in vergelijking met bijvoorbeeld het veel kleinere Campo Santo in Sint-Amandsberg.

Planningscontext

Het deelgebied Westerbegraafplaats is gelegen in het stedelijk gebied volgens het GRUP voor de afbakening grootstedelijk gebied Gent. Het bevindt zich in de bestemming “zone voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut” en “woongebied” volgens het gewestplan. De Westerbegraafplaats wordt als onderdeel beschouwd van de ‘groene recreatieve ring rondom de kernstad’ zoals vastgelegd in de Structuurvisie 2030 – Ruimte voor Gent (RUP 169, 2020). Het grenst namelijk ook aan het Westerringspoor dat een groene recreatieve klimaatas vormt en daarnaast ook een belangrijke fietsverbinding vormt voor de omliggende deelgemeentes. In de gewenste groenstructuur uit het Groenstructuurplan is het deelgebied aangeduid als “kleinere natuurkern” en als “wijkpark” (Groenstructuur, 2020).

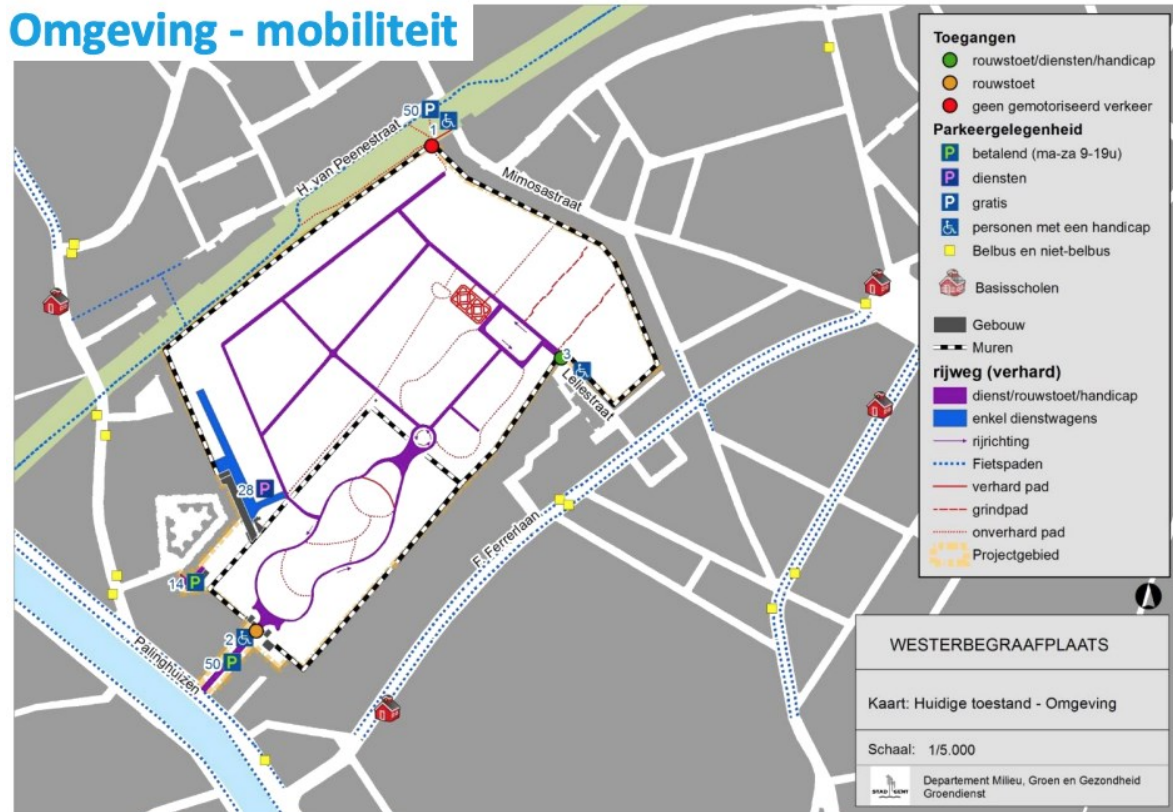
Motivatie wijziging en gewenste bestemming

Om de publiek toegankelijke groengebieden in Gent planologisch te beschermen, wordt hieraan een gepaste groene bestemming toegekend. De begraafplaats heeft immers een belangrijke biologische waarde omwille van het voorkomen van zeldzame en kwetsbare soorten (Natuur, z.d.). Er wordt dan ook expliciet gekozen voor bescherming en focus op toegankelijkheid van deze groenstructuur. Omwille van het tweeledige karakter; een begraafplaats die tegelijkertijd een belangrijke rol vervult in de groenstructuur, is ervoor gekozen om dit gebied als “zone voor begraafpark” te bestempelen. Het funerair erfgoed, dat deze site typeert, moet ten allen tijde beschermd blijven. De begraafplaats heeft een aanzienlijke oppervlakte en is tegelijkertijd ingericht met een aantal structurerende wegen. Deze wegen, in functie van beheer en begraafstoeten, kunnen echter ook een belangrijke rol vervullen als fietsdoorsteek of wandellus.

Een verhoogde doorwaadbaarheid van het groengebied wordt nagestreefd, waarbij nieuwe toegangen tot de begraafplaats aangewezen zijn. Meer specifiek wordt ingezet op een vlotte fietsdoorsteek tussen het Westerringspoor en de Francisco Ferrerlaan. Het creëren van deze verbinding wordt via een bijzonder voorschrift verplicht opgelegd, bij werken die dergelijke doorsteek mogelijk maken. Er zijn voor dit deelgebied bijkomende bijzondere voorwaarden van toepassing.

De doelbestemming van de Westerbegraafplaats is volgens de groendienst van Stad Gent om de huidige rouwfunctie van de plek te combineren met een invulling als groene recreatieve plek. Ook zou het kunnen dienen als een soort openluchtmuseum. De groendienst zelf wil het doorgaand verkeer in de Westerbegraafplaats zoveel mogelijk beperken en concentreren zoals hierboven vermeld met één enkele fietsdoorsteek (Demey, A., interview 24/11/22). De rest van de Westerbegraafplaats zou eerder ingericht worden voor wandelaars.

Er wordt op termijn ook plaats vrijgemaakt voor natuurbegraafplaatsen (Urn, 2020). Dit is een zone waar natuurlijke sfeer heerst zonder klassieke gedenksteen. Hiervoor haalt men in België vooral inspiratie uit het buitenland. Ook in Antwerpen, in het Schoonselhof wordt er al aan natuurbegraving gedaan. Daar heeft men plaats vrijgemaakt voor een begraafzone bedoeld voor biologische urnen in het bos. Op de Westerbegraafplaats is de verbossing een aantal jaar geleden gestart.

*Kaart 1: huidige mobiliteitstoestand in de Westerbegraafplaats
(Bron: Departement Milieu, Groen en Gezondheid, Groendienst Stad Gent)*

Een natuurbegraafplek is niet hetzelfde als een natuurbegraafplaats. Een natuurbegraafplek gaat een stap verder, in die zin dat op een natuurbegraafplek de as vrij wordt uitgestrooid in het bos (Dit zal in de toekomst bijvoorbeeld worden uitgevoerd in de Vinderhoutse bossen, ten noordwesten van Gent). Op de Westerbegraafplaats zijn de eerste stappen gezet voor de implementering van een zone voor natuurbegraafplaatsen (er zijn reeds heel wat bomen geplant). De intentie naar enige vorm van transformatie is er, maar er is nog geen fase van ontwerp, timing,... Het beheerplan dat de groendienst van Stad Gent opstelt, is opgemaakt voor een termijn van 24 jaar. Maar dat wil niet zeggen dat er reeds budgetten en personeel beschikbaar zijn. Daarom werkt de stad stapsgewijs met het beschikbare onderhoudsbudget. Er zijn namelijk 19 begraafplaatsen in Gent, die allemaal onderhoud en budget vergen (Stad Gent, 2020).

Huidige problematiek

Een interview met een medewerker van de Groendienst van Stad Gent schepte een duidelijk inzicht in de bestaande problematieken die plaatsgrijpen op de Westerbegraafplaats.

De brede asfaltwegen die momenteel aanwezig zijn op de Westerbegraafplaats, passen niet bij de gewenste park sfeer. Dienstwagens en andere bezoekers (bijvoorbeeld personen met een beperking) krijgen op dit moment een toegangkaart om op de begraafplaats vrij rond te rijden. De aanwezige bareel gaat echter momenteel voor elke auto open (Demey, A., interview 24/11/22). Dit veroorzaakt veel onnodig verkeer en verstoort bovendien de rust van de plek. Daarom zou het op termijn een oplossing kunnen zijn om camera's te plaatsen die werken met nummerplaat herkenning. Daarnaast heeft de groendienst ook een opslagplaats die gevestigd is in het kerkhof. De werknemers moeten elke keer doorheen het hele park rijden om de enigste auto-uitgang langs de Leliestraat

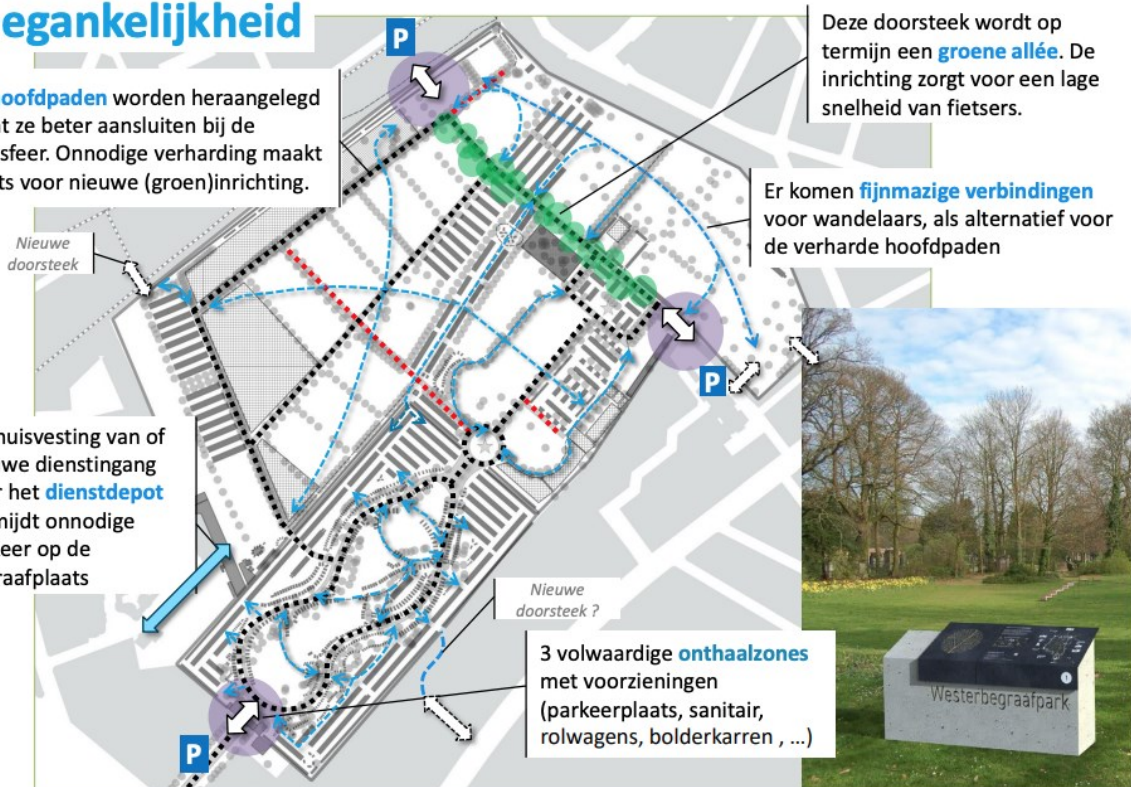
te gebruiken. Een extra dienstuitgang in het zuidwesten, langs de opslagplaats van de groendienst zou al deze verplaatsingen uit de Westerbegraafplaats kunnen houden, zoals te zien op kaart 2. Er zijn dan enkele geasfalteerde hoofdpaden die in dit geval niet meer nodig zouden zijn.

De plek blijft helaas niet gespaard van diefstal en criminaliteit en komt dan ook vaak negatief in de media. De automatische sluiting van de poortjes zorgt ervoor dat mensen zich expres opsluiten om in en rond de begraafplaats diefstal te plegen. Om deze reden werden de toegangsknoppen verwijderd, waarmee je de plek na sluitingsuur nog steeds kon verlaten (Schoupe, 2021). Er wordt nu echter vastgesteld dat de poortjes geplaagd worden door vandalisme. Ook fietsers die net te laat zijn voor het automatisch sluiten van de toegangspoortjes, forceren vaak de poortjes om terug uit het park te geraken (Demey. A., interview 24/11/22). Camera's zouden in dit geval kunnen helpen om plek 24/7 publiek toegankelijk te houden en toch enige vorm van controle te waarborgen.

Toegankelijkheid

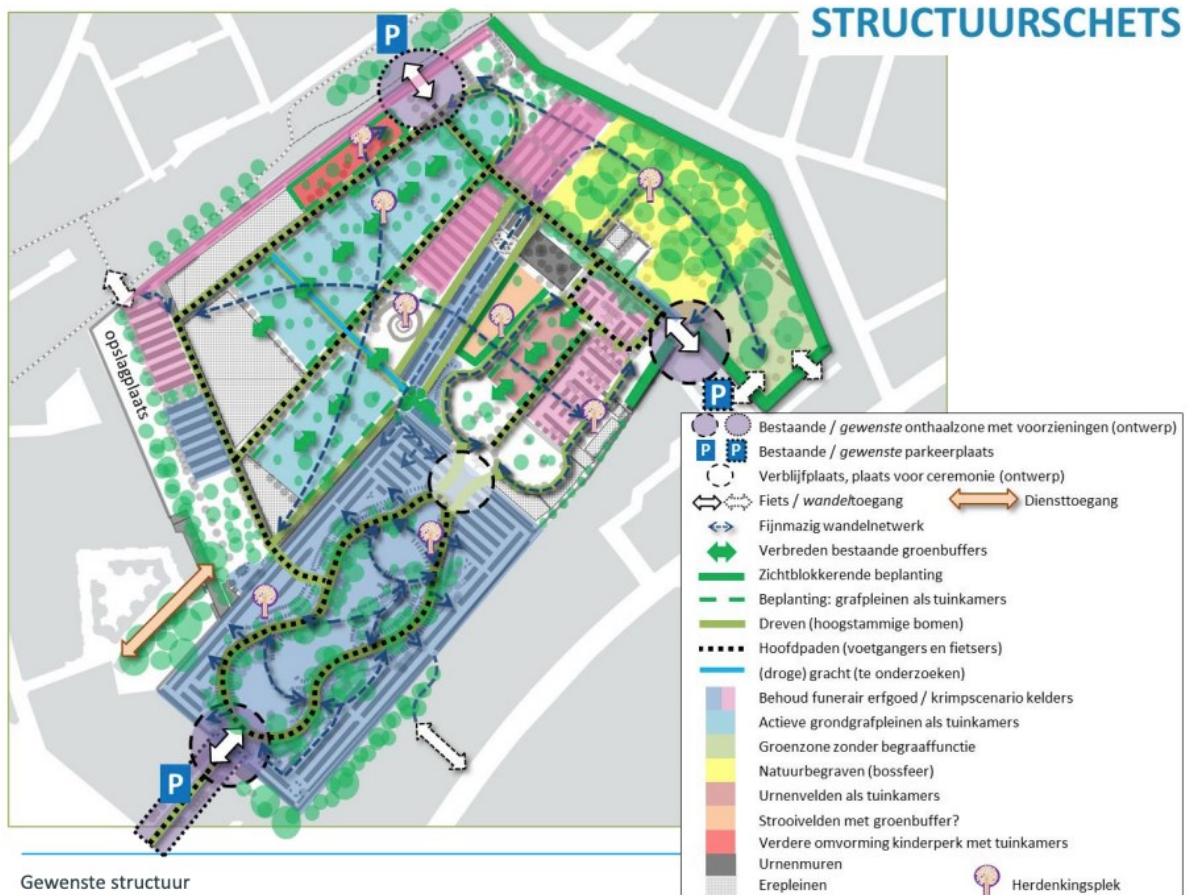
De **hoofdpaden** worden heraangelegd zodat ze beter aansluiten bij de parkseer. Onnodige verharding maakt plaats voor nieuwe (groen)inrichting.

Herhuisvesting van of nieuwe dienstingang naar het **dienstdepot** vermijdt onnodige verkeer op de begraafplaats

Kaart 2: toekomstig toegankelijkheidsplan Stad Gent (Bron: Departement Milieu, Groen en Gezondheid, Groendienst Stad Gent)

Ook het vele fietsverkeer zou het rustgevend karakter van de Westerbegraafplaats kunnen verstoren. De Groendienst wil fietsers niet weren uit het park maar concentreren langs één centrale hoofdweg die nu al wijdverspreid gebruikt wordt door wijk. Zo wil de Groendienst een verplaatsing realiseren van het achterste poortje, zodat er 1 groene allée komt die de verbinding vormt tussen de Bloemekenswijk en het Westerringspoor (Demey. A., interview 24/11/22). Op die manier wordt er vermeden dat al het fietsverkeer vlak naast actieve begraafplaatsen loopt, zoals te zien op kaart 3. Deze maatregel heeft echter tijd nodig. De nieuwste ingang in het westen is dan weer enkel gericht op wandelaars om zo het fietsverkeer enkel op deze groene verkeersas te focussen. Verder werden reeds nieuwe infopanelen geplaatst. De groendienst wilde de naam hierop veranderen naar Westerbegraafpark, maar dat werd niet toegestaan door de politiek.

Kaart 3: Gewenste structuur Westerbegraafplaats (Bron: Departement Milieu, Groen en Gezondheid, Groendienst Stad Gent)

Beschrijving niche initiatief

Doorheen de tijd zijn er reeds verschillende initiatieven gepasseerd met betrekking op de ontwikkeling van de Westerbegraafplaats als publieke ruimte (zie opsomming). Dit op vlak van mobiliteit en circulatie in en rond de begraafplek, de vergroening van de plek en het inbedden in het sociale weefsel van de Bloemekenswijk.

- De begraafplek is deel van RUP 169 Groen: Het RUP Groen beschermt 370 hectare bestaande groengebieden en maakt de ontwikkeling van 113 hectare nieuwe natuur- en bosgebieden mogelijk. (RUP 169, 2020)
- Er werd reeds geïnvesteerd in de toegankelijkheid van de begraafplaats; dit voor mensen met beperkte mobiliteit, het ter beschikking stellen van rolstoelen, gemotoriseerd verkeer weren, wandelroutes en efficiënt maaibeheer, peter- en meterbeleid (Beleidsnota stad Gent 2020)
- Het plaatsen van infopanelen en bewegwijzering om de werking van de begraafplek al te faciliteren. (door Stad Gent, 11/10/22)
- Heraanleg kinderperk, kindvriendelijke installaties, auto's weren, ontsluiten van geschiedenis en funerair erfgoed. (Sofie Bracke, 31/05/2016)
- Aanpassingen op vlak van de toegang tot de plek: nieuwe toegangspoorten, deuren die automatisch sluiten en sluitingsuren. (AVS, 26/06/22)
- De activatie van het publieke groen door het plaatsen van architecturale sculpturen van de hand van Karel Verhoeven.

Deze initiatieven kaderen allemaal binnen eenzelfde visie om de Westerbegraafplaats te doen evolueren tot hetgeen Stad Gent de plek reeds planmatig bestempelde, namelijk een begraafpark: een plek waar de functies van dodenherdenking, publieke ontmoetingsruimte en recreatieve groenruimte samengaan. Toch blijkt dat, ondanks de bovenvermelde initiatieven, de Westerbegraafplaats momenteel nog niet tot begraafpark is kunnen evolueren en niet als dusdanig gepercipieerd wordt door de omwonenden. Dit desondanks er in het stedelijk weefsel van de Bloemekenswijk een actuele nood bestaat aan meer en betere, kwalitatieve publieke groenruimte. Ook de voorgestelde naamswijziging (Beheersplan, 2020) van de Westerbegraafplaats naar Westerbegraafpark om de nadruk te leggen op de gestreefde parkvorm, heeft het nog niet gehaald.

Het samengaan van deze actuele nood en de Westerbegraafplaats als ruimtelijk gegeven, maakt dat er een groot transformatief potentieel gepaard gaat met de Westerbegraafplaats. Ten einde een onderbouwde beschrijving van een (momenteel) afwezig maar gewenst niche initiatief (met de inzet om het transformatief potentieel van de Westerbegraafplaats te benutten) te geven, putten we inspiratie uit een bestaand typevoorbeeld of 'best case'. Na het bestuderen van deze best case, worden de gewenste ambities voor de Westerbegraafplaats op vlak van duurzaamheid en transformatie geformuleerd.

Referentieproject: het Schoonselhof in Antwerpen

In het zoeken naar een best case werd heel gericht op zoek gegaan naar het volgende: een kwalitatieve publieke plek waar de functies van begraafplek en groene recreatieve ruimte samenvloeien zonder elkaar te verstoren. Het Schoonselhof, te Antwerpen, bleek hieraan te beantwoorden en komt qua context ook goed overeen met de Westerbegraafplaats. Net als de Westerbegraafplaats begint het Schoonselhof als een begraafplek in de landelijke periferie, weg van het stadscentrum, maar eindigt door stadsuitbreidingen uiteindelijk ook als een begraafplek omsloten door het stedelijk weefsel.

Publieke groenruimte en dodenherdenking

De oorsprong van het Schoonselhof klimt op tot de 16^e eeuw, als deel van een vroeger kasteeldomein waar het de functie van tuin/park bekleedt. Wanneer men in de late 18^e eeuw het hygiënisch onverantwoord vindt om de doden te begraven in kerken of woonkernen, beginnen begraafplaatsen in de periferie uit te breiden. Tegen het eind van de 19^e eeuw wordt al snel duidelijk dat de bestaande begraafplaatsen onvoldoende groot zouden zijn, waardoor na een fors pleidooi van schepen Frans van Kuyck het Schoonselhof door de stad Antwerpen aangekocht om dit probleem het hoofd te bieden. Wanneer het Schoonselhof opeens ook als begraafplek moet gaan dienen, wordt de plek aan de hand van specifieke ingrepen zo ingericht dat de functie van dodenherdenking er kan plaatsvinden zonder dat de parkfunctie aangetast werd. Zo formuleerde een werkgroep rond het herontwerp van het Schoonselhof het volgende:

“Op begraafplaatsen moet een majestueuze kalmte heersen, een atmosfeer van ingetogenheid. Minder steen en meer groen, minder uitstraling van banale pronk, meer ware rijkdom, meer orde en edele eenvoud [...]. De wanorde moet men vermijden door de parken voor begraving met hoge hagen te omgeven [...]. Slechts hier en daar herinnert een zuil of een kruis de wandelaar dat de doden er slapen; de grafstenen zijn afgezonderd in stilte en schaduw [...]. Een schone tuin, eenzaam en stil, waar, onder het dichte gewas, de monumenten zich stemmig aftekenen; edele standbeelden in de stille lanen en het slapende water in de bekken.” (Inventaris Onroerend erfgoed, 2019)

De doelbewuste ingrepen voor de omvorming van het Schoonselhof hebben het effect - naar onze mening - dat hoewel park en begraafplaats op eenzelfde plek georganiseerd zijn, beide functies op slimme manier uit elkaar zijn getrokken: er is ruimte gelaten voor de dodenherdenking zonder gestoord te worden door de parkfunctie, hier tegenoverstaand wordt 'het park' niet opgeladen met de zware lading/betekenis - of zo voelt het toch niet aan - van een begraafplaats. Deze benadering steunt op de idee van zonerings: de ruimtelijke structuur wordt opgedeeld in verschillende zones alwaar de verschillende functies kunnen plaatsvinden. De kwaliteit van het Schoonselhof zit hem in het feit dat hoewel het opgedeeld is in verschillende zones, het toch aanvoelt als een geheel. De parkbeleving en herdenking van de doden nemen plaats op eenzelfde plek, zonder elkaars werking te verstoren. De traditionele benaderingen van een begraafplek of een park worden overstegen door de functies te laten samengaan: een plek waar natuur en cultuur op een nieuwe kwalitatieve manier beleefd kunnen worden. Ten einde de Westerbegraafplaats te kunnen transformeren tot een waar begraafpark is een nauwkeurige analyse nodig: welke plekken lenen zich nu al tot het recreatief gebruik ervan zonder de dodenherdenking te verstoren, waar botsten de twee functies momenteel, waar is er ruimte voor extra groen en waar kunnen nieuwe groenstructuren ingezet worden om daar waar de functies momenteel botsen een oplossing te voorzien? Onderstaande collage duidt alvast het feit dat recreatie kán plaatsvinden te midden van een begraafplek (links: het Schoonselhof), maar dat een degelijke opsplitsing van beide functies onontbeerlijk is (rechts: de Westerbegraafplaats). We zijn ervan overtuigd dat de rol van kwalitatieve groenstructuren een antwoord kan bieden om te mediëren tussen beide functies en zo van de Westerbegraafplaats een begraafpark te maken.

Figuur 1: Schoonselhof(rechts), Westerbegraafplaats (links)

Sociale inbedding in het stadswefsel

Een ander aspect waarvoor het Schoonselhof inspiratie bracht, is het introduceren van een plek voor sociale interactie binnen de muren van de begraafplaats. Centraal in het Schoonselhof treffen we een statig kasteel aan. Dit kasteel doet momenteel dienst als kantoorfunctie voor onder andere de groendienst. Mits het niet helemaal aangepast is aan deze functie, zal het gebouw binnenkort grondig gerestaureerd en uitgebreid worden. Er zal plaats gemaakt worden voor administratielokalen alsook representatieve ontmoetingsruimten. Het voorzien van zo'n ontmoetingsplek komt het sociale weefsel van de buurt ten goede en werkt versterkend om het park te gaan activeren als plek die deel is van het stedelijk weefsel.

Aan de ingang van de Westerbegraafplaats treffen we een polyvalente zaal aan die momenteel leegstaat en verwaarloosd is (Demey, A., interview 24/11/22). Daar hier al een bestaand gebouw aanwezig is en dit een plek is in het park waar veel passage is, zouden we hier zo'n gelijkaardige ontmoetingsruimte introduceren, bedoeld voor de buurtbewoners. Zo'n ontmoetingsplaats kan onder andere zorgen voor meer cohesie tussen omwonenden. Hier kunnen mensen bijvoorbeeld terecht voor een babbel over een kopje koffie of thee. Het is

niet de bedoeling om hier grote evenementen te organiseren, maar er kan bijvoorbeeld maandelijks een activiteit georganiseerd worden zoals een wandeling om en rond het park, waarna men in de ontmoetingsruimte kan samenkomen. Het is niet de bedoeling deze ruimte 7/7 te openen, maar op vastgelegde dagen naar aanleiding van zo'n activiteit of op drukke dagen zoals met Allerheiligen. Verder hopen we op vrijwilligers uit de buurt om deze ruimte open te houden. Er was in het verleden reeds interesse vanuit de buurt zelf (Uco  t  ) om dit project in handen te nemen, wegens besparingen is dit momenteel nog niet gebeurd. Een publieke plek die ruimte biedt om het sociale weefsel van de buurt te versterken en tegelijkertijd ook de Westerbegraafplaats activeert en zo het transformatief potentieel van zowel de begraafplaats als de infrastructuur ervan activeert.

Reflectie politieke transitiepaden

Zoals reeds beschreven hebben er reeds verschillende initiatieven op de Westerbegraafplaats plaatsgevonden ter (lichte) transformatie van de plek. Allen met min of meer dezelfde inzet: het creëren van een begraafpark. Gezien deze initiatieven geen enorme impact hadden op de plek, zullen we vooral de politieke transitiepaden proberen beschrijven die nodig zijn om de door ons geformuleerde ambities (waarbij het Schoonselhof als best case dienstdoet) te bereiken.

Ten einde de Westerbegraafplek te laten evolueren tot een begraafpark met kwalitatieve groenstructuren en een verhoogde biodiversiteit, zijn er uiteraard constructiewerken nodig. De financiering van deze constructiewerken   n het besluit om die werken ook werkelijk uit te voeren valt onder de verantwoordelijkheid van stad Gent. We zien dus dat het (gewenste) niche-initiatief deel zou zijn van een staatsgeleide transformatie. De stad engageerde zich reeds voor het evolueren van de Westerbegraafplaats door in te zetten op groenbeleid- en beheer.

Zo laten ze bijvoorbeeld de groendienst het terrein regelmatig onderhouden. Op die manier wil de stad ook koele plekken voor de hete zomers creëren. Verder hebben ze als doel op die manier meer groen open te stellen aan de buurtbewoners van de Bloemekenswijk om optimaal van hun buurt te genieten. Hoewel deze inspanningen uiteraard een stap in de goede richting zijn, is het momenteel te weinig om de vooropgestelde ambitie van een begraafpark te bereiken.

Hoewel een staatsgeleide transformatie dus nodig zou zijn, is er volgens ons (en ook volgens Stad Gent) ook ruimte voor een zekere bottom-up transformatie. We zien alvast tekenen dat de begraafplek de burgers niet ongemoeid laat: klachten over het slecht onderhoud en vandalisme geven aan dat ook de burgers willen dat deze plek kwalitatief is. Verder zien we dat Stad Gent als lokale overheid zoveel mogelijk intiatief van hun burgers stimuleert om samen te werken aan een open, solidaire, duurzame, *wijze*, en kindvriendelijke stad. Zo werkte Stad Gent in het verleden al eens rond de Westerbegraafplek aan de hand van een eigen burgerplatform: G1000 of J1000. Via dit platform konden de studenten in de Gentse scholen ideeën indienen om van de begraafplaats een begraafpark te maken. Dit betekent dat het niche-initiatief ook binnen het pad 'citizen-led transformations' past. Verder leent de leegstaande infrastructuur zich opnieuw voor een transformatie die zowel staatsgeleid als citizen-led is: De Stad stelt haar gebouwen ter beschikking, maar zou voor de concrete invulling van deze gebouwen perfect dienst kunnen doen op haar inwoners om zo ook ruimte te laten voor citizen-led intiatieven. Een laatste aspect waar een citizen-led transformatie belangrijk blijkt betreft hoe de plek gepercipieerd wordt: ten einde een   chte transformatie tot begraafpark mogelijk te maken, is het ook aan de burgers om de plek ook als dusdanig te beginnen gebruiken en op die manier de traditionele betekenissen die vasthangen op een begraafplek te overstijgen.

Sterktes en zwaktes

Sterktes

Het (gewenste) niche initiatief beantwoordt aan een actuele nood aan kwalitatieve groenstructuur in de Bloemekenswijk. De bestaande groenstructuren in de buurt van de Westerbegraafplaats zijn zo goed als onbestaande ofwel totaal niet zo toegankelijk. Aan deze nood wordt op twee manieren een antwoord geboden: enerzijds door fysiek 'meer en beter' groen te voorzien, anderzijds door het implementeren van het concept van zonering, wat op zijn beurt het gebruik van die groenruimte vergemakkelijkt. Door de functie van park en begraafplek uit elkaar te trekken, kan het park ook werkelijk als park gebruikt worden zonder de functie van begraafplek te verstoren. Verder kan het idee van zonering bestaande problemen rondom circulatie in het park ook gaan oplossen: waar het park nu als doorgangsroute wordt gebruikt en dit als storend ervaren wordt voor de rouwenden, kan zonering een oplossing bieden.

Door de leegstaande infrastructuur een zinvolle invulling te geven, wordt de functie van het park als ontmoetingsplek gestimuleerd. Het creëren van zo'n ontmoetingsplek kan ook een zekere sociale cohesie bieden aan de buurt rondom het park. Het park, op deze manier inbedden in het sociaal weefsel van de Bloemekenswijk, kan zo bijvoorbeeld een positieve impact hebben op huidige aanslepende problemen betreffende veiligheid.

Zoals eerder in dit verslag geformuleerd bestaan er momenteel verschillende problematieken op de Westerbegraafplaats. Door na te kunnen denken over het transformeren van deze plek, kan meteen ook een antwoord gevormd worden op deze problematieken. Door binnen de transformatie-benadering ook ruimte te laten voor bottom-up initiatieven, kan de band tussen park en buurt des te sterker zijn: wie zich engageert om een project op poten te zetten op een bepaalde plek zal ook zorg dragen voor deze plek en er respect voor hebben, iets wat uiteraard belangrijk is voor het goed functioneren van een park.

Zwaktes

Qua toegankelijkheid blijft de begraafplek een moeilijke kwestie: langs de kant van de Bloemekenswijk is deze maar via één kant te bereiken. Extra ingangen maken langs deze kant zijn moeilijk door de aanwezige bebouwing. Doordat het park zo moeilijk bereikbaar is, bemoeilijkt dit ook de integratie van de groenstructuur in het stedelijke weefsel. Verder is het uiteraard niet honderd procent vanzelfsprekend dat het zomaar lukt om het park 'sociaal in te bedden' in de wijk. Om dit te doen zijn er logischerwijs geëngageerde mensen nodig die deze taak op zich willen nemen. Hoewel we optimistisch zijn, blijft dit een onzekere factor. Onderzoek moet uitwijzen of er zelfs vraag is naar zo'n sociaal/culturele invulling van de buurt uit.

Qua groenstructuur stelt zich ook de vraag of de fysieke transformatie van de begraafplek wel een noemenswaardige impact kan/zal hebben: de Westerbegraafplek is namelijk zo'n 3 maal kleiner dan het Schoonselhof en leent zich misschien totaal niet tot de ingrepen die daar plaatsvonden.

Als een van de grootste barrières stelt zich uiteraard het probleem dat het pad langs waar de transitie moet plaatsvinden grotendeels overheidsgeleid is: zonder steun van de Stad (en diens budgetten) komt er niet al te veel in huis van de gewenste transformatie. Aantonen dat de plek een enorm potentieel bezit is dus cruciaal om de Stad te kunnen overtuigen en mee te stappen in de ambities.

Conclusie

De Westerbegraafplaats draagt een groot transformatief potentieel in zich: enerzijds door de grootte van de plek, de centrale ligging in het stedelijk weefsel van de Bloemekenswijk en de actueel bestaande nood voor kwalitatieve, recreatieve groenstructuren in de buurt. De Westerbegraafplaats slaagt er voorlopig nog niet in gehoor te geven aan deze nood, maar leent zich er uitstekend toe. Verder bouwend op eerdere initiatieven van Stad Gent om de begraafplek om te vormen tot begraafpark en inspiratie te putten uit Het Schoonselhof, heeft de Westerbegraafplaats het alvast in zich om te evolueren tot een kwaliteitsvol begraafpark. De aanleg van groenstructuren om aan de hand van het zoneringsprincipe de werking van zowel park als begraafplek samen te laten komen en het activeren van de bestaande infrastructuur om de Westerbegraafplaats te verankeren in het sociale weefsel van de buurt. Ten einde deze ambitie te kunnen behalen, is er vooral nood aan een staatsgeleide transformatie met betrekking tot de fysieke transformatie van de begraafplek. Toch blijkt er ook ruimte voor bottom-up initiatieven, enerzijds om de bestaande infrastructuur een invulling te geven en het park in te bedden in het sociale weefsel van de wijk, anderzijds om het park 'als park' te gaan gebruiken en op die manier de traditionele betekenis van een begraafplek te overstijgen.

BIBLIOGRAFIE

Interview

Interview met Andreas Demey, van het beheerteam Groendienst van de Stad Gent over het beheerplan Westerbegraafplaats, plaatsgenomen op 24/11/22.

Literatuur

Antwerpen. (z.d.). *Begraafplaats Antwerpen Schoonselhof* | Antwerpen.be. A-stad. <https://www.antwerpen.be/info/52d5051f39d8a6ec798b47ab/schoonselhof>

Berlaar / Kerkhofpark. (z.d.). Openbaar groen. <https://www.openbaargroen.be/proiect/berlaar-kerkhofpark>

Bracke, S. (2016, 31 mei). *Westerbegraafplaats wordt GEEN speeltuin!* [Persbericht]. <https://www.sofiebracke.be/nieuws/westerbegraafplaats-wordt-geen-speeltuin/378>

Dienst Stedenbouw en Ruimtelijke Planning Departement Stedelijke Ontwikkeling. (2020). *RUP 169: Thematisch RUP Groen BUNDEL GENT CENTRUM DEEL 1*.

Domein Schoonselhof. (2019, 29 maart). Inventaris Onroerend Erfgoed. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/11634>

Dumarey, A. (2018, 5 januari). *Markante plekken: de Westerbegraafplaats alias "het geuzenkerkhof" in Gent*. vrtnws.be. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/01/05/markante-plekken--de-westerbegraafplaats-in-gent/>

Groendienst (2020). Beheersplan Westerbegraafplaats. *Departement Milieu, Groen en Gezondheid*

Groendijk, I. (2018). *Tot de dood ons samenbrengt*. Rijksuniversiteit Groningen.

Natuur, O. (z.d.). *Onze begraafplaatsen, unieke oases vol biodiversiteit*. Onze Natuur. <https://www.onzenatuur.be/artikel/onze-begraafplaatsen-unieke-oases-vol-biodiversiteit>

Open Vld Gent. (2016, mei 30). *Westerbegraafplaats wordt kindvriendelijk begraafpark*. OpenVldgent.be. <https://www.openvldgent.be/nl/Open-Vld-in-uw-buurt/Open-Vld-Gent-West/Nieuws/347-Westerbegraafplaats-wordt-kindvriendelijk-begraafpark>

- Postbussen op Westerbegraafplaats om brieven naar dierbaren te sturen.* (2022, 26 oktober). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/bloemekenswijk/nieuws-evenementen/postbussen-op-westerbegraafplaats-om-brieven-naar-dierbaren-te-sturen>
- Rossem, P. (2022, 2 maart). *Kerkhof Briel opgewaardeerd tot park-begraafplaats.* https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20220301_94690260
- RUP 169 Groen.* (z.d.). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/over-gent-stadsbestuur/stadsbestuur/wat-doet-het-bestuur/beleidsnotas-2014-2019/park-en-natuurbeheer-gent/ruimte-geven-aan-parken-natuur-en-bos/meer-parken-natuur-en-bos/rup-169-groen>
- Rutten, A. (2016, 30 oktober). Niemand kent de Gentse graven zo goed als deze vrouw: "Ik ben zo op mijn gemak tussen de doden". *Het Nieuwsblad.* https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20161028_02546290
- Schouppe, W. (2021, 16 juni). Gent haalt toegangsknop aan Westerbegraafplaats weg in strijd tegen hangjongeren. *vrt.nws.be.* <https://www.vrt.be/vrtnews/nl/2021/06/16/gent-haalt-toegangsknop-aan-westerbegraafplaats-weg-in-strijd-te/>
- Schram, J. (2019). *Meer dan een begraafplaats* [Masterthesis]. Rijksuniversiteit Groningen.
- Scoones, I., Newell, P. & Leach, M. (2015). The Politics Of Green Transformations. *The Politics of Green Transformations*, 1–24.
- Stad Gent. (2020). *Burgerzaken, Begraafplaatsen en Protocol: Beleidsnota.*
- Stad Gent (2021). *Stad Gent bouwt depots en hubs om interne logistiek te verbeteren.* <https://stad.gent/nl/over-gent-stadsbestuur/nieuws-evenementen/stad-gent-bouwt-depots-en-hubs-om-interne-logistiek-te-verbeteren>
- Urn, B. (2020, 31 oktober). *Become a tree. Let's convert cemeteries into forests.* Bios Urn. <https://urnabios.com/become-a-tree-convert-cemeteries-into-forests/>
- Van Damme, S. (2022, 11 oktober). Infopanelen en wegwijzers op grootste begraafplaats van Gent. "Westerbegraafplaats is ook een groene long in een drukke buurt". *hln.be.* <https://www.hln.be/gent/infopanelen-en-wegwijzers-op-grootste-begraafplaats-van-gent-westerbegraafplaats-is-ook-een-groene-long-in-een-drukke-buurt~a7ded91b/>
- Van Eimeren, M. (2010). *(Eeuwige) Rust en Ontspanning.* Universiteit Utrecht.
- Van Waeyenberghe, S. van. (2022, 23 augustus). Nieuwe voetgangersingang voor 'populaire' begraafplaats. *pzc.nl.* <https://www.pzc.nl/gent/nieuwe-voetgangersingang-voor-populaire-begraafplaats~a240038f/?referrer=https%3A%2F%2Fpzc.nl/word-edit.officeapps.live.com%2F>
- Vermeir, R. (2018, 19 juni). *Westerbegraafplaats.* UGentMemorie. <https://www.ugentmemorie.be/plaatsen/westerbegraafplaats>
- Westerbegraafplaats.* (z.d.). Stad Gent. <https://stad.gent/nl/buitenlocaties/westerbegraafplaats>
- Westerbegraafplaats.* (2011, 9 november). Inventaris Onroerend Erfgoed. <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/126562>
- Westerbegraafplaats gaat 's nachts helemaal op slot. (2021, 26 juni). *AVS.* <https://www.avs.be/artikels/westerbegraafplaats-gaat-s-nachts-helemaal-op-slot-a81209>
- Wikipedia contributors. (2022, 11 oktober). *Monumental Cemetery of Staglieno.* Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Monumental_Cemetery_of_Staglieno
- Wikipedia-bijdragers. (2022, 19 juli). *Westerbegraafplaats (Gent).* Wikipedia. [https://nl.wikipedia.org/wiki/Westerbegraafplaats_\(Gent\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Westerbegraafplaats_(Gent))
- Wikiwand - Westerbegraafplaats (Gent).* (z.d.). Wikiwand. [https://www.wikiwand.com/nl/Westerbegraafplaats_\(Gent\)](https://www.wikiwand.com/nl/Westerbegraafplaats_(Gent))

Groenklimaatassen – Westerringspoor

Paulien Van Haute, Axel Vandevannet, Linus Vermeulen en Noor Ghesquiere

Inleiding en algemeen opzet

Stedelijke, publieke ruimte is een schaars goed, daarom is het belangrijk om zo goed mogelijk om te gaan met de ruimte die reeds voorhanden is of die plots beschikbaar wordt. In deze paper wordt er gekeken naar een niche-initiatief dat relevant is omtrent de publieke ruimte in de Bloemekenswijk in Gent, meer specifiek: de uitvoering van Project Groenklimaatassen (GKA's). In het eerste luik wordt een algemeen kader geschetst rond het initiatief, met een focus op het Westerringspoor. Vervolgens wordt er gekeken naar de ambities die in dit niche-initiatief worden geuit. Verder wordt een best case besproken als referentieproject dat Project Groenklimaatassen uitdaagt om misschien wel verder te gaan en ambitieuzer te zijn. In het tweede luik wordt er stilgestaan bij het transformatief karakter van het project en binnen welke transitiepaden, aan de hand van Scoones *et al.* (2015), de groenklimaatassen vallen. Vervolgens worden de krachten en zwaktes van het niche-initiatief geanalyseerd, waarbij ook gekeken wordt naar de best case om eventuele oplossingen te vinden. Ten slotte wordt alles nog bondig samengevat in een conclusie.

Als onderdeel van de structuurvisie voor 2030-2050 'Ruimte voor Gent' (Stad Gent, 2018) die werd goedgekeurd in 2018, dient het Project Groenklimaatassen het stadscentrum te voorzien van recreatieve, ecologische en landelijke verbindingen met de rand van het stad. (Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p. 4) Het project bestaat uit vier onderdelen: (1) De vijf groenpolen aan de rand van Gent (de Gentbrugse Meersen, de Vinderhoutse Bossen, het Wonderwoud, het Parkbos, en de Bourgoyen Ossemeersen) moeten met elkaar worden verbonden door (2) acht groenklimaatassen⁸ met groenknopen waar ze elkaar kruisen. Verder is het de bedoeling dat er (3) een groen binnenstedelijk netwerk komt om de stadskern te voorzien van groene verbindingen. Als laatste (4) zou er een groene recreatieve ring rond het centrum moeten komen. (Stad Gent, *s.d.-a*, *s.d.-b*) Het algemeen doel van de groenklimaatassen is dus om het groen aan de rand van de stad door te trekken naar het centrum.

In opdracht van Stad Gent maakten Plusofficearchitects en DELVA Landscape Architecture/Urbanism een inspiratiedocument op in samenwerking met ingenieursbureau Witteveen + Bos en de onderzoeksgroep Urbanism and Architecture (OSA) aan de KU Leuven. Dit inspiratiedocument ligt aan de basis van de Visienota Groenklimaatassen die wordt gebruikt als referentiekader voor advies en vergunningen voor ruimtelijke projecten. (DELVA Landscape Architecture & Urbanism, 2019; Plusoffice architects, *s.d.*; Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p. 5)

Bloemekenswijk

De Bloemekenswijk wordt ruwweg langs drie kanten omringd door Project Groenklimaatassen, zoals zichtbaar is in figuur 1. Langs het westen wordt de buurt ingesloten door GKA 7 die langs de Brugse vaart loopt en de Westerbegraafplaats als groenknoop heeft. Langs de oostkant van de buurt volgt GKA 8 ruwweg het Gaardenierspad van de Jan Yoensstraat naar het zuiden. Langs de noordkant wordt de buurt ingesloten door het

⁸ GKA 1: Groenpool Wonderwoud, GKA 2: Spoorlijn Antwerpen, GKA 3: Groenpool Gentbrugse Meersen, GKA 4: De Bovenschelde, GKA 5: Groenpool Parkbos, GKA 6: De Leie, GKA 7: Groenpool Vinderhoutse Bossen, GKA 8: De Lieve

Westerringspoor dat van de Westerbegraafplaats tot de Jan Yoensstraat loopt en zo GKA 7 en 8 met elkaar verbindt.

Figuur 1: Groenklimaatassen in en rond de Gentse Bloemekenswijk (Bron: eigen verwerking in QGIS)

Westerringspoor

Onder Project Groenklimaatassen wordt het Westerringspoor onderdeel van de groene recreatieve ring. Momenteel bestaat het Westerringspoor hoofdzakelijk uit een geasfalteerd pad voorbehouden voor zwakke weggebruikers. Langs beide kanten van dit pad ligt over het algemeen een aantal meters gras met een rij bomen waar hier en daar zit- of picknickbankjes staan. Figuur 2 toont hier een voorbeeld van. Verder biedt het pad toegang tot de Westerbegraafplaats, het Lampistenpark, het Conducteurspark, en de speeltuin aan de Zandstraat. De recreatieve ruimtes van het Westerringspoor en de parken waar het spoor toegang toe biedt, bestaan hoofdzakelijk uit grasvelden, zoals zichtbaar in figuur 3.

Momenteel lijkt het Westerringspoor hoofdzakelijk te worden gebruikt voor drie zaken. Ten eerste is er het doorgaand fiets- en wandelverkeer. Het geasfalteerd pad en de uitsluiting van gemotoriseerd verkeer maakt het Westerringspoor een vlotte en aangename verbindingsweg. Vermoedelijk zorgt het Westerringspoor er op deze manier voor dat onder andere de Westerbegraafplaats beter toegankelijk wordt voor zwakke weggebruikers. Ten tweede wordt het Westerringspoor gebruikt door jeugdbewegingen voor wie de open grasvelden een aantrekkelijke speel- en ontmoetingsplek vormen. Het belang van de grasvelden blijkt des te meer in vergelijking met de demografie van de Bloemekenswijk. Zo heeft de wijk een relatief groot aantal jongeren en een relatief kleine hoeveelheid open en groene ruimte in de dichtstbevolkte delen (Stad Gent, 2022). Ten derde worden de grasvelden in de zomer ook gebruikt om te zonnen, picknicken, of andere dergelijke activiteiten.

Op de dag van vandaag is het Westerringspoor al gedeeltelijk gerealiseerd als onderdeel van de groene recreatieve ring. Tijdens een lunchlezing van Stad Gent vertelde Eva Troch, de coördinator van Project

Groenklimaatassen, dat het fiets- en wandelpad dat er nu ligt al een bijna volledig gerealiseerd deel is van het project (Troch, persoonlijke mededeling, 22 november 2022). Verder zijn er wat betreft mobiliteit nog plannen om fout geparkeerde auto's aan te pakken. Daarnaast is er de vaststelling dat auto's over het Westerringspoor rijden om in en uit garages te komen. Dat is echter niet de bedoeling en zal ook naar gekeken worden. Wat betreft het 'groene' deel is er echter nog niet veel gerealiseerd. Tijdens de lunchlezing werd vermeld dat er plannen in de maak zijn om de kwaliteit van het groen te verhogen, maar aangezien het budget deze legislatuur waarschijnlijk tekort komt, zal de uitvoering ervan pas voor later zijn.

*Figuur 2 (links): Stuk van het fiets- en wandelpad met zitbankje aan het Westerringspoor (Bron: eigen foto)
Figuur 3 (rechts): Grasveld met picknickbank aan het Westerringspoor (Bron: eigen foto)*

Schets ambities

Ambities van Project Groenklimaatassen

Algemeen richt het Project Groenklimaatassen zich op drie punten. Eerst en vooral is het de bedoeling dat het project een groen netwerk vormt op basis van de eerder vermelde vier onderdelen. Ten tweede moet het project ook een blauw netwerk vormen door historische waterlopen terug open te leggen en waterstructuren die nu versnipperd zijn doorheen de stad met elkaar te verbinden. En ten derde mikt het project op de zwakke weggebruiker. Het blauwgroene netwerk dient de zwakke weggebruiker toe te laten om zich op een aangename en efficiënte manier door de stad te verplaatsen.

De drie mikpunten komen voor in de vijf ruimtelijke ambities geuit in de structuurvisie Ruimte voor Gent (Stad Gent, 2018, pp. 101–103). In Project Groenklimaatassen worden deze vijf ruimtelijke ambities op hun beurt verder geconcretiseerd in de volgende zes ruimtelijke streefdoelen. (Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p. 6):

1. Al bestaand groen zou worden behouden en aangevuld met “maximaal kwalitatief groen” om ecologische gangen te maken die biodiversiteit verhogen.
2. Historische waterlopen worden opengelegd en samen met al bestaande waterlopen meer toegankelijk gemaakt. Dit helpt met het vormen van ecologische gangen die biodiversiteit in de stad verhogen, zorgt voor verkoeling, en helpt om hemelwater beter te laten infiltreren.
3. Verder dienen een groot aantal bomen langs de GKA's en de waterlopen ervoor te zorgen dat de GKA's ook 'koelroutes' worden.

4. Zwakke weggebruikers moeten voorrang krijgen op gemotoriseerd verkeer in de GKA's.
5. De GKA's moeten stedelijke diensten bereikbaar maken voor zwakke weggebruikers via gemakkelijke en herkenbare verbindingen. (pp.18-19)
6. Als laatste wordt parkeerruimte gefaseerd onthard. Auto's worden in dezelfde beweging weggewerkt uit de GKA's. Dit streefdoel mikt dus op zowel waterinfiltratie als de zwakke weggebruiker.

Ambities toegepast op het Westerringspoor

Zoals de naam al doet vermoeden wordt in de Visienota meegegeven dat de groene recreatieve ring hoofdzakelijk een ecologische en recreatieve functie vervult (Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p. 14). Het Westerringspoor, als onderdeel van de ring, wordt expliciet aangehaald als "een kralenketting van natuurlijke, landschappelijke en recreatief aantrekkelijke groengebieden" (Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p.14). Voor elk project is het echter de bedoeling dat voor elk van de zes streefdoelen een minimum voorzien wordt, ook voor de streefdoelen die in dat specifieke project niet centraal staan (Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020, p.17). Wat dit minimum precies inhoudt, hangt af van het overwogen project.

Toegepast op het Westerringspoor, dat reeds gedeeltelijk gerealiseerd is als onderdeel van de GKA's zoals vermeld in de inleiding lijken vooral de laatste drie streefdoelen de focus te zijn. De enige auto's die nog te zien zijn langs dit pad rijden over plekken waar het pad de weg kruist of ze staan geparkeerd aan omliggende huizen op minstens een aantal meter van het pad. Er zal echter nog ingegrepen worden om ook deze auto's uit het Westerringspoor te halen.

Wat betreft de eerste drie streefdoelen lijkt de situatie anders te zijn. Zoals eveneens aangehaald inde inleiding zijn er plannen in de maak om de kwaliteit van het groen aan het Westerringspoor te verhogen. In de context van de streefdoelen valt dit te verwachten. Grasvelden en een aantal bomen zijn niet het ideale soort groen om hemelwater vast te houden en te laten infiltreren. Voor biodiversiteit geldt ruwweg hetzelfde, gras laat alleszins een grotere biodiversiteit toe dan verharding, maar gemaaid gras heeft een relatief lage biodiversiteit. Hier lijkt echter een spanning te ontstaan met de manier waarop het Westerringspoor nu hoofdzakelijk wordt gebruikt. Voor jeugdbewegingen en zonnebaders zijn het net die open grasvelden die het Westerringspoor aantrekkelijk maken als ontmoetingsplek.

Referentieproject: het Groen Lint in Oostende

Voor de best case wordt er gekeken in de richting van Oostende, waar het Groen Lint te vinden is. Het Groen Lint is een fiets- en wandeltraject doorheen de stadsrand van Oostende. Het heeft een totale lengte van ongeveer 35 kilometer en verbindt vijftien bestaande en nieuwe groengebieden in de stadsrand met elkaar (Stad Oostende, *s.d.-b*). Het Groen Lint vormt ook een ring rond de stad, zonder duidelijk begin- of eindpunt en is op dat gebied goed te vergelijken met de groene recreatieve ring uit het project van de Groenklimaatassen. Een andere gelijkenis is dat een deel van het traject reeds bestond als fiets- en wandelpad, de overige stukken worden bijkomend verhard om de cirkel te sluiten. Door punctuele ingrepen langsheen het traject moet de publieke ruimte versterkt worden en wordt een echte groene gordel gecreëerd.

Het Groen Lint gaat echter verder dan enkel een groene ring rond de stad te willen zijn. Het hoort een groenblauwe drager te zijn voor de stad en moet de vraag naar publieke groene ruimte in de stad beantwoorden (Openbaargroen.be, *s.d.-a*). Bij het ontwerp van het Groene Lint was het niet de bedoeling om het gebied volledig heruit te vinden. In de plaats daarvan werd er gekeken hoe men het traject verder kon optimaliseren met kleine

ingrepen. Hierbij ging speciale aandacht naar de leesbaarheid van het traject, het fiets- en wandelcomfort en de ruimtelijke beleving voor de gebruiker. De ingrepen hebben als doel dat de elementen die reeds aanwezig zijn beter tot hun recht komen. Van verschillende gebieden werden enkele eigenschappen vastgelegd, zodat men de identiteit van het gebied nog kan versterken of meer verankeren in de context.

Dit referentieproject heeft verschillende aandachtspunten (Stad Oostende, *s.d.-b*). Eerst en vooral wordt er gewerkt aan groene en publieke ruimte, die constant in ontwikkeling is. Hierbij gaat zoals reeds gezegd speciale aandacht naar behoud van natuur en naar nieuwe natuurontwikkeling. Daarnaast wordt er stilgestaan bij energie en nieuwe soorten energieontwikkeling. Ook wordt er gedacht aan de klimaatverandering en het belang van water hierin, zoals hoe men het water langer kan vasthouden in en rond de stad. Een voorbeeld hiervan is te vinden op figuur 4. Daarnaast speelt voeding ook een rol en wordt stedelijke landbouw ingepast langs het Groen Lint. Voor toeristen zijn er langsheen het traject diverse kunstwerken en erfgoed ontdekken.

De beste omschrijving voor het Groen Lint is misschien wel een netwerkpark (Openbaargroen.be, *s.d.-a*). Het Groen Lint is namelijk de structurerende drager die het gebied zijn identiteit geeft en is dus meer dan een groene zone die verschillende zones met elkaar moet verbinden. Een globale recreatieve beleving komt in de plaats van een versnipperd recreatief gebruik. Het gebied moet zo aantrekkelijk mogelijk zijn voor buurtbewoners en recreanten, rekening houdend met de reeds aanwezige infrastructuur. Het project heeft ook de intentie om perspectief te geven aan gebieden die tot op heden als ondergewaardeerd worden beschouwd.

Ten slotte worden verschillende gebieden geactiveerd door ze een meervoudige identiteit te geven en er diverse functies aan te verbinden (Openbaargroen.be, *s.d.-a*). Dit multifunctioneel ruimtegebruik is erg belangrijk in de uitwerking van het project. Zo komt er bijvoorbeeld een nieuwe evenementenweide langs het traject die ook gebruikt kan worden als speel- en wandelpark voor buurtbewoners of het nabijgelegen woonzorgcentrum. Voorts worden er ook enkele gebieden voorbehouden voor zogenaamde '*hortillonnages*' (zie figuur 5). In deze '*hortillonnages*' worden verschillende types van stadslandbouw samengebracht. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om een kinderboerderij, volkstuintjes, moestuinen en biopluktuinen, die beheerd worden volgens het *Community Shared Agriculture*-principe. Er wordt gestreefd naar een open productief landschap dat de open ruimte vergroent en openstelt in plaats van deze te verdelen en eenzijdig op te eisen.

Figuur 4: Wateropslag langs het Groen Lint (Bron: Visitooostende.be)

Figuur 5: Voorbeeld van een 'hortillonage' (Bron: Openbaargroen.be, s.d.-b)

Transformatief karakter en transitiepaden

Het Project Groenklimateassen zet druk op de huidige fysiek-ruimtelijke (mobiliteits)infrastructuur die hoofdzakelijk gericht zijn op het autogebruik. De GKA's en de bijhorende infrastructuur trachten een aanzet te zijn in een transformatie richting een indeling van de ruimte die meer gericht is op het gebruik door fietsers en wandelaars. Daarnaast zou de stad zelf aantrekkelijker gemaakt worden door de toevoeging van kwalitatief groen. Op die manier probeert het project ook transformatief te zijn in de vrije tijd-praktijken van de mensen. Waar men zich vroeger buiten de stad moest begeven om in het groen te kunnen vertoeven, moet men binnenkort maar enkele minuten wandelen of fietsen. Concluderend richt het initiatief zich hoofdzakelijk op het luik 'ecologisch en goed leven': met name de ecologische grenzen, natuur en gezondheid. Ook het collectief belang onder het luik 'rechtvaardig en samen' past erin. Het transformatieve takt vooral aan op structuren door de bestaande infrastructuur te veranderen. Het idee is om hierdoor ook het verplaatsingsgedrag (praktijken) van gebruikers en inwoners te wijzigen, namelijk meer wandelen en fietsen in plaats van de auto te gebruiken.

Het gekozen referentieproject toont echter aan dat er gestreefd kan worden naar een veel breder transformatief karakter. Het Groen Lint zet zich naast bovenstaande transformaties ook in voor een meer gesloten kringloop, door bijvoorbeeld stil te staan bij hoe men het regenwater langer kan vasthouden. Daarnaast wordt er nagedacht over nieuwe vormen van energieontwikkeling, die zo de druk op het milieu en de omgeving proberen te verminderen. Door de zogenaamde 'hortillonages' (Openbaargroen.be, s.d.-a) te integreren langs het traject zet het ook in op participatie van de buurtbewoners. Dit soort projecten zorgt voor veel coproductie, waarbij er overleg is tussen zowel de stad als de inwoners, over het gewenste eindresultaat. De 'hortillonages' zijn eveneens een mooi voorbeeld van het inzetten op de korte keten, want mensen kunnen hier zelf hun voedsel produceren.

Voor de transitiepaden wordt gekeken naar Scoones *et al.* (2015) die in een inleidend hoofdstuk van 'The Politics of Green Transformations' beschrijven op welke manieren een initiatief een duurzame transitie kan doorlopen. Er zijn vier transitiepaden mogelijk: technocratisch, marktgedreven, staatsgeleid en burger-gedreven. Aangezien

het Project Groenklimateassen een initiatief is van Stad Gent valt het momenteel onder een staatsgeleide transitie. Afhankelijk van de mate waarin burgers en bedrijven betrokken zullen worden tijdens de verdere uitwerking van het project, kan er ook een burger- of marktgedreven transitie optreden. Echter, met de reeds uitgevoerde realisaties in het achterhoofd neigt het project toch voornamelijk naar een staatsgeleid transitiepad.

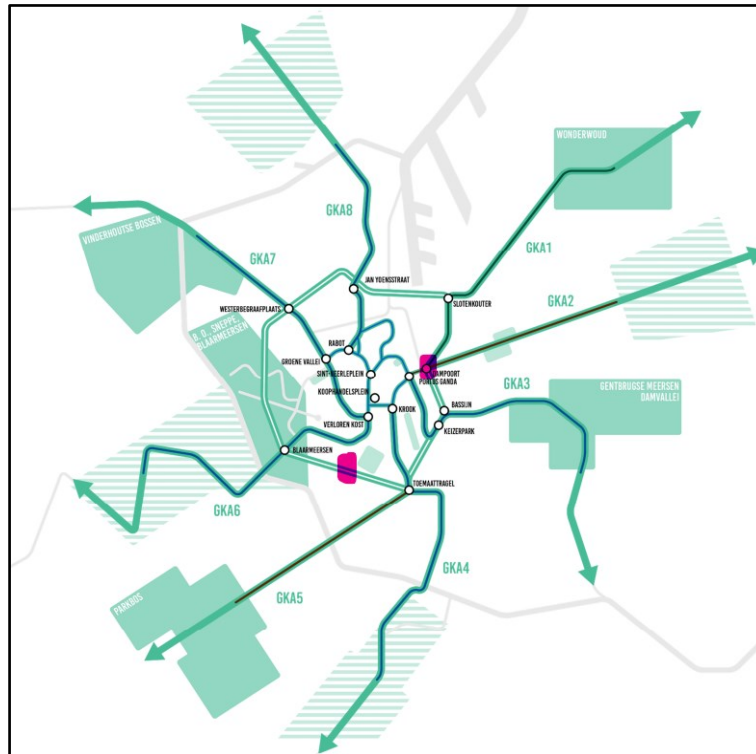
Daaraan kan de volgende vraag gekoppeld worden: 'wat is de impact van Project Groenklimateassen, en meer specifiek het Westerringspoor, op (de inwoners van) de Bloemekenswijk'? Wanneer gekeken wordt naar de dynamiek tussen bovenlokaal en lokaal ligt de strategie van het project op het bovenlokale, van bovenaf opgelegd. Het lijkt alsof er weinig of niet wordt nagedacht over het lokale niveau. De reactie van de inwoners van de Bloemekenswijk over het Westerringspoor is dan ook eerder negatief. Een veelgemaakte uitspraak is: "nu fietsen ze ons zelfs voorbij". Het kan ook anders. In de strategie van het Oostendse Groen Lint, en meer specifiek het voedselpark 'Tuinen van Stene' dat er deel van is, is er wel een visie op lokaal niveau. Daar werd bijvoorbeeld een intensief, participatief planningsproces op poten gezet voor het parkontwerp met stadsdiensten, adviesinstanties, actoren uit het gebied, toekomstige gebruikers ... in samenspraak met de opdrachtgever (Claeys & Leinfelder, 2017). Zo weten de bewoners precies wat ze kunnen verwachten in het gebied. In de uitwerking zie je dan ook een grote diversiteit aan doelgroepen die gebruik kunnen maken van de tuinen: lokale landbouwers, inwoners van het polderdorp Stene, kinderen van het Sint-Andreasinstituut, wandelaars, fietsers ... (Stad Oostende, *s.d.-a*).

Krachten

Een belangrijke sterkte van het project is dat de groenklimateassen en de groene, recreatieve ring langs de twee Gentse treinstations - Gent-Sint-Pieters en Gent-Dampoort, beide in het roze aangeduid op figuur 6 - passeren. Hierdoor zouden de assen gecombineerd kunnen worden met andere vormen van duurzame mobiliteit, naast wandelen en fietsen. In de eerste plaats wordt gedacht aan het treintransport. Daarbovenop zijn Gent-Sint-Pieters en Gent-Dampoort ook hotspots voor bussen, trams, autodeel- en fietsdeelsystemen. Zo zou het Westerringspoor gebruikt kunnen worden als fietsroute naar één van de stations om zich vanaf daar met een andere duurzame modus te verplaatsen. Echter, aangezien de treinstations niet in de buurt van de Bloemekenswijk liggen, zal hier niet dieper op ingegaan worden.

Als tweede kracht is er het plan om reeds bestaande natuur en ruimtes in de stad te betrekken bij het initiatief. Het groen in de stadsparken en langs de oevers zal versterkt worden en aan de assen gelinkt worden. Zo kunnen reeds (goed) gebruikte groene ruimtes in de stad mee betrokken worden, zoals de koppeling van de Westerbegraafplaats in de Bloemekenswijk aan het Westerringspoor. Ook beleefbare pleinen (zoals het Sint-Veerleplein aan het Gravensteen) spelen een rol.

Binnen het initiatief zijn er reeds een aantal assen en groenpolen in hun geheel uitgewerkt. Een voorbeeld is de GKA 3, voorgesteld als een groenblauwe wandel- en fietsas vanuit het stadscentrum naar de groenpool Gentbrugse Meersen, waar Stad Gent de laatste jaren sterk op ingezet heeft. Voor de realisatie van de groene recreatieve ring haalt Stad Gent het Westerringspoor aan als voorbeeld, alhoewel hier ook enkele vraagtekens bij gezet kunnen worden (zie *Zwakten en Valkuilen*). Er is binnen het project alleszins veel aan het gebeuren rond de vooropgestelde ambities voor het Westerringspoor (Troch, persoonlijke communicatie, 22 november 2022). Evenwel zijn er ook heel wat andere delen van het Project Groenklimateassen waar nog helemaal niks mee gebeurd is.

Figuur 6: Aanduiding Gentse treinstations binnen Project Groenklimateassen
(Bron: naar Stad Gent Departement Stedelijke Ontwikkeling, 2020)

Als laatste sterkte creëert de groene recreatieve ring dwarsverbindingen tussen de verschillende groenklimateassen. Deze dwarsverbindingen zijn wederom gericht op fietsen en wandelen, zodat ook op een aangename manier actief bewogen kan worden tussen de groenklimateassen. Het Westerringspoor is reeds op een vlotte, moderne manier ingericht om te fietsen en wordt nu al door fietsers van allerlei leeftijden gebruikt. Aan de andere kant is er op dit moment misschien te weinig aandacht voor voetgangers of andere doelgroepen (zie *Zwakten en Valkuilen*).

Zwakten en Valkuilen

Zoals al eerder vermeld werd, is de exacte uitwerking van de groenklimateassen nog niet op alle locaties geconcretiseerd. De info die vanuit Stad Gent vrijgegeven is, voldoet op het eerste zicht wel aan het ideaalbeeld van een duurzame verbinding, maar blijft eigenlijk vooral zeer algemeen. Daarbij komt dat er tot op heden nog geen duidelijkheid is over welke rol de plaatselijke bevolking zal krijgen bij de concrete invulling/uitwerking van de groenklimateassen. Indien hun inbreng niet of te weinig gevraagd wordt, bestaat de mogelijkheid dat de nieuwe infrastructuur eigenlijk niet voldoet aan de verwachtingen en/of noden van de inwoners. Naast de eerder vernoemde hoofddoelen is het voor het slagen van het project ook van cruciaal belang om de omgeving te betrekken bij het Westerringspoor. Een goede bereikbaarheid vanuit andere locaties door middel van openbaar vervoer, fietsverhuur en eventueel parkeergelegenheid op strategische punten kan daar al bij helpen. Het Groen Lint vormt bijvoorbeeld een blauwgroen netwerk dat de omgeving kenmerkt, identiteit geeft en verbindt. In het ideale scenario maakt het Westerringspoor in de toekomst ook deel uit van zo'n blauwgroen netwerk, de groenklimateassen van Gent. Met dit succesvol voorbeeld in het achterhoofd is het toch belangrijk om op te merken dat er geen 'formule' bestaat om soortgelijke projecten overal te doen slagen.

Als onderdeel van de groene recreatieve ring is het Westerringspoor een reeds bestaande fietsas aan de rand van de Bloemekenswijk die binnen het kader van de groenklimateassen de verbinding zal vormen tussen GKA7 en GKA8. Het Westerringspoor dat er nu ligt, komt nog niet echt overeen met wat er in de visienota van Stad Gent beoogt wordt. Momenteel wordt het Westerringspoor bijna uitsluitend gebruikt als snelle fietsweg en is dus weinig toegankelijk voor andere weggebruikers. Toch is er naast het huidige fietspad nog voldoende ruimte om een veilig wandelpad aan te leggen zodat deze verbinding door meer mensen en voor meer doelen gebruikt kan worden. Tijdens de lunchlezing met Eva Troch (Troch, persoonlijke communicatie, 22 november 2022) werd ook aangehaald dat de ambitie om wandelen, naast fietsen, ook als hoofdfunctie op het westerringspoor te krijgen, er weldegelijk is. Om het gebruik op en rond het pad anders en multifunctioneler in te richten, kunnen, naar het voorbeeld van het Groen Lint in Oostende, moestuintjes, kunst, evenementlocaties en nog veel meer ingericht worden. Nu zijn er langsheen het hele traject bomen aangeplant en verschillende speelpleinen en parken aangelegd die er nog niet overal in slagen om veilige ontmoetingsplekken en rustgevend fiets- en wandelpaden te creëren. Ondanks de gedeeltelijk gerealiseerde status van het Westerringspoor, is er dus nog voldoende ruimte om ook de buurtbewoners te betrekken in de invulling van de omgeving.

Zoals eerder aangevoerd in *Transformatief karakter en transitiepaden*, mag niet vergeten worden dat het Westerringspoor meer is dan alleen een onderdeel van het bovenlokale plan rond de groenklimateassen. Het pad is en blijft gelegen in de Bloemekenswijk waardoor het ook verschillende lokale betekenissen draagt. De toekomst van het Westerringspoor is dus een kwestie die niet enkel vanuit de visie rond groenklimateassen mag bekeken worden, maar ook vanuit verschillende lokale standpunten.

Conclusie

Het Westerringspoor, dat onderdeel is van het project groenklimateassen, is een al gedeeltelijk afgewerkt deel van de groene recreatieve ring. De focus lijkt voornamelijk te liggen op de ambities die zich concentreren op groenbehoud langsheen het traject en de zwakke weggebruiker. Het Groen Lint in Oostende, dat als referentieproject werd gekozen, toont echter dat er veel meer mogelijkheden zijn om de publieke ruimte rond een fietspad, anders en diverser in te richten. Wanneer er naar het transformatief karakter gekeken wordt, ligt de focus voornamelijk op de transformatie van de bestaande (infra)structuur, om zo ook de praktijken van inwoners te veranderen. Aangezien het project volledig gestuurd wordt vanuit Stad Gent, kan hier gesproken worden over een staatsgeleide transitie. Het Groen Lint project toont echter aan dat het mogelijk is om ook het lokale niveau te laten meespelen. Ten slotte werden enkele krachten van het project besproken, gevolgd door de zwaktes en valkuilen ervan. Deze worden getoetst aan het referentieproject om te tonen dat hier wel oplossingen voor zijn.

BIBLIOGRAFIE

Claeys, M., Leinfelder, H. (2017). *Een landbouwpark zonder RUP - Tuinen van Stene luiden het tijdperk van het omgevingsbesluit in*. Geraadpleegd 27 november 2022, van <https://www.vrp.be/ruimte/ruimte-36/een-landbouwpark-zonder-rup>

DELVA Landscape Architecture & Urbanism. (2019, mei 20). *Groenklimateassen—Gent*. DELVA Landscape Architecture & Urbanism. Geraadpleegd 22 november 2022, van <https://delva.la/projecten/groenklimateassen/>

Openbaargroen.be. (s.d.-a). *Groen Lint Oostende - Een netwerkpark voor de stad*. Geraadpleegd 30 november 2022, van <https://www.openbaargroen.be/en/node/415>

Openbaargroen.be. (s.d.-b). *Oostende - De 3 platanen*. Geraadpleegd 1 december 2022, van <https://www.openbaargroen.be/project/oostende-de-3-platanen>

- Plusoffice architects. (s.d.). *Groenklimaatassen Gent*. Plusoffice Architects. Geraadpleegd 22 november 2022, van <https://www.plusoffice.eu/gkax>
- Scoones, I., Newell, P., Leach, M. (2015) "The Politics of Green Transformations". In: Scoones, I., Leach, M., Newell, P. *The politics of Green Transformations*. New York: Routledge, pp. 1-24.
- Stad Gent. (s.d.-a). *Grote Parken en Natuurgebieden*. Geraadpleegd 22 november 2022, van <https://stad.gent/nl/groen-milieu/parken/grote-parken-en-natuurgebieden>
- Stad Gent. (s.d.-b). *Project Groenklimaatassen*. Stad Gent. Geraadpleegd 22 november 2022, van <https://stad.gent/nl/plannen-en-projecten/project-groenklimaatassen>
- Stad Gent. (2018). *Ruimte voor Gent—Structuurvisie 2030*. <https://en.calameo.com/read/006395447f7689871e326>
- Stad Gent. (2022). *Bloemekenswijk*. Met hoeveel in Stad Gent. Geraadpleegd 22 november 2022, van <https://hoeveelin.stad.gent/wijken/bloemekenswijk>
- Stad Gent: Departement Stedelijke Ontwikkeling. (2020). *Visienota Groenklimaatassen*. https://stad.gent/sites/default/files/media/documents/201012_NO_Visienota%20GKA_def.pdf
- Stad Oostende. (s.d.-a). *Tuinen van Stene - Groen*. Geraadpleegd 27 november 2022, van <https://www.oostende.be/tuinvanstene>
- Stad Oostende. (s.d.-b). *Groen Lint*. Geraadpleegd 30 november 2022, van <https://www.oostende.be/groenlint>
- Visitoostende.be (s.d.) *Walk "Ostend creeks"*. Geraadpleegd 1 december 2022, van <https://www.visitoostende.be/en/walk-ostend-creeks>

Oude boomgaard op de Guislain-site

Britt Symoens, Jakob Franken, Jinke De Wilde, Mo Van Dijck en Ruben Ulens

Inleiding

De Bloemekenswijk wordt gekenmerkt door zijn jonge en diverse inwoners, met vele verenigingen en wijkinitiatieven die de buurt levendig maken. Jammer genoeg vindt slechts 6 op 10 inwoners dat er voldoende groen aanwezig is. De wijk is dichtbebouwd, en het aanwezige groen zich in de rand. Vanuit de lucht lijkt de Bloemekenswijk erg groen. Het meeste daarvan is echter privaat eigendom van het Psychiatrisch Centrum Guislain en de Westerbegraafplaats.

De Guislainsite is gelegen ten zuidwesten van het centrum van de Bloemekenswijk en ligt op een sleutelpositie tussen de Rabotwijk en de Brugse Poort. Oorspronkelijk is het zorginstituut gebouwd buiten de stad, in de 'reine, groene lucht'. Dit werd als belangrijk aspect beschouwd voor het genezingsproces van de patiënten. De dichtbebouwde stad werd gezien als een ongezonde leefomgeving die heel wat problemen met zich meebrengt. De aanwezigheid van groen wordt belangrijk geacht voor mensen met een psychische kwetsbaarheid. In de loop van de 20e eeuw is de stad verder uitgebreid. De Bloemekenswijk is hierdoor mee deel gaan uitmaken van de dicht bebouwde verstedelijkte kern van Gent. De site van het psychiatrisch hospitaal is sindsdien omringd door bebouwing. Al is heeft het binnen haar ommuring het groene karakter kunnen behouden.

Het aanwezige groen op de site is echter wel zeer versnipperd. Bijgevolg is de publieke ruimte moeilijk leesbaar is en wordt het groene potentieel niet optimaal benut. Daarenboven is de site volledig ommuurd en maar op enkele locaties toegankelijk. Hierdoor zijn verschillende zones aan de rand van de site momenteel onderbenut en bijgevolg bestempeld als 'restruimte'. De randen van de site creëren op dit moment een afstand tussen het instituut en zijn omgeving. Dit terwijl het activeren ervan net een verbindende rol op zich zou kunnen nemen. Dit aspect draagt bij aan het stigma dat nog steeds rond 'het gesticht' hangt.

Elk vanuit onze eigen achtergrond (politieke wetenschappen, sociaal werk, architectuur en stedenbouwkunde), hebben wij (Britt, Jakob, Jinke, Mo en Ruben) de Guislainsite bezocht en geanalyseerd. Door hierover samen in gesprek te gaan en onze bevindingen met elkaar te delen, zijn we tot enkele mogelijke transformaties gekomen die het toekomstig gebruik van de site kunnen optimaliseren.

De versnipperde groene ruimte in combinatie met een veelheid aan betrokken actoren, maken verschillende soorten gebruik mogelijk. Nog niet alle open ruimte op de site is optimaal benut. Hoofdzakelijk aan de rand is er heel wat restruimte, die we momenteel als 'verloren hoekjes' zouden kunnen omschrijven. In deze zin zou het instituut zich kunnen openstellen als samenwerkingspartner binnen bredere duurzaamheidsvraagstukken. Hoe richten we groen in de stad in met oog op maximale sociale en ecologische benutting? Op vlak van sociale duurzaamheid ligt er in dit niche-initiatief een kans voor een concrete invulling van het deinstitutionaliseringvraagstuk: hoe breken we letterlijk en figuurlijk de muren die in onze samenleving rond institutionele zorg gebouwd zijn?

Een meer optimale benutting van de ruimte door de buurt zou kunnen bijdragen aan het normaliseren van de aanwezigheid van personen met psychische kwetsbaarheid in de publieke ruimte. Zo zou de instelling zowel haar patrimonium, als het gebruik ervan kunnen transformeren.

Concreet vinden we ten noordwesten van de site een oude boomgaard terug met appel- en perenbomen. Deze bevindt zich achter de stadstuintjes van de huizen in de Hortensiastraat, en relatief afgelegen op de Guislainsite. Met zijn driehoekige vorm heeft hij een aanzienlijke oppervlakte van 1500m². De boomgaard an sich heeft dus verschillende kwaliteiten. Door in te zetten om een beter beheer en de oogst van de bomen beter te organiseren kan de boomgaard een verbindende functie opnemen tussen de buurtbewoners en de verschillende actoren op de Guislainsite.

Referentieprojecten: Leeds Urban Harvest en Pluk

Onze eigen niche heeft betrekking op onderbenut groen op de Guislainsite en meer specifiek het ongeplukte fruit in de boomgaard. Vrijwilligers stampten in 2009 om dezelfde reden Leeds Urban Harvest uit de grond. Daar werd fruit van duizenden fruitbomen niet geplukt en bij gevolg niet geconsumeerd. Door het in kaart brengen van het aanwezige producerend groen, kon dit probleem aangepakt worden. Het gaat voornamelijk over de herbestemming van appels en peren die anders verloren zouden gaan. Het project verwerkt het fruit tot fruitsap en cider om de werking duurzaam en betaalbaar te houden. Daarom volgde in 2017 een opschaling. De organisatie is in het bezit van materiaal om het fruit tot sap te verwerken, dit materiaal wordt op vaste dagen uitgeleend aan vrijwilligers. Het wist zich uit te bouwen tot een stabiel burgerinitiatief die verspilling van eetbaar groen tegengaat.

Een gelijkaardig kleinschaliger project deed reeds haar intrede in Gent, onder de naam Pluk. Dit is een initiatief van de Stad Gent en Velt met de steun van Buurtfruit Gent. Pluk tracht stamboomgaarden en semipublieke plukplekken in Gent in kaart te brengen om eetbaar groen te herbestemmen. In 2019 werd eenmalig een plukdag georganiseerd op de Guislainsite, waar ook vzw Pluk bij betrokken was. Pluk Gent mist echter nog een aantal

sterktes die we in Leeds wel zien, zoals toegankelijkheid, die wordt bevorderd door een transparante website, consistentie en productiviteit.

Het onderzoek van Pelling en High belicht de positieve effecten van gemeenschappelijk groen waaronder het gunstig effect op het sociaal kapitaal van een buurt. Het actief betrekken van een omgeving in gemeenschappelijk groen zou de verknochtheid aan plaatsen en het vertrouwen in de administratie evenals voedselkennis bevorderen. Ze stellen ook dat participatie, zoals plukdagen, deze gevolgen kunnen versterken (Pelling & High, 2005).

Wat we willen vermijden, is dat onze niche volledig uitgaat van het Guislain. Dit omdat het deinstitutionaliserend karakter dan op de helling komt te staan. Het moet meer zijn dan de klassieke uitnodiging van geëngageerde buurtbewoners op de site. Anders dan Leeds is productiviteit voor onze niche ondergeschikt aan de sociale dimensie. We willen de site uit het stigma van de psychiatrie halen door het via plukplekken meer in de buurt te integreren en buurtbewoners ongedwongen kennis te laten maken met de verschillende facetten van het Guislain. Desondanks moet Guislain zelf wel een vaste plaats aan de overlegtafel van betrokken stakeholders hebben. Zo willen we voorkomen dat het project in een kluwen van vzw's terechtkomt en daardoor voeling met de site verliest.

Schets ambities: wat is ons project?

We kijken, met Leeds Urban Harvest in het achterhoofd, naar het mogelijk gebruik en beheer van de appelboomgaard op de Guislainsite. Wanneer we dit vertalen, krijgen we een transformatie van een anoniem en (mentaal) afgesloten stuk groen naar de boomgaard als 'tussenruimte' (Allemeersch, 2022). Het sociaal potentieel zit hem in de mensen die elkaar daar kruisen en de wijze waarop ze dat doen; het ecologische potentieel in het duurzaam beheer van de bomen en hun oogst.

Concreet gebeurt er in het door ons voorgestelde scenario het volgende. Allereerst is het van belang dat de poort ter hoogte van de Hortensiastraat, die op afb. 2 in het noorden van de site wordt aangeduid door aankomst van de blauwe lijn, terug wordt geopend. Hierin schuilt een eerste belangrijke stap in het opnieuw permeabel maken van de muur die zowel in discours als in baksteen is gebouwd tussen de zorginstitutie en haar bredere maatschappelijke omgeving. Zoals te zien op afb. 2, is de Hortensiastraat (en bij uitbreiding de hele Bloemekenswijk, zie inleiding) een dicht bebouwde straat. Door het openen van de poort in kwestie, krijgen de bewoners van deze straat toegang tot het waardevol stuk groen dat - bijna letterlijk - in hun achtertuin ligt. Ook ruimtelijk gezien is deze ingang interessant om mensen 'van buiten' 'naar binnen' te halen: ze moeten hierdoor niet passeren langs plekken waar gebruikers van de psychische hulpverlening op de site (residentieel) verblijven. Dit is een instrument tegen het eventuele gevoel van onveiligheid dat de aanwezigheid van die mensen 'van buiten' kan geven aan de kwetsbare groep die de site als asiel; als veilige haven heeft.

Naast deze ruimtelijke ingreep hebben we ook een ingreep op vlak van programmatie van de boomgaard voor ogen: de transformatie van de boomgaard naar een tussenruimte. Dit houdt in dat de verschillende actoren voor wie het stukje stad van tel is, in die ruimte aanwezig kunnen zijn, zonder zich op dat moment te moeten definiëren als het belichamen van een bepaalde groep van actoren ('de psychiatrische patiënt', 'de buurtbewoner', 'de onderhoudsman', 'de dokter', 'de student', 'de leefgroepbegeleider',...). Zij kunnen ervoor kiezen om dit ten aanzien van elkaar te expliciteren, maar in eerste plaats wordt het een stuk stad waar verschillende paden kruisen, zoals dat in een gezonde stad gaat.

Een derde aspect gaat om het beheer van de bomen zelf, en het verwerken van hun opbrengst. Hierbij durven we hoog mikken door ons te spiegelen aan Leeds Urban Harvest als best case. Dit betekent in de eerste plaats dat er geen oogst meer verloren gaat: we kaarten verspilling van lokaal geproduceerd voedsel resoluut aan. Door de boomgaard te koppelen aan een bestaand initiatief zoals bijvoorbeeld Pluk Gent, schakelen we een externe partner in die in overleg met zowel het bestuur en de bewoners van de Guislainsite als met buurtbewoners en/of-organisaties zorgt dat dit tijdig gebeurt. Aan het oogstmoment wordt ook een sociaal aspect gekoppeld: er zijn dan veel handen nodig die allemaal samenkomen op de site. Er ligt hier een verbindend potentieel in; een moment waarop al zij die (op dat moment op uitnodiging) gebruik maken van de tussenruime, met elkaar in interactie gaan. Hoe de verwerking van de oogst gebeurt, ligt in de handen van het gevormde samenwerkingsverband: wil Guislain er graag zelf mee aan de slag in memoriam de vroegere ateliers die de site bewonderenswaardig zelfvoorzienend maakten? Gebeurt de verwerking door Pluk Gent, die daar misschien zelf een procedure voor heeft? Kan er samengewerkt worden met het sociaal restaurant op de UCO-site? Krijgen buurtbewoners de kans om een portie gratis mee naar huis te nemen?

In ons verhaal wordt duidelijk dat er veel afhangt van een toekomstig samenwerkingsverband. De verschillende betrokken actoren dienen hier goed over na te denken. In eerste instantie zijn er alle verschillende deelwerkingen op de site zelf: het psychiatrisch ziekenhuis, het museum, het socio-cultureel centrum, ... Zij dienen tot een gedeelde visie te kunnen komen over de toekomst van groene ruimte op hun site. Daarnaast zijn er de potentiële actoren; met wie nu nog niet (voldoende sterk) wordt samengewerkt. Het gaat dan over Pluk Gent, de vele actieve verenigingen die reeds in de Bloemekenswijk aanwezig zijn en eventueel de lagere scholen in de wijk die het Brede School-principe genegen zijn. Urban Harvest Leeds is een project dat door vele handen gedragen wordt, daar zit een belangrijk deel van diens succes in. Willen we dit project laten slagen, moet het opgezette samenwerkingsverband een gelijkaardige mobiliserende capaciteit hebben.

Om verder te gaan op het sociaal, ecologisch en transformatief potentieel van het initiatief in kwestie, maken we gebruik van het analysekader van Block en Dehaene (2022).

ECOLOGISCH

- Globaal overzicht en ecologisch beheer van eetbaar groen op de Guislainsite.
- Vermijden van verspilling van lokaal geproduceerd voedsel.

SOCIAAL

- Schaarse open, groene ruimte toegankelijk/aantrekkelijk/bruikbaar maken voor verschillende sociale groepen, zonder onderscheid.
- Opzetten nieuwe samenwerkingsverbanden.
- De plukmomenten kunnen een positief effect hebben op de sociale cohesie tussen de verschillende (mogelijke) gebruikers van het stuk boomgaard.

TRANSFORMATIEF

- Aanboren van nieuwe publieke ruimte.
- Aanwezigheid van mensen met psychische kwetsbaarheid in de publieke ruimte.
- Socio-technisch systeem van de zorg: dit project past binnen een breed maatschappelijk debat waarin men zich de vraag stelt welke plek in onze samenleving we in de toekomst zullen geven aan zorg. Het kan hierin als inspiratie dienen voor andere cases.

Situering binnen transitiepaden

Scoones et al. (2015) ontwikkelden een theorie rond transitiepaden. Elk pad kijkt op een andere manier naar een mogelijke oplossing voor duurzaamheidsproblemen en duurzame transitie. Zo kan een groene transitie

verlopen via een *citizen-led*, een *state-led*, een *technocentric* of een *marketized transformation*. Hoewel elk transitiepad een verschillende insteek heeft, komen ze vaak in combinatie voor. We maken een schets van hoe de transitie van anonieme boomgaard naar tussenruimte er volgens ons kan uitzien.

Concreet hebben we binnen ons project te maken met een veelheid aan (mogelijke) actoren, die bestaan uit non-gouvernementele organisaties. Het betrekken van deze actoren in onze transitie verloopt via het *citizen-led* transitiepad. In die zin dat deze actoren vanuit hun organisaties een transitie veroorzaken die niet door statelijke actoren of via de marktwerking worden verricht. Door projecten op te richten zoals Pluk of de Urban Harvest in Leeds wordt er vanuit burgerparticipatie een transitie bewerkstelligd. Dergelijke organisaties zien wij als partners die als inspiratie kunnen dienen voor ons project of het mee kunnen helpen uitbouwen. Het zuivere *citizen-led* aspect van de Guislainsite moeten we echter wel nuanceren. Organisaties zoals die van de Broeders van Liefde zijn uitgegroeid tot sterk gesubsidieerde organisaties, wat ervoor zorgt dat er een zekere afhankelijkheid is van de staat. Dat wil echter niet zeggen dat deze organisatie state-led transformaties leiden, maar wanneer dit project vanuit de Guislainsite zelf zou georganiseerd worden moeten we rond transitiepaden deze nuancering in rekening nemen.

Uiteraard moet binnen dit project ook de buurt betrokken worden. De buurt zien wij als de omwonenden van de site maar ook mensen uit de rest van de Bloemekenswijk en eventueel zelfs heel Gent. Deze gaan zoals in het referentieproject uit Leeds zelf aan de slag met de site om een duurzame werking in gang te zetten. Zij organiseren mee de plukdagen en acties op de boomgaard en werken zo vanuit een burgerinitiatief. De participatie van de buurtbewoners valt dan ook onder het *citizen-led* transitiepad. De uiteindelijke organisatie van dit project zal waarschijnlijk een combinatie zijn van verschillende actoren: zowel de buurt, organisaties zoals Pluk en de Guislainsite zelf. Ook vanuit Stad Gent is er een vraag naar meer doorwaadbaarheid van de site. Dit in combinatie met eventuele (verhoging van) subsidies, zal de state-led component van het project verhogen. Het zou ook kunnen dat dit project een market-led aspect krijgt. Bijvoorbeeld wanneer de verwerking van de vruchten met een verkoop van het fruit wordt opgestart, en zoals in Leeds ook gebeurt, er fruitpersen worden aangekocht om sap te verkopen. Op dat moment kunnen we ook wel spreken van een *marketized transformation* component binnen het project. Wat we willen benadrukken is dat het *marketized* aspect van het project geen doel mag worden van het project maar eerder een middel om de werking te ondersteunen en ook niet noodzakelijk is binnen de beoogde transitie.

Zoals reeds aangehaald, gaat het bij duurzaamheidstransities veelal om een combinatie van verschillende transitiepaden. We verwachten dat dit ook bij de realisatie van dit project het geval zal zijn.

Valkuilen

Een publieke fruitboomgaard op de site van een psychiatrische instelling is een moeilijke evenwichtsoefening. De onderneming zal moeten balanceren tussen het thuisgevoel van de meest kwetsbaren op de site en tegelijk een open karakter bereiken waardoor de plek los kan komen van het instituut. De Guislain-site is in de eerste plaats bestemd voor zij die er worden opgevangen en geholpen. Hun welbehagen en comfort is dan ook de eerste prioriteit. Eerder dan dat de buurt of andere externe actoren enthousiast worden is het van belang dat de patiënten zich niets ontnomen voelen en dat zij de meerwaarde inzien. Bij het lanceren van de actie lijkt het ons daarom van belang om het gesprek aan te gaan met de patiënten door middel van focus groepen en 1op1 gesprekken. Om zo tot een breed gedragen voorstel te komen.

Een goede leesbaarheid van de plek is noodzakelijk. Dit slaat zowel op het gebruik van de boomgaard als de verdere circulatie op de site. De site op zich is een evenwichtsoefening tussen publiek en privaat. Een actieve feedback van de verschillende actoren lijkt daarbij vereist om het evenwicht te bewaren. Rond de site hangt daarbij een stigma dat moet worden overwonnen, veel mensen vermijden momenteel de Guislain-site door de zware lading die het draagt. Een ander spanning zit hem in het feit dat het project, zoals hierboven reeds beschreven, los wil komen van het instituut om een 'tussenruimte' te vormen. Toch is het van belang om het project de nodige duur en stabiliteit te geven dat het wordt opgehangen in een bepaalde structuur. Welke actoren zullen opstaan en instaan voor het beheer, de programmatie, communicatie,... kunnen wij nog niet inschatten maar is wel van cruciaal belang voor het al dan niet slagen van het initiatief.

Toekomstperspectief

Ondanks de nuances, ligt er volgens ons heel wat potentieel voor de Bloemekenswijk vervat in de Guislainsite. Bijvoorbeeld algemene doorwaadbaarheid. De drie aangehaalde transformaties vormen de kern van het niche-initiatief zoals wij het voor ogen hebben. Blijkt er dat dit werkt, herbergt de site nog verdere uitbreidingsmogelijkheden. Zoals gezegd kent de site naast de hier besproken boomgaard nog andere plekken van versnipperd, onderbenut groen. Ook daar staan al een aantal eetbare bomen (kerselaar, notelaar). Daarnaast is er ook ruime die momenteel verhard is, waar dit op basis van ons plaats bezoek niet noodzakelijk was voor het gebruik ervan. Hoe kunnen die nog verder vergroend worden? En welke rol kan eetbaar groen hierin spelen? Welke rol kan vee hierin spelen? Uit het gastcollege van Simon Allemeersch kwam naar voren dat de vroegere schapen op de site een aanleiding waren voor buurtbewoners om er tijd door te brengen.

Het is een mistige morgen en de vogels zijn stil. Ik rek me uit en stap naar buiten voor mijn dagelijkse ochtendwandeling. Voor de Marokkaanse bakker staan wat burenen. Ik zwaai even en denk door te stappen, maar de geur van blije gezichten trekt mij naar binnen. De bakker serveert msemmen – een soort pannenkoek- met vers gebakken appeltjes in kaneel. Hij vertelt me trots dat ze gisteren pas geplukt zijn op de Guislainsite. Appels uit onze eigen buurt! Daar was ik nog niet van op de hoogte. 'Niets gemist' zegt hij; vandaag is er nog een tweede plukdag. In de middag staan we op het veld, een mix van bekende en nieuwe gezichten, jong en oud, werkt samen. Na de pluk is er nog wat appelsap voor de volwassenen en wat appelsap voor de kinderen. We praten gezellig bij rond een vuurkorf en sommige mensen maken muziek.

BIBLIOGRAFIE

Bloemekenswijk | Met hoeveel in. (z.d.). Stad Gent. <https://hoeveelin.stad.gent/wijken/bloemekenswijk/>

Leeds Urban Harvest. (2021, 7 augustus). Home. <https://leedsurbanharvest.org.uk/>

P.C. Dr. Guislain. (2022, 7 april). P.C. Dr. Guislain - Samen zorgzaam en deskundig. <https://www.guislain.be/>

Pelling, M. & High, C. (2005). Understanding adaptation: What can social capital offer assessments of adaptive capacity? *Global Environmental Change*, 15(4), 308–319. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2005.02.001>

Scoones, I. S., Leach, M. L. & Newell, P. N. (Eds.). (2015). The politics of green transformations. In: The politics of green transformations (1ste editie). Routledge: Taylor & Francis Group.

Sociaal restaurant 'Balenmagazijn' en buurtkeuken Bloemekenswijk

Emma Bekaert, Jens Sweerts en Viktor Vangansbeke

Inleiding

Een niche-initiatief is een samenwerking van lokale actoren binnen een bepaalde niche. Een niche wordt in deze context vaak gedefinieerd als een afschermd broedkamer voor technologische innovatie en voor nieuwe sociale praktijken. Niches en de niche-initiatieven die ze bevatten kunnen een belangrijke rol spelen binnen de transitie van het socio-technisch systeem en dus ook binnen de transformatie naar een meer duurzame maatschappij.

Deze paper beschrijft binnen het kader van het vak Duurzame Steden van de Universiteit Gent een onderzoek van twee niche-initiatieven in de Bloemekenswijk in Gent; sociaal restaurant Balenmagazijn en De Buurtkeuken. Deze initiatieven situeren zich binnen de niche van voedsel binnen de publieke ruimte. De productie, verdeling en (gedeelde) consumptie van voedsel is immers gelinkt aan zowel de ecologische en sociale aspecten van duurzaamheid.

Deze niche-initiatieven worden vervolgens met elkaar en met een referentie-initiatief, KAROOT vergeleken. De vergelijking van deze drie niche-initiatieven heeft als doel de sterktes, zwaktes en ambities telkens tegen elkaar te leggen en vergelijken. Het uiteindelijke doel is het bekomen een inzicht in hoever elk niche-initiatief een impact heeft op zijn buurt in termen van inclusiviteit, sociale cohesie, sociale rechtvaardigheid, ecologische verantwoording en meer specifiek in termen van het transformatieve potentieel. In welke mate zijn de initiatieven in staat om voor een (systeem)verandering te zorgen in de wijk?

Het eerste deel van deze paper is beschrijvend van aard en beschrijft de twee niche-initiatieven in de Bloemekenswijk. Het tweede deel bestaat uit een normatieve reflectie waarbij de sterktes en zwaktes van de twee initiatieven besproken worden en vergeleken worden met een referentie-initiatief; KAROOT. Hierbij wordt eveneens besproken in welke mate deze niche-initiatieven bijdragen aan de politieke transitie naar een duurzamere maatschappij. Ten slotte wordt er een toekomstperspectief gegeven voor de niche-initiatieven. Voor beide delen werd er gebruikt gemaakt van digitale bronnen en een interview met iemand uit het team van de buurtkeuken.

Beschrijving: opzet en ambities

De Bloemekenswijk in Gent bevindt zich ten noorden van het stadscentrum, tussen de wijken Rabot en Wondelgem. De wijk maakt deel uit van de 25 wijken waaruit Gent bestaat, met een bevolking van 9694 mensen (3,7% van Gent). De wijk is opvallend jong en divers ten opzichte van de andere wijken in Gent (Stad Gent, 2022). Deze typering van de Bloemekenswijk geeft de uitdaging(en) om zo goed en voor zoveel mogelijk inwoners te voldoen. Uitdagingen als inclusiviteit, sociale interactie en sociale rechtvaardigheid staan centraal bij het voedselvraagstuk dat zal besproken worden in deze paper.

Sociaal restaurant Balenmagazijn

Figuur 1: Het sociaal restaurant Balenmagazijn (Vangansbeke, 2022)

Op de voormalige UCO-site in het Balenmagazijn vestigt zich een sociaal restaurant waar elke werkdag 200 mensen 's middags kunnen komen eten. Er worden warme schotels, koude schotels, desserts, koffie en broodjes aangeboden aan verschillende tarieven: normaal tarief (€11), studententarief (€7) en sociaal tarief (€3 of €5,5) (Het restaurant, z.d.). Mensen eten aan het sociaal tarief op vertoon van de UITPAS met kansentarief, die ze kunnen verkrijgen bij Stad Gent op voorwaarde dat ze in Gent, Merelbeke, Melle, Destelbergen of Lochristi wonen en recht hebben op verhoogde tegemoetkoming, schuldbemiddeling, budgetbegeleiding of een leefloon (Stad Gent, z.d.). Het sociaal restaurant biedt ook werkgelegenheid voor mensen met verminderde arbeidskansen, begeleid door Ateljee vzw (Ateljee Vzw, z.d.)

Mensen kunnen naast ter plaatse eten ook maaltijden afhalen, als ze hun eigen potje meenemen of €1 betalen voor de (herbruikbare) verpakking die ze meekrijgen. Op die manier wil het sociaal restaurant hergebruik aanmoedigen. De ingrediënten van de maaltijden komen onder andere van het initiatief Foodsavers, dat ook op de UCO-site gevestigd is. Foodsavers is 'een logistisch platform dat voedseloverschotten uit de regio Gent recupereert en herverdeelt' (Foodsavers, 2017). Door met hen samen te werken, gaat het sociaal restaurant dus voedselverspilling tegen, en kan de prijs laag gehouden worden.

Buurtkeuken Bloemekenswijk

Elke dinsdag komt een tiental vrijwilligers samen in de Frans van Rijnhovelaan om voor een groep van 99 mensen te koken. Wie wil komen eten moet op voorhand een berichtje sturen en betaalt 5 tot 7 euro voor een maaltijd. De vrijwilligers en het publiek, wat voor het merendeel bestaat uit 45 tot 92-jarige mensen van Belgische origine, kennen elkaar vaak persoonlijk. Ook hier wordt beroep gedaan op de werking van Foodsavers: zij leveren ingrediënten voor onder andere de soep. De overige ingrediënten worden in de supermarkt gekocht. Doorgaans wordt 'Vlaams kost' geserveerd, die telkens vlees bevat. Een vegetarisch alternatief wordt zeker voorzien op aanvraag, maar niet vanzelf aangeboden.

Figuur 2: Drie vrijwilligers maken meeneemmaaltijden klaar in de buurtkeuken Bloemekenswijk (Bekaert, 2022)

Elke dinsdag komt een tiental vrijwilligers samen in de Frans van Rijnhovelaan om voor een groep van 99 mensen te koken. Wie wil komen eten moet op voorhand een berichtje sturen en betaalt 5 tot 7 euro voor een maaltijd. De vrijwilligers en het publiek, wat voor het merendeel bestaat uit 45 tot 92-jarige mensen van Belgische origine, kennen elkaar vaak persoonlijk. Ook hier wordt beroep gedaan op de werking van Foodsavers: zij leveren ingrediënten voor onder andere de soep. De overige ingrediënten worden in de supermarkt gekocht. Doorgaans wordt 'Vlaams kost' geserveerd, die telkens vlees bevat. Een vegetarisch alternatief wordt zeker voorzien op aanvraag, maar niet vanzelf aangeboden.

Mensen kunnen ook meeneemmaaltijden bestellen en die de dinsdagnamiddag komen halen, een dienst waarmee de buurtkeuken mee is begonnen tijdens de coronapandemie. Op figuur 2 is te zien hoe enkele vrijwilligers deze maaltijden klaarmaken. Verder worden alle voedseloverschotten aan het einde van de avond meegegeven aan het publiek, waardoor er minimale voedselverspilling is (persoonlijke communicatie, 22 november 2022).

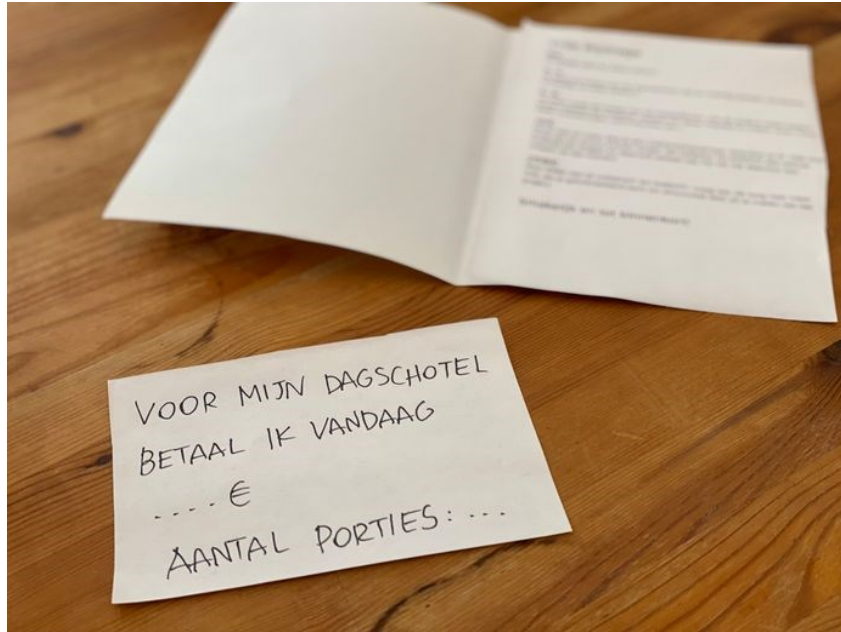
Deze initiatieven uit de Bloemekenswijk worden vergeleken met een initiatief dat een hoog transformatief potentieel heeft dat aansluit bij het onderwerp van deze paper. Centraal hierbij staat het beoordelen waarom, wanneer en op welke manier positieve eigenschappen kunnen meegenomen worden in de initiatieven uit de Bloemekenswijk.

Referentieproject: Karoot in de Brugse Poort

In de Phoenixstraat in de Brugse Poort is sinds april 2022 het eethuis KAROOT gevestigd, gekoppeld aan de Erkende Coöperatieve Vennootschap KAROOT die sinds augustus 2021 bestaat.

In dit eethuis worden plantaardige gerechten aangeboden met een sociale doelstelling: gezonde, duurzame voeding toegankelijk maken voor iedereen. Er worden verschillende plantaardige gerechten aangeboden aan een vaste prijs, maar voor de dagschotel kunnen klanten een vrije bijdrage doen (figuur 3). Op die manier betalen ze wat ze kunnen, zonder een speciale behandeling te krijgen. Het restaurant kreeg bij het oprichten een éénmalige subsidie voor 'sociaal ondernemen en oprichting', maar wil voor de rest onafhankelijk zijn van

subsidies. Door aandelen te verkopen en de winst opnieuw in te zetten kan de zaak draaiende gehouden worden. KAROOT werkt rechtstreeks samen met hun leveranciers en speelt zo in op het aanbod (en op eventuele verminderde oogst) en het seizoen. Het restaurant is open van woensdag tot en met zondag, op de andere dagen staat de keuken ter beschikking van de buurt om solidariteitsmaaltijden te maken (KAROOT, 2022).

Figuur 3 Bij eethuis KAROOT kies je zelf hoeveel je betaalt voor de dagschotel. (Dhondt, 2022)

Figuur 4 Een maaltijd bij KAROOT (Eethuis KAROOT, 2022)

De weinige afhankelijkheid van subsidies, de laagdrempeligheid van het sociaal tarief en het oog op duurzaamheid van de gerechten zijn de drie belangrijkste redenen dat KAROOT als best case wordt gebruikt.

Ambities

Elk initiatief legt focus op andere ambities met betrekking tot duurzaamheid; sommigen zetten eerder in op sociale aspecten, anderen op hun impact op het milieu. In de volgende alinea worden de ambities van de drie initiatieven beschreven aan de hand van de tabel aangereikt voor deze oefening (Block & Dehaene, 2022).

De drie initiatieven hebben in de eerste plaats een sociale doelstelling: maaltijden aanbieden die betaalbaar zijn voor iedereen. Die doelstelling wordt telkens op een andere manier ingevuld: met een sociaal tarief waarvoor je een bewijs moet tonen (Balenmagazijn), een vaste prijs voor iedereen (buurtkeuken) of een vrije bijdrage (KAROOT). Daarnaast hebben ze elk een verschillende nadruk op ecologische doelstellingen. In het sociaal restaurant Balenmagazijn en de buurtkeuken wordt samengewerkt met Foodsavers voor een deel van de ingrediënten om de ecologische voetafdruk te verlagen. Beiden leggen weinig nadruk op het gebruiken van seizoensproducten en op de oorsprong van het voedsel, wat bij KAROOT wel het geval is. Zij werken samen met lokale landbouwers en passen hun menukaart aan op basis van hun aanbod. Hun menu is ook volledig plantaardig om mensen aan te zetten om gezond te eten en hun ecologische voetafdruk nog kleiner te maken (KAROOT, 2022). KAROOT werkt met werknemers en de buurtkeuken met een vaste groep vrijwilligers, waardoor er weinig nadruk is op emancipatie. Dit is echter een belangrijke ambitie in het sociaal restaurant Balenmagazijn, waar Ateljee vzw mensen die moeite hebben op de arbeidsmarkt te werk stelt (Ateljee vzw, z.d.).

Transformatie

De politieke transitie naar een duurzamere maatschappij kan op meerdere manieren gebeuren afhankelijk welke verschillende actoren een actieve rol spelen. Scoones et al. (2015) verdelen dergelijke transformaties op in vier verschillende soorten; 1) technologisch gedreven transformaties, 2) markt-gedreven transformaties, 3) staats-gedreven transformaties en 4) burger-gedreven initiatieven.

De niche-initiatieven die in deze paper onderzocht worden kunnen als een combinatie van een burger-gedreven en een staats-gedreven transformatie beschouwd worden. Het niche-initiatief van de het balenmagazijn is echter in veel sterkere mate een staats-gedreven-initiatief; het maakt gebruik van de infrastructuur van de UCO-site welke door de overheid gerenoveerd is en is een initiatief van VZW Ateljee, een organisatie die gesubsidieerd wordt door de overheid (Ateljee vzw, z.d.).

Het niche-initiatief van de buurtkeuken is in veel sterkere mate een voorbeeld van een burger-gedreven initiatief, het is opgezet door een groep vrijwilligers en wordt niet gesubsidieerd door de overheid, al huren ze wel gratis de infrastructuur van de Stad Gent (persoonlijke communicatie, 22 november 2022). De best case die in deze paper besproken wordt is eveneens een voorbeeld van een burger-gedreven transformatie met aspecten die eerder bij een markt-gedreven transformatie horen, zoals het bestaan als een coöperatieve vennootschap met als onderliggend doel het hebben van een maatschappelijke en sociale impact (KAROOT, 2022).

Een belangrijke opmerking is ook dat technologie steeds een rol speelt ondanks dat de bestudeerde initiatieven moeilijk als technologisch-gedreven initiatieven beschouwd kunnen worden. De keuze voor of tegen veganistische, vegetarische en biologische gerechten heeft bijvoorbeeld een impact op de technologie die in de

voedselketen gebruikt werd om tot het uiteindelijke gerecht te komen. Bovendien speelt de technologie die in de keuken gebruikt wordt en bijhorende veiligheidsvoorschriften eveneens een rol. Of bepaalde soorten transformaties efficiënter zijn in het veranderen van het socio-technisch systeem binnen de context van voedsel en of de bestudeerde initiatieven even transformatief zijn is voer voor discussie.

Krachten en valkuilen

Het sociaal restaurant Balenmagazijn is een initiatief met als doel de sociale rechtvaardigheid en participatie te verhogen. Het slaagt hier ook deels in door middel van de tewerkstelling van mensen die in een andere context moeilijk werk kunnen vinden en door het bestaan van een sociaal tarief voor mensen in armoede.

Echter zijn er ook mogelijke valkuilen wat betreft sociale rechtvaardigheid. Zo dient men voor het sociaal tarief een kaart te tonen als bewijs, wat stigmatiserend kan werken. Dit werd ook bevestigd in een gesprek met een buurtwerker: er zijn mensen die hier niet gaan eten omdat ze zich niet met armoede willen associëren. Bovendien is het restaurant niet goed bereikbaar voor bepaalde mensen die niet goed ter been zijn.

De openingsuren lijken ook meer afgestemd op de mensen die in de sociale economie op de UCO-site werken dan op de bewoners van de Bloemekenswijk. Het restaurant is namelijk enkel tijdens de middag geopend en de meeste bewoners zijn dan aan het werk. Ondanks dat het restaurant dus bijdraagt tot meer sociale rechtvaardigheid creëert het ook nieuwe vormen van exclusie en herinnert het mensen aan het stigma van armoede.

Het sociaal restaurant tracht eveneens om voedselverspilling tegen te gaan door middel van de samenwerking met Foodsavers en het gebruik en verkoop van herbruikbare verpakkingen voor afhaalmaaltijden. Er wordt een vegetarische optie aangeboden, maar de meeste aangeboden gerechten zijn dit niet. Frequent vleesmaaltijden consumeren zet een hogere druk op de ecologische grenzen, door de hoge uitstoot en watergebruik die gepaard gaat met de productie ervan (Willett et al., 2019). Daarnaast zijn vegetarische maaltijden meestal gezonder, dus legt het sociaal restaurant hiermee weinig nadruk op het promoten van gezond en ecologisch eten.

In een interview met de verantwoordelijke van buurtkeuken Bloemekenswijk werd duidelijk dat dit een lokaal initiatief is, met als doel sociale cohesie zonder winstgevend te zijn (persoonlijke communicatie, 22 november 2022). De wekelijkse eetbijeenkomst zorgt ervoor dat mensen uit de Bloemekenswijk samenkomen op wekelijkse basis. Een sociaal tarief is hier niet aanwezig, maar mensen betalen slechts de kostprijs van de ingrediënten van hun maaltijd. De buurtkeuken maakt winst door de drankverkoop, maar die wordt direct teruggegeven aan de mensen die komen eten. Dit uit zich bijvoorbeeld in occasionele weken waarbij mensen gratis mogen komen eten.

Naast deze positieve aspecten van dit initiatief is het wel belangrijk te vermelden dat in tegenstelling tot KAROOT en het Balenmagazijn, de buurtkeuken een minder inclusief en weinig transformerend karakter heeft. Het publiek dat naar de buurtkeuken komt om te eten, is bijna uitsluitend van Belgische/Vlaams origine met een leeftijd tussen 45 en 92. Mensen komen ook uit gevarieerde locaties in Vlaanderen, strekkend van buurgemeentes van Gent tot zelfs Antwerpen. De vrijwilligers van de buurtkeuken opteren ook voor het samen plaatsen van mensen die elkaar al op voorhand kennen. Verschillende bevolkingsklassen zitten dan wel samen, maar ze leren minder snel de meer onbekende gezichten kennen.

Net als het Balenmagazijn werkt de buurtkeuken samen met Foodsavers voor de voedselvoorziening, al wordt het eten voornamelijk gekocht in lokale supermarkten. De vrijwilligers hebben geprobeerd om herbruikbare doosjes te gebruiken voor meeneemmaaltijden en overschotten, maar het schoonmaken hiervan nam te veel tijd in beslag. Indien gevraagd kan een gast een vegetarische of veganistische maaltijd krijgen, anders worden er doorgaans vleesmaaltijden aangeboden. Zoals gezien bij de plantaardige maaltijden in het Balenmagazijn, legt de buurtkeuken niet noodzakelijk de nadruk op gezond eten. Algemeen gezien probeert de buurtkeuken in geringe mate op een ecologische wijze hun voeding voor te schotelen, maar dit is echter niet iets waar er veel aandacht wordt aan besteed. Het sociale gebeuren heeft prioriteit aan het ecologische aspect van het voedselinitiatief.

Zowel de buurtkeuken als het Balenmagazijn werken samen met het initiatief van Foodsavers, wat op zich ook een gebrek heeft dat stoot tegen het doel van het initiatief. Foodsavers bestaat en functioneert eigenlijk alleen omdat het kan rekenen op voedseloverschotten. Om dan een toereikende hoeveelheid eten ter beschikken stellen aan alle plaatsen waar ze het leveren, rekenen ze steeds op een minimum aan voedseloverschot van supermarkten. Het idee dat je voedseloverschot wilt, terwijl je voedsel niet wilt verwaarlozen, leidt toch enigszins tot een contradictie. Dit is voer voor discussie als het aankomt op de lange term kracht van een initiatief als foodsavers.

Toekomstperspectief

De niche-initiatieven hebben het toekomstpotentieel om in sterkere mate bij te dragen aan de transformatie naar een duurzamere samenleving. Door meer plantaardige opties aan te bieden en die te promoten, kunnen mensen aangezet worden om vaker plantaardig te eten, wat de ecologische impact van voeding verkleint en bijdraagt tot een betere gezondheid. Bovendien kan men eveneens samenwerken met lokale boeren en meer seizoensgebonden gerechten aanbieden om zo de voedselketen te verkorten.

Ook wat betreft het sociale aspect van duurzaamheid is er nog potentieel voor beide initiatieven. Een relatief gemakkelijke verandering voor het Balenmagazijn is het invoeren van het KAROOT-systeem (een vrije bijdrage voor de dagschotel) in de plaats van het huidige sociaal tarief. Dit om de status van armoede minder te benadrukken, zodat mensen sneller de stap zouden zetten om in het restaurant te komen eten. Het is wel niet duidelijk in welke mate deze verandering het effect van het stigma van armoede zou verminderen, en of dit eventueel misbruikt zou kunnen worden door mensen die helemaal niet in armoede leven. Bovendien kan de ruimtelijke en temporele bereikbaarheid van het Balenmagazijn verbeterd worden. Ruimtelijk omdat mensen uit de wijk die slecht ter been zijn moeilijk in het restaurant raken en temporeel omdat de openingsuren van het restaurant niet afgestemd zijn op de werkende populatie van de Bloemekenswijk, behalve dan de mensen die op de UCO-site zelf werken. Uit een gesprek met een buurtwerker bleek dat men zich hier reeds bewust van is en een collega van hen soms met een busje oude mensen die slecht ter been zijn gaat ophalen om in het Balenmagazijn te komen eten (persoonlijke communicatie, 22 november 2022).

Afhankelijk van de bereidwilligheid van de vrijwilligers en klanten van de buurtkeuken Bloemekenswijk is er een mogelijkheid om meer inclusief te zijn voor mensen met een andere etnische achtergrond. Dezelfde zaal die de buurtkeuken hanteert wordt op andere tijdstippen gebruikt voor samenkomsten van een groep van mensen met een Roemeense achtergrond. Indien de vrijwilligers en gasten uit de buurtkeuken hiervoor open staan, kan er contact gemaakt worden tussen beide groepen om met elkaars initiatieven samen te komen. Zo kunnen hierdoor twee demografische groepen uit de Bloemekenswijk elkaar ontmoeten/leren kennen op een bekende locatie. Het is echter de vraag of de buurtkeuken hier voor open staat. Hun huidige initiatief kan beantwoorden aan de

vraag van oudere mensen uit de wijk en als iedereen tevreden is met de huidige situatie, is meer inclusief worden minder wenselijk.

BIBLIOGRAFIE

- Ateljee vzw. (n.d.). *Ateljee vzw*. Retrieved November 29, 2022, from <https://ateljeevzw.be/>
- Block, T., & Dehaene, M. (2022). Analyse van een niche-initiatief inzake (potentieel) nieuwe publieke ruimten relevant voor de Gentse Bloemekenswijk: een dubbele opdracht en leidraden. In *Universiteit Gent*.
- Foodsavers. (2017). *Foodsavers Gent - UCO-site: Maïsstraat 142 Gent*. <https://foodsavers.be/2017/gent/>
- Het restaurant. (n.d.). *Tarieven Balenmagazijn*. Retrieved November 30, 2022, from <https://het-restaurant.be/restaurant/balenmagazijn/tarieven-balenmagazijn>
- KAROOT. (2022). *KAROOT, de Coöperatieve - Eethuis KAROOT*. <https://karoot.gent/coop/>
- Scoones, I., Newell, P., & Leach, M. (2015). The Politics of Green Transformations. *The Politics of Green Transformations*. <https://doi.org/10.4324/9781315747378>
- Stad Gent. (n.d.). *UITPAS kopen*. Retrieved November 29, 2022, from <https://stad.gent/nl/uit-in-gent/uitpas/uitpas-kopen>
- Stad Gent. (2022). *Bloemekenswijk | Met hoeveel in - Stad Gent*. <https://hoeveelin.stad.gent/wijken/bloemekenswijk/>
- Willett, W., Rockström, J., Loken, B., Springmann, M., Lang, T., Vermeulen, S., Garnett, T., Tilman, D., DeClerck, F., Wood, A., Jonell, M., Clark, M., Gordon, L. J., Fanzo, J., Hawkes, C., Zurayk, R., Rivera, J. A., de Vries, W., Majele Sibanda, L., ... Murray, C. J. L. (2019). Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems. *The Lancet*, *393*(10170), 447–492. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31788-4)

Figuren

- Bekaert, E. (2022). Drie vrijwilligers maken meeneemaaltijden klaar in de buurtkeuken Bloemekenswijk [Foto]. Bloemekenswijk, Gent.
- Dhondt, J. (2022). Bij eethuis Karoot kies je zelf hoeveel je betaalt voor de dagschotel [Foto]. HLN. Geraadpleegd op 29 november 2022 via <https://www.hln.be/gent/bijzonder-eethuis-geopend-in-gent-je-kiest-zelf-hoeveel-je-betaalt-voor-de-dagschotel~a4d63bf8/>
- Eethuis KAROOT (2022). [Foto van een maaltijd bij KAROOT]. Geraadpleegd op 1 december 2022 via <https://www.facebook.com/photo?fbid=921455298790783&set=pcb.921455592124087>
- Vangansbeke, V. (2022). Het sociaal restaurant Balenmagazijn [Foto]. UCO-site, Gent.

Bedrijventerrein U-Connect

Stan Catry, Zyara Erkens, Jeroen Gulinck en Francis Schoups

Inleiding

Het duurzaamheidsvraagstuk is een *wicked problem* door de verwevenheid van ecologische met sociale uitdagingen.⁹ Sociale rechtvaardigheid en het betrekken van alle bevolkingsgroepen in de transitie naar een duurzame samenleving is van cruciaal belang. De ophef rond het circulatieplan in Brussel, de gele hesjes, de energiecrisis... zijn voorbeelden die dit allemaal illustreren. Kortom: "*Een rechtvaardig klimaatbeleid zal sociaal zijn of niet zijn.*"¹⁰

Binnen deze visie op duurzaamheid past het niche-initiatief U-Connect, een bedrijventerrein voor sociale economie, op de voormalige UCO-site in de Bloemekenswijk. De paper zal hier verder de opzet en ambities bespreken van dit niche-initiatief om dan met het voorleggen van *best case* Buurtwerk 't Lampeke de sterktes en zwaktes van UConnect toe te lichten. Buurtwerk 't Lampeke vertrekt immers meer dan U-Connect van een buurtgebonden en *bottom-up* aanpak inzake sociale rechtvaardigheid.

Algemeen opzet en ambities

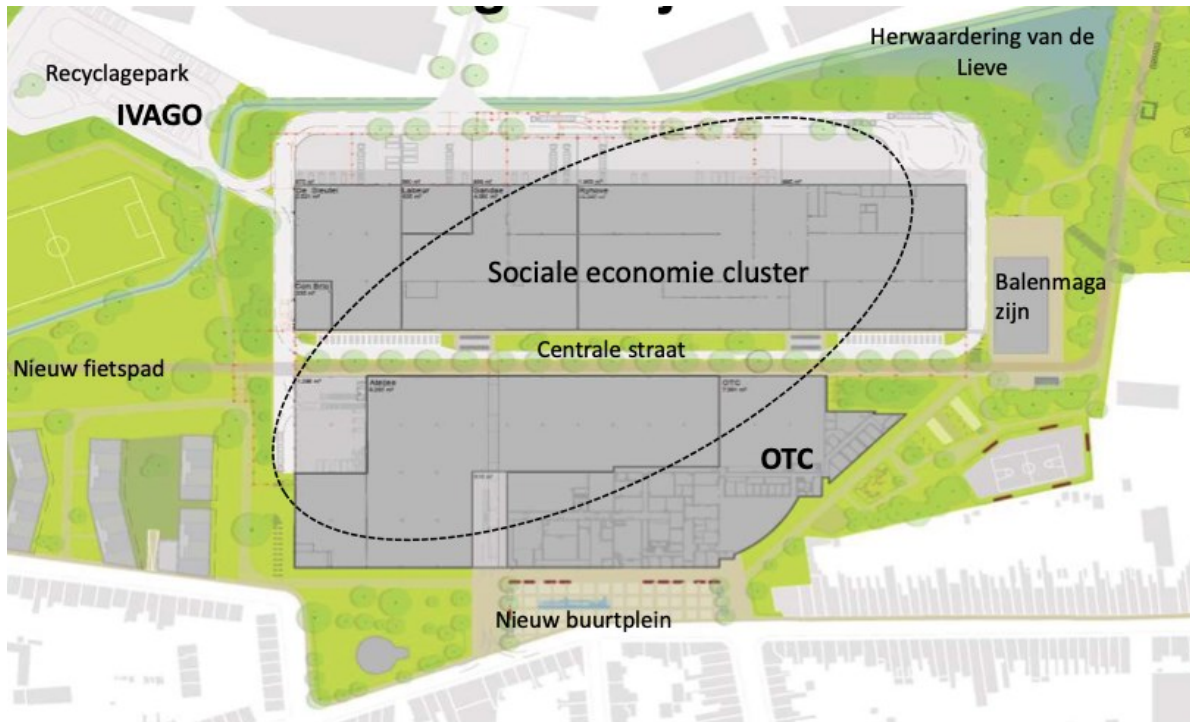
De UCO-site leent zijn naam aan het voormalige Union Cotonnière: een groot textielbedrijf dat verschillende Gentse bedrijven samenbracht. In 1949 opende ze in de Maïsstraat in de Bloemekenswijk de nieuwe fabriek: Cotonnière Emile Braun. Door de opkomst van lagelonenlanden doorheen de 20e eeuw sloot de Union Cotonnière de deuren in 2009. Dit industrieel erfgoed, centraal in de Bloemekenswijk, bracht enorme opportuniteiten met zich mee. Dit leidde ertoe dat stad Gent het heft in handen nam en startte met de plannen voor de hervorming van deze fabriek met behulp van sogent, die eigenaar werd van dit industrieel complex. Deze plannen werden gebundeld in het stadsvernieuwingsproject U-Connect. Dit alles zorgde ervoor dat op de UCO-site een nieuwe sociale economische sector zich kon vestigen, industrie maakte plaats voor diensten¹¹.

U-Connect zet als bedrijventerrein voor sociale economie vooreerst in op sociale rechtvaardigheid. Actoren zoals Ateljee vzw, Weerwerk en Labeur zetten in op het creëren van tewerkstellingskansen en hulpverlening. Hierbij willen ze kansarmoede en de ontoegankelijkheid van de arbeidsmarkt doorbreken. Opvallend hierbij is dat de sociale bedrijven zich ook focussen op ecologisch verantwoorde tewerkstelling: fietsherstelwerkplaats, kringwinkels, renoveren met ecologisch verantwoorde materialen... Deze sociaal-economische cluster verleent zijn diensten op schaal van regio Gent en wil de positie van de kwetsbare groep in de maatschappij verbeteren en bijdragen tot maatschappelijke integratie.

⁹ Kaika, 2005, p. 20-22

¹⁰ Holemans, 2018

¹¹ sogent, 2013 en Vlaamse Overheid, 2012

Afbeelding 1: Inplanting van de sociale economie cluster en het opleidingscentrum van het OCMW (OTC) op de site en de bijbehorende investering in de open ruimte. Dit beeld geeft de grote van de investering van stad Gent weer op een domein van zo'n 112 ha.

Op lokaal niveau zien we dat de Bloemekenswijk een aanzienlijk grote kwetsbare groep huisvest ter vergelijking met regio Gent. Zo heeft een derde van de bewoners recht op een verhoogde tegemoetkoming, is 58% van niet-Belgische origine en woont 22% in sociale huisvesting. Zo speelt U-Connect dus ook in op lokale socio-economische noden.¹²

De sociale economie cluster is één pijler van U-Connect naast twee andere: mobiliteit (parkeergebouw het Getouw en de nieuwe doorgang door dit weefsel) en het inzetten op groen-blauw structuren (Bloemekenspark en openleggen van de Lieve). Deze leunen dicht aan bij de noden van de wijk: tekort aan recreatief groen en ontmoetingsplekken. Mede door de centrale ligging van de UCO-site is het belang van deze plaats voor de Bloemekenswijk, een zeer dichtbevolkte arbeiderswijk gelegen tussen enerzijds het PC Guislain en de Westerbegraafplaats en anderzijds de UCO-site, niet te onderschatten. De ambities van U-Connect spelen dus ook hier op in. De investeringen in de UCO-site als sociale economie brengen dus kansen met zich mee naar open ruimte toe.

"Als alles af is, zal de UCO-site niet alleen een thuis zijn voor de sociale economie, maar ook een ontmoetingsplek voor de Bloemekenswijk. Een uniek project!"¹³

Rudy Coddens, Gentse politicus voor Vooruit en voorzitter OCMW Gent

Tijdens de ontwikkeling van U-Connect kreeg het buurtinitiatief, vzw Bloemekensforum, de uitnodiging om tijdelijke invulling van de site te voorzien. Zo baatte ze 't winkeltje uit waar buurtfeesten plaatsvonden vlak naast de volkstuintjes die ze uitbaten in de Jan Yoensstraat. Deze relatie van de sociale economie met de buurt

¹² Lecoutere, 2022

¹³ Coddens, 2018

zou uiteindelijk moeten bestendigd worden in het Balenmagazijn. De ambitie van het Balenmagazijn als “huis van de sociale economie” zou bekomen worden met lokalen voor verenigingen en een sociaal restaurant op het gelijkvloers.

Afbeelding 2: De feestelijke opening van het Balenmagazijn, het huis van de sociale economie, waar de buurt en de sociale economie elkaar ontmoeten.

Referentieproject: 't Lampeke in Leuven

De Ridderbuurt in Leuven-Noord is, net zoals de Bloemekenswijk, een arbeiderswijk in de omgeving van een oude textiel fabriek en kent een vergelijkbare problematiek: t.o.v. de fusiegemeente Leuven bevinden zich er een hoger aandeel sociale woningen, een hoger aandeel van de bevolking is van niet-Belgische origine, een groter deel van de bevolking heeft recht op een verhoogde tegemoetkoming... kortom een buurt met een grote groep kwetsbare bewoners. In de Ridderbuurt is Buurtwerk 't Lampeke al meer dan 50 jaar aan het werken aan de wijk. Onlangs namen ze hun intrek op de Fabota-site, een oude textiel fabriek met directeurswoning, waar ze een uitgebreide werking aanbieden. Ze zijn inmiddels uitgegroeid tot een volwaardige speler in de wijk en gesprekspartner van de stad.¹⁴

“In die vijftig jaar tijd zijn wij een boom geworden met heel dikke wortels in deze buurt. Die blaas je niet meer zomaar omver.”¹⁵

Lieven Verlinde, adjutant coördinator buurtwerk 't Lampeke vzw

¹⁴ Buurtwerk 't Lampeke, Jaarboek 2021, 2021, p. 5-9

¹⁵ Buurtwerk 't Lampeke, 1970-2020: 50 jaar buurtwerk 't lampeke, 2020

In die 50 jaar is Buurtwerk 't Lampeke van een initiatief van twee paters met hulp van linkse studenten uitgegroeid tot een werking met vijf deelwerkingen: dagopvang de Wupskes, gezinswerking Prego, kinderwerking Fabota, jongerenwerking den Tube en buurthuis 't Lampeke. Dit uitgebreid gamma houdt in dat de buurtwerking mensen helpt uit de buurt *"van geboorte tot koffietafel"*.¹⁶ Verder is de buurtwerking erkend als 'Vereniging Waar Armen Het Woord Nemen' en zijn deelwerkingen Fabota en Prego erkend als 'Lokale Diensteneconomie' door Vlaanderen: dit wil zeggen dat ze een aanvullend dienst aanbieden met steun van de overheid en daarbij tewerkstellingskansen worden gecreëerd.¹⁷ Door de rechten en middelen die dit met zich meebrengt is 't Lampeke deels kunnen professionaliseren, zonder hun buurtgebonden identiteit te verliezen, met meer dan 30 betaalde werknemers in dienst.¹⁸

Buurtwerking 't Lampeke ziet armoede ook als een *wicked problem* waarin verschillende aspecten met elkaar verbonden zijn. Hieruit vloeit hun 'integrale en geïntegreerde' werking: integraal omdat ze betrekking hebben op alle leeftijdsgroepen en geïntegreerd omdat ze erg buurtgebonden en samenwerkt met scholen, kinder- en jeugdopvang en andere sociale spelers in de wijk. Hierbij staat samen stad maken centraal. 't Lampeke is dus veel meer dan louter een maatwerkbedrijf of buurthuis. Je kan er zowel komen eten in het buurthuis, als gebruik maken van de kinderopvang, actief zijn in de jeugdwerking maar ook creëren ze tewerkstelling voor personen uit de kwetsbare bevolkingsgroep (bijvoorbeeld in de kinderopvang).¹⁹

Afbeelding 3: kinderwerking Fabota biedt buitenschoolse dagopvang aan als LDE en creëert tewerkstellingskansen voor de kwetsbare bevolkingsgroep verder zijn thema's rond duurzaamheid hierbij erg belangrijk.

Afbeelding 4: vrijwilligerswerk zit in het DNA van 't Lampeke van maaltijden koken in het sociaal restaurant tot huiswerkbegeleiding. Voormalige leden worden zo zelf ook 'hoopverlener'.

Een andere belangrijke pijler van 't Lampeke is het vrijwilligerswerk. Dit is hoe het allemaal begonnen is en ondanks de erkenning als LDE die er nu is, is er gewoonweg nog veel meer werk. Het vrijwilligersbestand loopt immers met het aantal stagiairs inbegrepen op tot ver boven de 300 personen. Verder geloven ze sterk in 'de presentietheorie' waarmee ze zich willen afzetten *"van wat momenteel de hoofdstroom is in de verzakelijke,*

¹⁶ Segers, 2022

¹⁷ Koepel Lokale Diensteneconomie

¹⁸ Buurtwerk 't Lampeke, Jaarboek 2021, 2021, p. 13-14

¹⁹ Verlinde, 2016

marktgerichte en op productie georiënteerde zorgverlening”.²⁰ Ze stimuleren dus erg het opnemen van engagement vanuit ‘de kwetsbare doelgroep, waardoor ze ook iets kunnen teruggeven aan de maatschappij.²¹

Met ‘De Groene Ridder’ is duurzaamheid ook integraal deel van hun werking. ‘t Lampeke investeert zelf al geruime tijd in een eigen fietspark en biedt fietslessen aan voor jong en oud. In 2018 breidden ze dit uit met ‘de sociale fietstaxi’, vrijwilligers vervoeren minder mobiele buurtbewoners door Leuven met een elektrische fiets aan een vrije bijdrage. Andere thema’s waar ze rond werken is voedsel en natuurbeleving met vormingen voor kinderen en eigen volkstuintjes.²²

Verder ontstaat door dit alles een nieuwe plaats op de terreinen van de voormalige Fabota fabriek in de Ridderbuurt bij ‘t Lampeke. Waar ook gespeeld kan worden en vrijwilligers, betaalde medewerkers en bezoekers door elkaar lopen, elkaar treffen en samen werken.

Transitiepaden

Binnen een transformatie is het onvermijdelijk dat er verschillende visies zijn die samen kunnen gaan of juist concurreren. Er is een competitie tussen verschillende sociale actoren met een onevenwicht in politieke macht. De één zijn visie op duurzame ‘vergroening’ kan meer tellen dan de ander, dewelke wordt enerzijds gelegitimeerd en anderzijds genegeerd? De vraag is hoe deze uiteenlopende paden met elkaar te verzoenen. We zoomen in op de U-Connect site. De hedendaagse invulling van de site kan, vanuit de gedachtegang van Scoones, besproken worden door de *market-led* visie, *citizen-led* visie en *state-led* visie. (Scoones, p. 1-10)²³

De site is zoals reeds aangehaald een sociaal-economisch bedrijventerrein. Dit heeft betrekking op de markt maar past niet volledig binnen de Wereldbank zijn marktvisie die Scoones aanhaalt waar het gaat over de markt die geprivatiseerd is en via winst vergroend. Eerder gaat het over sociale rechtvaardigheid, de toegankelijkheid van de arbeidsmarkt, de overheid die tussenkomt bij het herverdelen van winsten etc. 1-14

Dit brengt ons bij het belang van de staat. Zoals in Scoones meegedeeld heeft de staat een grote rol in het interveniëren en uitstippelen van beleid en regels. De site is aangekocht door de staat en deze grotendeels bepaald wie er zich op het terrein kon vestigen. De komst van de sociale economie cluster was een politiek project. De vraag die hier gesteld kan worden is of deze interventie al dan niet inclusief/exclusief en bottom-up of top-down is gebleken. Het project wordt door de politiek vertaald als voor de buurt te zijn. Scoones haalt het belang van kennis als machtsbron aan, vooral burgerlijke kennis. De buurt was in de besproken ambities van U-Connect prominent aanwezig. In gesprek met Lucas De Cocker, verantwoordelijk voor het Bloemekensforum, is echter gebleken dat er van de buurtkennis- en participatie zeer beperkt gebruikt werd gemaakt. Het Bloemekensforum had enkele jaren een tijdelijke invulling en was een brug tussen de buurt en U-Connect. Bij de permanente invulling van de ruimte is weinig rekening gehouden met de wensen van de buurt ondanks de hoeveelheid aan ruimte.²⁴ Bij Buurtwerk ‘t Lampeke zien we echter een omgekeerde beweging: een buurtwerking die uitgroeide tot erkende Lokale Diensteneconomie. Hiermee konden ze hun diensten uitbreiden en een belangrijk vangnet worden voor de buurt. 1-15

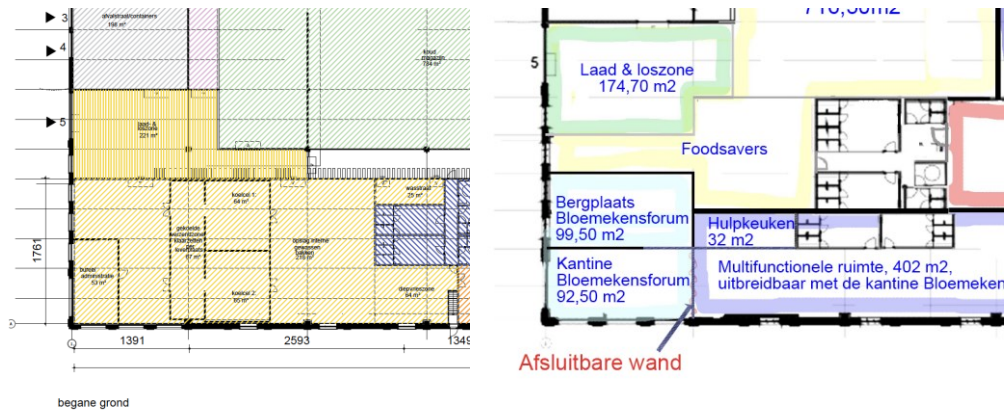
²⁰ Baart

²¹ Buurtwerk ‘t Lampeke, De kracht van vrijwilligerswerk, 2020

²² Buurtwerk ‘t Lampeke, De Groene Ridder, 2018

²³ Scoones et al., 2015, p. 1-23

²⁴ De Cocker, 2022

Afbeelding: Onderhandelingen tussen Bloemekensforum en andere actoren over de ingebruikname van de noordwestelijke hoek van het voormalige Cotonnière E.J. Braun. Uiteindelijk wordt beslist dat Foodsavers mag uitbreiden en de buurtwerking van de site weg moet.

Dit brengt ons naar de *citizen-led* transformatie. De burger als actie-ondernemer vanuit zichzelf maar ook als reactie op een elite die met hun projecten weinig interesse toont in een sterke groene transformatie en dankzij groeiperspectief minder verandering inbrengen. U-Connect slaagt erin via sociale werkgelegenheid wel burgers als werknemers aan te trekken maar is zoals hierboven vermeld beperkt in het uitbesteden aan cultuur- en buurtinitiatieven. De tijdelijke invulling door het Bloemekensforum en de werking van 't Lampeke tonen echter de voordelen van dergelijke buurtwerkingen: het actief betrekken van een kwetsbare groep, beheer en werk door vrijwilligers, het ontstaan van ontmoetingsplekken en netwerken. De aanpak van kansarmoede gaat hier veel verder dan tewerkstelling alleen.

In de jaren dat het Bloemekensforum er zat hebben deze bijgedragen aan *Buen Vivir*, het bijvoorbeeld collectief bijdragen aan de productie van goederen door de moestuintjes, UCO Den Hof, te onderhouden met mensen uit de buurt. Hun werking ter hoogte van de noordwestelijke hoek van de UCO-site, bevindt zich ook op de plek waar verschillende publieke investeringen samenkomen: de sociale economie cluster, ontharding van de Maisstraat, nieuwe sociale woningen in de Jan Yoensstraat, een grote cederboom die er al lange tijd staat... Het Bloemekensforum onderschrijft het belang van deze plek in de buurt als ontmoetingsplek. Als buurtinitiatief weten ze goed wat er in de wijk leeft en proberen ze de relatie tussen het bedrijventerrein en de buurt te onderhandelen. Echter lijken deze wensen niet erkend te worden. Het gebrek aan buurtgebonden kennis bij U-Connect vindt men ook terug bij het Balenmagazijn waar de lokalen voor verenigingen niet rolstoeltoegankelijk zijn.²⁵ Met het naar voren schuiven van Buurtwerk 't Lampeke als *best case* willen we het belang van de buurt en de erkenning hiervan door de overheid onderschrijven. 1-17

Kracht van het initiatief

De aanwezigheid van een sociale economie op de UCO-site is dé grootste kracht van U-Connect. Hiermee zet de stad Gent in op de sociale streng van het duurzaamheidsvraagstuk waarbij de economie ten dienste moet staan van een sociaal rechtvaardige samenleving. U-Connect helpt mensen, die om verschillende redenen moeilijker

²⁵ De Cocker, 2022

aan een job geraken, om hun steentje bij te dragen aan de maatschappij en hun dag productief te besteden. Vooral laagopgeleiden en mensen met minder sociale vaardigheden raken steeds moeilijker aan een job. Voor hen kan sociale economie *“fungeren als vangnet én als opstap naar regulier werk op termijn.”*²⁶

Daarnaast blijkt door de aanwezigheid van de verschillende actoren op de UCO-site, zoals het Recyclagepark IVAGO, Foodsavers, Labeur, de Kringwinkel en trans-fair dat er veel aandacht besteed wordt aan circulariteit en natuurlijk kapitaal. Dit is dus een voorbeeld van een duurzaamheidsvraagstuk waarbij beide uitdagingen (ecologisch en sociaal) getracht in combinatie aangepakt te worden.²⁷

Verder zijn de investeringen in de publieke ruimte, die het opleven van deze oude fabriek met zich meebrengt, een meerwaarde voor de buurt.

Valkuilen

De grootste valkuil van het project is de beperkte betrokkenheid van de buurt. Zo heeft men de ambities voor het Balenmagazijn niet kunnen waarmaken. Het sociaal restaurant wordt uitgebaat door Ateljee en sluit dus, net zoals de Kringwinkel en dergelijke, 's avonds. Verder is de huur van de ruimte op het gelijkvloers te duur voor de lokale verenigingen en zijn de lokalen boven slecht toegankelijk. Dit alles in combinatie met het verdwijnen van de tijdelijke invulling door het Bloemekensforum beperkt de betrokkenheid van de buurt tot een minimum.²⁸

*“De stad Gent wil namelijk het laatste gedeelte van de oude UCO-fabriek renoveren en men is daar toch “toevallig” wel vergeten dat wij ondertussen al 9 jaar op die plaats allerlei activiteiten organiseren voor de mensen van de Bloemekenswijk.”*²⁹

Lucas De Cocker, vzw Bloemekensforum

Uit deze beslissingen blijkt dat het buurtwerk door de stad niet gezien wordt als volwaardige partner. De relatie tussen staat en buurt is duidelijk dus nog niet optimaal, ondanks dat de kiemen hiervoor zeker aanwezig zijn. Bij Buurtwerk 't Lampeke is dit een ander verhaal. Zij zijn zowel erkend als gesteund door de overheid. Hierdoor krijgt de buurtwerking ook meer kansen en rechten om zo een verbindende factor te zijn in de buurt. Verder ziet het Buurtwerk 't Lampeke zichzelf als 'hoopverlener', uit het gesprek met Lucas De Cocker bleek ook de noodzakelijkheid voor een positief verhaal voor de buurt.³⁰ Hierin zit dus het potentieel voor U-Connect: het erkennen en actief betrekken van buurtgebonden initiatieven om samen te werken rond duurzaamheid. Zodoende kan U-Connect uitgroeien tot een volwaardig transformatief initiatief.

BIBLIOGRAFIE

Baart, A. J. (sd). *Presentie*. Opgehaald van Prof. dr. A.J. Baart: <https://www.andriesbaart.nl/presentie/>

Block, T., & Paredis, E. (2019). Het politieke karakter van duurzaamheidsvraagstukken. In J. Coene, P. Raeymaeckers, B. Hubeau, Marchal S, Remmen R, & A. Van Haarlem, *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2019*. Leuven/Den Haag: Acco.

²⁶ Smit et al., 2007, p.7-8

²⁷ Block & Paredis, 2019, p.4

²⁸ De Cocker, 2022

²⁹ Bloemekensforum, 2022

³⁰ De Cocker, 2022

- Bloemekensforum. (2022, 08 23). *Laatste weekend UCO-été?* Opgehaald van vzw Bloemekensforum: <https://bloemekensforum.com/2022/08/23/laatste-weekend-uco-ete/>
- Buurtwerk 't Lampeke. (2018, 02 26). *De Groene Ridder*. Opgehaald van Buurtwerk 't Lampeke: <https://vimeo.com/257483017>
- Buurtwerk 't Lampeke. (2020, 09 26). *1970-2020: 50 jaar buurtwerk 't lampeke*. Opgehaald van Buurtwerk 't Lampeke: <https://vimeo.com/462120902>
- Buurtwerk 't Lampeke. (2020, 09 29). *De kracht van vrijwilligerswerk*. Opgehaald van Buurtwerk 't Lampeke: <https://vimeo.com/463099768>
- Buurtwerk 't Lampeke. (2021). *Jaarboek 2021*. Opgehaald van Buurtwerk 't Lampeke: <https://indd.adobe.com/view/6d952ecf-63b7-4f63-80f0-50ea8d6e7de2>
- Coddens, R. (2018, 19 06). *Voormalige UCO-site wordt bedrijventerrein sociale enomie én ontmoetingsplek voor de Bloemekenswijk*. Opgehaald van Rudy Coddens: <https://www.rudycoddens.be/2018/06/uco-site/>
- De Cocker, L. (2022, 11 22). vzw Bloemekensforum en de UCO-site. (J. Gulinck, Z. Erkens, S. Catry, & F. Schoups, Interviewers)
- Holemans, D. (2018, 12 02). *Een rechtvaardig klimaatbeleid zal sociaal zijn of niet zijn*. Opgehaald van Knack: <https://www.knack.be/nieuws/wereld/een-rechtvaardig-klimaatbeleid-zal-sociaal-zijn-of-niet-zijn/>
- Kaika, M. (2005). *City of flows: modernity, nature and the city*. New York: Routledge.
- Koepel Lokale Diensten economie. (sd). *Wat is Lokale Diensten economie?* Opgehaald van Lokale Diensten economie: <https://www.lokalediensteneconomie.be/nl/lokale-diensteneconomie/wat-is-lokale-diensteneconomie>
- Lecoutere, K. (2022). Gastcollege Karolien Lecoutere. *Policy participation in Ghent: case Bloemekenswijk*. Green Office UGent: Duurzame steden UGent.
- MacKinnon, D., & Derickson, K. D. (2013). From resilience to resourcefulness: A critique of resilience policy and activism. *Progress in Human Geography*, 37(2), 253-270.
- Scoones, I., Leach, M. & Newell, P. (2015). *The Politics of Green Transformations*. Routledge.
- Segers, L. (2022, 05 14). *VRT NWS*. Opgehaald van Buurtwerk 't Lampeke in Leuven viert 50ste verjaardag: "Er is nog steeds armoede in de wijk": <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/05/15/buurtwerk-t-lampeke-in-leuven-bestaat-50-jaar/>
- sogent. (2013). *UCO*. Opgehaald van sogent: <https://sogent.be/projecten/uco>
- Smit, A., Penninga, M., Fermin, B. & Andriessen, S. (2007). Sociale economie en de lokale overheid. In *Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek* (Nr. 978-90-5986-230-2). TNO Kwaliteit van Leven.
- Verlinde, L. (2016, 06 06). *Buurtwerk 't Lampeke in Leuven*. Opgehaald van Groep Maatwerk: https://www.groepmaatwerk.be/sites/default/files/t_lampeke.pdf
- Vlaamse Overheid. (2012). *Stadsvernieuwingsprojecten: Herontwikkeling UCO-site*. Opgehaald van Vlaanderen: <https://www.vlaanderen.be/stedenbeleid/stadsvernieuwingsprojecten/herontwikkeling-uco-site>

Parkeergebouw ‘Het Getouw’

Paulien D'Hondt, Gil Glorieus, Lore Lamote, Marie Gordts en Maud Vervaeet

Algemeen opzet

In het vak ‘Duurzame steden’, gedoceerd aan de Universiteit Gent, wordt er in het academiejaar 2022-2023 gewerkt rond niche-initiatieven met betrekking tot nieuwe publieke ruimte in de Bloemekenswijk in Gent. Hierbij wordt er onderzocht hoe niche-initiatieven kunnen bijdragen aan duurzame wijk- of stadsontwikkeling (Block & Dehaene, 2022). In het kader van deze opdracht, wordt in de paper het niche-initiatief Het Getouw besproken. Deze paper bestaat uit twee luiken. Het eerste behandelt een objectieve situering van het initiatief, waarbij ook de vergelijking wordt gemaakt met parking ‘Keerdok’ in Mechelen. Daarnaast worden de ambities van Het Getouw besproken. Het tweede deel reflecteert over politieke transitiepaden. Bovendien worden ook de sterktes en zwaktes van het initiatief behandeld.

Het Getouw is een parkeergebouw dat geopend werd op 6 juli 2022 en gesitueerd is op de UCO-site (Gaardeniersweg 82) in de Bloemekenswijk. Het maakt deel uit van het stadsvernieuwingsproject Het Getouw, dat werkt op de herbestemming van de site sinds de sluiting van de UCO-fabriek in 2009. Met dit project wil de stad meer inzetten op groen, wonen en bedrijven. De voormalige fabrieksgebouwen krijgen een nieuwe functie als bedrijventerrein voor de sociale economie. Daarnaast wordt het Bloemekenspark aangelegd, en wordt er een nieuwe wijk, Filature du Rabot, ontwikkeld (Stad Gent, z.d.). De komst van het bedrijventerrein gaat echter gepaard met een verhoogde parkeerdruk in de Bloemekenswijk. Met als doel die druk te verlichten, werd de parkeertoren Het Getouw door sogent gebouwd, in opdracht van het Mobiliteitsbedrijf van de Stad Gent. Die besteedde de opdracht uit aan Baro Architectuur, Cobe Ingenieurs en Istema Ingenieurs. Een bestaande loods werd gesloopt en maakte plaats voor 392 parkeerplaatsen, verspreid over zes parkeerlagen. 42 ervan zijn gereserveerd voor dienstwagens van Stad Gent en OCMW Gent. Bovendien zijn er elf plaatsen voorzien voor personen met een handicap en zijn er tien laadpalen voor elektrische voertuigen te vinden. De parking is 24 uur per dag open en de in- en uitrit zijn gelegen langs de Gaardeniersweg. Het dagtarief bedraagt €8, maar er kunnen ook maand- en jaarabonnementen aangekocht worden. Alleen mensen die gedomicilieerd zijn in een straat gelegen op minder dan een kilometer van de parkeertoren, kunnen er een aan bewonerstarief parkeren. Een *fulltime* jaarabonnement voor bewoners (24/7) kost €550. Voor niet-bewoners is dat €1100. De prijs van een maandabonnement bedraagt €50 voor bewoners en €100 voor niet-bewoners (Stad Gent, z.d.; Sogent, z.d.). Om parkeren in Het Getouw te promoten werden in oktober enkele naburige straten van groene zone naar gele zone omgevormd. Hierdoor werd straatparkeren duurder en beperkt tot maximaal 5 uur aan één stuk (Matthys & Vermeulen, 2022).

Voorlopig lijkt het parkeergebouw echter geen groot succes te zijn, noch bij de werknemers op de site, noch bij buurtbewoners en pendelaars. Op het Open Data Portaal van de Stad Gent kan de bezetting van het parkeergebouw live gevolgd worden. Een regelmatige steekproef leert dat van de 340 parkeerplaatsen er nooit meer dan 25 bezet zijn. 's Avonds staat de parking zelfs regelmatig volledig leeg (Mobiliteitsbedrijf Gent, 2022). Door Het Getouw als niche-initiatief te behandelen wordt er nagegaan welke transformaties kunnen werken om zowel met de parkeerdruk in de wijk om te gaan, als om het parkeergebouw nieuwe functies te geven die ook een meerwaarde bieden op het lokale wijkniveau. Deze paper behandelt een betere inbedding van de parking in de Bloemekenswijk door het gebouw in te zetten als multifunctionele mobiliteitshub voor de buurt. De bouwvergunning van Het Getouw vermeldt dat het om een gemeenschappelijk parkeergebouw voor alle

bedrijven op de UCO-site gaat, maar geeft ook de mogelijkheid om het gebouw later te gebruiken als buurtparking, als park and ride of bij evenementen (Staes, 2019).

Figuur 5: Situering van Het Getouw (Bron: Google Maps, z.d.).

Figuur 1 toont de locatie van Het Getouw. Deze weergave is interessant voor de verdere bespreking van het niche-initiatief. Er valt op te merken dat de parking relatief ver gelegen is van de invalswegen (N9, E40, E17 en R4) en de binnenring (R40). Binnen de wijk zelf is het parkeergebouw relatief centraal gesitueerd. Het ligt op 550 m wandelen van het Van Beverenplein, waar de dichtstbijzijnde bus- en tramhaltes gelegen zijn (Bron: Google Maps). Ten noordoosten van Het Getouw bevindt zich een groene zone.

Op figuur 2 is de inplanting van Het Getouw op de site zelf weergegeven. De parking bevindt zich aan de noordelijke zijde en past zich tussen de gebouwen van de bedrijven in. Er lopen ook twee fietspaden langs: langs de bedrijvensite en het Gaardenierspad. Ook op dit beeld is de aansluiting op de groene zone zichtbaar.

Figuur 6: Inplanting Het Getouw op de UCO-site (Bron: Sogent, z.d.).

Referentieproject: Mechels parkeergebouw Keerdok

Om aan te tonen hoeveel potentieel een parkeergebouw kan bezitten op vlak van duurzaamheid, werd op zoek gegaan naar een *best case* - een typevoorbeeld - in een andere Vlaamse stad. Sinds 21 november 2022 is Mechelen met het Keerdok een parkeergebouw rijker. De duurzame kanten van deze parking leunen zeer sterk aan bij een potentieel transformatief karakter voor Het Getouw.

Figuur 7: Parkeergebouw Keerdok Mechelen (Bron: Brockmans, 2022)

In feite zijn de parkeergebouwen zeer gelijklopend, maar bij de Mechelse parking is er veel meer nagedacht over de lange termijn van het project. Mechelen promoot het gebouw dan ook als de parkeertoren van de toekomst. Er zijn ongeveer 500 parkeerplaatsen voorzien, waarvan 20 met een oplaadpunt en 4 snelladers. Om er overdag te parkeren, betaal je maximum €6. De parkeertoren is vooral bedoeld voor buurtbewoners en shoppers, om zo de auto's uit de stad te bannen (Ceuppens, 2022). Zo is er op koopzondagen en in het weekend een gratis bootshuttle. Dit proefproject zal een paar maanden lopen en in maart 2023 wordt

geëvalueerd of het voortgezet wordt of niet. Overigens worden alle boten 100% elektrisch aangedreven (Van Haezendonck, 2022). De parking Keerdok vervangt de meer dan 200 parkeerplaatsen op het Rode Kruisplein. Dit plein kan daardoor groener en autovrij gemaakt worden. Een deel van de verharde oppervlakte komt vrij voor woonontwikkeling en er wordt ook een park aangelegd (Verschueren, 2022).

Het Keerdok is reeds multifunctioneel ingericht. Op de benedenverdieping opent binnenkort een supermarkt en op de bovenste verdiepingen dient het gebouw als kantoorruimte voor Voka Mechelen-Kempen. Verder beschikt het gebouw ook nog over een afhaalpunt voor postpakketten, een enorm dakterras met bomen en een fietsenstalling (Mechelen, 2022).

Er is een systeem van circulair energiedelen voorzien tussen volgeladen auto's en het gebouw, waarop zonnepanelen geplaatst zijn. Zo'n 55% van de opgewekte elektriciteit stroomt door naar de laadinfrastructuur om elektrische wagens op te laden. Het overige deel voorziet elektriciteit aan de winkel en aan de kantoren, die overigens niet aangesloten zijn op het gasnet, maar met geothermie werken (Mechelen, 2022). Verder is er ook

Figuur 8: Parkeergebouw Keerdok Mechelen (Bron: Mechelen, 2022)

gedacht aan (elektrische) fietsers, die terecht kunnen in de overdekte fietsenstalling met oplaadpunten. Bovendien wordt er ook plaats geboden aan deelmobiliteit. Het is een hub voor deelfietsen, -auto's en -steps. Een laatste kenmerk slaat op het transformatieve karakter. Indien er binnen een aantal jaar gemerkt wordt dat er veel minder bezetting is door wagens, kunnen verdiepingen van het gebouw gemakkelijk omgebouwd worden naar bijvoorbeeld een kantoorgebouw (Ceuppens, 2022).

De locatie van de parking biedt aan verschillende transportmodi kansen. Gelegen net naast de N16 - de toegangsweg naar Mechelen vanaf de E19 - is het zeer praktisch om er met de wagen te geraken. De nieuwe fietsers- en voetgangersbrug over het water en het jaagpad bieden de mogelijkheid om snel het centrum of andere delen van de stad te bereiken, te voet of met de fiets (Verschueren, 2022).

Parkeergebouw Keerdok dient als startschot voor de ontwikkeling van een nieuwe duurzame wijk Keerdok (Brockmans, 2022). De bedoeling is dat die bewoners hun eigen ondergrondse parkeerplaats toegekend krijgen in het parkeergebouw. Om deze reden is het moeilijker om de parking ook als voorbeeld voor connectie met de wijk te gebruiken.

Schets van de ambities op vlak van stedelijke duurzaamheid

Het Getouw moest, als onderdeel van de UCO-site waaraan het verbonden is, een duurzaam project zijn. Doordat de parking bedoeld is als een verlengstuk van de UCO-site, is er sprake van een zekere mate van emancipatie. De individuen die tewerkgesteld worden in de UCO-site krijgen door deze parking een makkelijke manier om hun werkplaats te bereiken, wat zeer belangrijk is voor mensen die in de sociale economie terechtkomen. Ook zijn er elf parkeerplaatsen voor gehandicapten voorzien en is de parking toegankelijk met een lift (Stad Gent, 2022).

Het masterplan voor de site uit 2012 stelde dat er voor de voorziene 800 tot 1000 werknemers van de site zo'n 400 parkeerplaatsen nodig zouden zijn, waarvan er 360 geclusterd konden worden in een parkeergebouw. Dit cijfer werd bekomen door een bevraging bij de bedrijven die zich op de site wilden vestigen en zij maakten deze schattingen op basis van hun ervaringen op andere locaties (Brut et al., 2012). Deze bevraging lijkt echter geen accurate schatting te hebben opgeleverd, want de parking staat vaak leeg.

Er is weinig rekening gehouden met de sociale rechtvaardigheid van het project. Voor buurtbewoners is de parking zeer slecht toegankelijk. Schepen van mobiliteit Filip Watteeuw reageerde bij de opening van de nieuwe parkeertoren, nadat journalisten van HLN hem aanspraken over de afwezigheid van een rechtstreekse verbinding met de Bloemekenswijk, als volgt: "En daar zijn we blij om, het laatste dat we wilden was de verkeersdrukke verhogen in de wijk. Op deze manier vermijden we dat." In datzelfde artikel wordt nochtans benadrukt dat bewoners de kans kregen om de parkeertoren gratis uit te testen voor twee dagen na opening. Er is dus duidelijk wel sprake van een poging om een transformatie van alledaagse praktijken rond parkeren te veroorzaken bij buurtbewoners. In realiteit werd er echter in het ontwerp van het gebouw weinig rekening mee gehouden (Van Waeyenberghe & Vermeulen, 2022). Dat de parkeertoren weinig populair is bij de bewoners ligt echter niet alleen aan het ontwerp van het gebouw. Ook de tarieven en regels, zoals ze hiervoor reeds beschreven staan, maken de parking onaantrekkelijk voor bewoners.

Als laatste wordt er ook nadruk gelegd op de groene functies van het gebouw. Er is een groene gevel aanwezig en er zijn 10 elektrische laadpalen voor elektrische wagens voorzien in de parking. Deze duurzame aspecten zijn gelimiteerd, maar kunnen toch gezien worden als een vooruitgang tegenover het voormalige gebruik van het terrein (Sogent, 2022). Er lijkt weinig aandacht gegeven te zijn aan de functie van het project binnen de wijk en hoe ook dit ondersteunend project duurzaam had kunnen zijn.

Situering van het initiatief binnen de transitiepaden van Scoones

Scoones et al. (2015) stellen een transitiedriehoek voor met technologiegedreven, marktgedreven, staatsgedreven en burgergedreven transitiepaden. Transities zijn hierbij radicale veranderingen in socio-technische systemen die aan de basis van onze welvaart liggen. Ze zorgen voor fundamentele veranderingen van structuren, culturen en praktijken die diep verankerd zijn in onze samenleving. Uit de quasi leegstand van Het Getouw blijkt dat het oorspronkelijke plan om de sociale economiebedrijven op de UCO-site van parkeermogelijkheden te voorzien, te ambitieus was. Er is een fundamentele verandering van de invulling van het gebouw nodig waar de bewoners van de Bloemekenswijk idealiter baat bij hebben. Een leegstaande parkeertoren heeft immers weinig nut. Doordat de parking is gebouwd en wordt beheerd door stad Gent, lijkt dit voornamelijk mogelijk in de vorm van een *state-led* transitie. Het Getouw kan gebruikt blijven worden waarvoor het initieel diende, namelijk auto's parkeerplek bieden, maar daarbij is een transitie nodig met genoeg overtuigingskracht opdat de bewoners van de Bloemekenswijk in Het Getouw parkeren. De bewoners van de wijk zullen voornamelijk door de stad aangespoord moeten worden om hun parkeergewoontes te veranderen, aangezien het op dit moment voordeliger is om wagens - al dan niet met een bewonerskaart - op straat te parkeren, dicht bij hun huizen. De transitie lijkt pas mogelijk wanneer er financiële maatregelen worden getroffen. Het Getouw moet goedkoper worden. Vanuit het standpunt van de bewoners gezien is het immers logisch dat zij niet in een veel duurdere en verder gelegen parking parkeren. Qua inkomsten voor het stadsbestuur lijkt dat eveneens voordeliger, aangezien een quasi lege parking geen geld opbrengt. Tegelijkertijd kan het parkeren in de wijk duurder gemaakt worden. Hierbij moet men wel rekening houden dat de bewoners geen onrecht wordt aangedaan door het - vergeleken met het goedkoper worden van Het Getouw - niet in verhouding duurder maken van parkeren op straat. Verder is de bereikbaarheid van Het Getouw een heikel punt. Om de transitie van het niche-initiatief succesvol te maken, is een betere connectie met de wijk nodig. Een doorgang voor voertuigen vanaf de Maïsstraat biedt hiervoor de beste opties. Allereerst bevindt deze straat zich op wandelafstand van het Van Beverenplein. Bijkomend zijn er reeds twee bestaande doorgangen naar de Maïsstraat, namelijk via de Getouwstraat en de Jan Yoensstraat. Deze straten zijn op dit moment geblokkeerd met betonblokken en paaltjes, wat zorgt voor de slechte bereikbaarheid voor bewoners vanuit de wijk. Door het

weghalen van deze obstructies hoeven buurtbewoners niet meer vier kilometer om te rijden om de parking te bereiken en is het aantrekkelijker om de parking te gebruiken.

De *state-led* transitie kan gepaard gaan met een *technology-led* en een *market-led* transitie. In tegenstelling tot Het Getouw, is er voor parking Keerdok in Mechelen wel nagedacht over andere toekomstige invullingen van het parkeergebouw. Een interessante piste voor Het Getouw, is het oprichten van een mobipunt. Dit is een hub waar verschillende duurzame en gedeelde vervoersmiddelen samenkomen. Er zijn parkeerplaatsen voor deelauto's en een fietsenstalling en het ligt idealiter op een goed bereikbare locatie, vlakbij haltes van het openbaar vervoer. Mobipunten zijn dus de plaatsen die op lokaal niveau multimodaal transport mogelijk maken en promoten (Mobihub, z.d.). Op deze manier wordt Het Getouw het centrale punt voor deelmobiliteit in de Bloemekenswijk, met bijvoorbeeld de aanwezigheid van deelauto's, deelfietsen en deelsteps. Het Getouw kan dan fungeren als een nieuwe technologie (*technology-led*), die deelmobiliteit faciliteert. Het plaatsen van groene energie-opwekkers op het dak, zoals zonnepanelen en windmolens, die geschikt zijn voor een stedelijke omgeving, zorgt ervoor dat Het Getouw nuttig en duurzaam gebruikt kan worden. Het parkeergebouw speelt op die manier een rol in de transitie naar elektrische voertuigen en functioneert als een groot oplaadpunt voor de hele Bloemekenswijk. Het hierbij betrekken van aanbieders van deelmobiliteit zoals Dott en Cambio, geeft de transitie van Het Getouw ook een *market-led* aandeel. Ook het systeem van circulair energiedelen, zoals in de Mechelse parking Keerdok, kan een interessante piste zijn om te onderzoeken.

Kracht van het initiatief

Het Getouw biedt mogelijkheden voor het oplossen van het parkeerprobleem in de Bloemekenswijk. De parkeerplaatsen in de straten van de wijk worden op dit moment niet zo efficiënt benut. Ze dienen bijvoorbeeld vaak als opslagplaats voor wagens die weinig gebruikt worden, of staan een groot deel van de dag leeg omdat buurtbewoners gaan werken zijn. De enorme hoeveelheid publieke ruimte die wordt ingepalmd door parkeerplekken kan veel duurzamer ingevuld worden. Door het parkeren in de Bloemekenswijk voor een groot deel te verplaatsen naar Het Getouw, gebeurt er een transitie van parkeren als een individueel gegeven naar parkeren als een collectief gegeven. Hierbij worden auto's geclusterd in een parkeergebouw aan de rand van de wijk en wordt er niet meer van uitgegaan dat iedereen zijn auto zo maar voor de deur op straat kan parkeren. Weinig gebruikte tweede wagens kunnen daarnaast vervangen worden door deelauto's, die beschikbaar zijn in het parkeergebouw. Op die manier komt er veel publieke ruimte vrij, die kan heringericht worden met een minder op de auto gerichte functie. Zo zouden parkeerplekken op straat kunnen omgevormd worden naar groenzones, moestuintjes en ontmoetingsplekken voor de buurtbewoners. De Bloemekenswijk is ook één van de Gentse wijken waar het meeste kinderen wonen, dus dit biedt kansen om de publieke ruimte kindvriendelijker in te richten met bijvoorbeeld speeltuigen (Staes, 2016b). Belangrijk is dat er vooral naar de buurtbewoners geluisterd wordt bij het herinrichten van de vrijgekomen publieke ruimte. Eventueel kan deze transformatie zelfs een *citizen-led* transitie worden.

Het Van Beverenplein lijkt, in navolging van het Rode Kruisplein in Mechelen, alvast een goede kandidaat om parkeerplaatsen te schrappen en te vergroenen. Dit plein ligt centraal in de Bloemekenswijk, op de plek waar de grote verkeersassen door de wijk samenkomen. Op dit moment wordt het Van Beverenplein vooral gebruikt als parking. Op zondagvoormiddag moeten de auto's echter al plaats ruimen voor de wekelijkse markt. Door de 80 parkeerplaatsen op het plein volledig te schrappen, ontstaat de mogelijkheid om een meer kwalitatieve en duurzame publieke ruimte in te richten het hart van de Bloemekenswijk. Door het parkeren te verplaatsen van het Van Beverenplein naar Het Getouw wordt bovendien ook veel verkeer uit het centrum van de wijk weggehaald, wat de verkeersveiligheid, leefbaarheid en kindvriendelijkheid ten goede komt. Dit zou niet het

geval zijn wanneer er bijvoorbeeld een ondergrondse parking onder het Van Beverenplein was aangelegd. Schepen van mobiliteit Filip Watteeuw gaf eerder al aan te willen wachten met een heraanleg van het Van Beverenplein tot na de realisatie van het parkeergebouw op de UCO-site (Staes, 2016a). Inmiddels zijn er echter nog steeds geen plannen voor de heraanleg van het plein en er is daarvoor ook geen geld vrijgemaakt in de meerjarenplanning van de stad (De Roo, 2020).

Zwakten en valkuilen

Het gebruik van Het Getouw zal vermoedelijk stijgen door de transformatie naar een mobipunt en buurtparking voor elektrische voertuigen. Het succes van dit project zal echter in grote mate afhangen van de acceptatie ervan door buurtbewoners. Zij zullen een grotere afstand moeten afleggen om van hun huis bij hun auto te raken en het schrappen van parkeerplaatsen op straat zal vermoedelijk tot veel protest in de wijk leiden. Verder is de Bloemekenswijk ook één van de armste wijken in Gent, waardoor veranderingen in de parkeertarieven voor veel commotie kunnen zorgen (Staes, 2016b). De vele minder bemiddelde mensen in de wijk zijn mogelijk ook minder goed vertrouwd met deelmobiliteit, wat het gebruik ervan in Het Getouw in de weg zou kunnen staan. Bovendien zal het aantal elektrische wagens in het parkeergebouw op korte termijn vrij laag zijn omdat de meeste buurtbewoners dit zich vooralsnog niet kunnen permitteren. Vanaf 2029 mogen echter uitsluitend elektrische wagens verkocht worden, waardoor de overstap naar elektrische voertuigen er op langere termijn wel komt (Van Baelen, 2022).

De bereikbaarheid van het parkeergebouw is eveneens een belangrijke zwakte. Voor het inrichten van een mobipunt is bijvoorbeeld de relatief lange wandelafstand tot de haltes van het openbaar vervoer een probleem. Ook zou het openstellen van de verbinding tussen de UCO-site en de rest van de Bloemekenswijk voor auto's, om zo Het Getouw beter bereikbaar te maken vanuit de wijk zelf, voor veel extra sluipverkeer kunnen zorgen in sommige straten.

BIBLIOGRAFIE

- Block T. & Dehaene M. (2022). Analyse van niche-initiatieven inzake klimaatvriendelijk wonen in de 20ste eeuwse Gentse rand. *Stadsacademie*. Geraadpleegd op 26 november 2022, van <https://stadsacademie.be/output/analyse-van-8-niches-inzake-klimaat-en-wonen-in-de-gentse-rand/>
- Brockmans, H. (2022, 21 november). Mechelse parking Keerdok kan op elk moment woning- of kantoorcomplex worden. *Trends*. Geraadpleegd op 29 november, van https://trends.knack.be/economie/mechelse-parking-keerdok-kan-op-elk-moment-woning-of-kantoorcomplex-worden/article-normal-1915599.html?cookie_check=1670010632
- Brut, Bureau Bouwtechniek & UTIL. (2012). Masterplan UCO site Gent. *Complexe stadsprojecten*. Geraadpleegd op 29 november 2022, van https://www.complexestadsprojecten.be/Documents/Gent-Uco/masterplan%20UCO_low.pdf
- Ceuppens, L. (2022, 21 november). "Parkeertoren van de toekomst" opent in Mechelen. *VRTNWS*. Geraadpleegd op 21 november 2022, van <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/11/21/parkeertoren-van-de-toekomst-opent-in-mechelen/>
- De Roo, S. (2020, 19 oktober). Heraanleg Van Beverenplein Gent. *CD&V*. Geraadpleegd op 29 november 2022, van <https://www.cdenv.be/kopstuk/stijn-de-roo/nieuws/heraanleg-van-beverenplein-gent/>
- Matthys, C. & Vermeulen, D. (2022, 31 augustus). Amper wagens te zien in parkeertoren van 5 miljoen euro: buurt kaart slechte bereikbaarheid aan. *Het Laatste Nieuws*. Geraadpleegd op 21 november 2022, van https://www.hln.be/gent/amper-wagens-te-zien-in-parkeertoren-van-5-miljoen-euro-buurt-kaart-slechte-bereikbaarheid-aan_a1b8d5c0/

Mechelen. (2022). Parking Keerdok. Geraadpleegd op 29 november 2022, van <https://www.mechelen.be/stadsvernieuwing/keerdok/parking-keerdok>

Mobihub. (z.d.). What is a Mobihub?. Geraadpleegd op 2 december 2022, van <https://mobihubs.eu/>

Mobiliteitsbedrijf Gent. (2022). Real time bezetting parkeergarages Gent [Dataset]. Stad Gent. Geraadpleegd op 2 december 2022, van <https://data.stad.gent/explore/dataset/bezetting-parkeergarages-real-time/information/?sort=-occupation>

Scoones, I., Leach, M., & Newell, P. (2015). *The Politics of Green Transformations*. Routledge, 1-40.

Sogent. (z.d.). Parkeergebouw Het Getouw. Geraadpleegd op 22 november 2022, van <https://sogent.be/projecten/parkeergebouw-het-getouw>

Stad Gent. (z.d.). Parking Het Getouw. Geraadpleegd op 22 november 2022, van <https://stad.gent/nl/mobiliteit-openbare-werken/parkeren/parkings-gent/parking-het-getouw>

Stad Gent. (z.d.). Stadsvernieuwing in de Bloemekenswijk. Geraadpleegd op 22 november 2022, van <https://stad.gent/nl/het-getouw/stadsvernieuwing-de-bloemekenswijk>

Staes, B. (2016a, 18 februari). Edmond Van Beverenplein niet snel heraangelegd. *Het Nieuwsblad*. Geraadpleegd op 29 november 2022, van https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160218_02135464

Staes, B. (2016b, 20 april). Gentse wijken met meeste kinderen zijn armste wijken. *Het Nieuwsblad*. Geraadpleegd op 2 december 2022, van https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160420_02247716

Staes, B. (2019, 5 september). Parkeertoren van 5,2 miljoen euro op komst, maar wie mag erin? *Het Nieuwsblad*. Geraadpleegd op 22 november 2022, van https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20190905_04593240

Van Baelen, J. (2022, 27 september). Is afstandsangst terecht? En 39 andere vragen over elektrisch rijden. *Knack*. Geraadpleegd op 2 december 2022, van <https://www.knack.be/nieuws/auto/is-afstandsangst-terecht-en-39-andere-vragen-over-elektrisch-rijden>

Van Haezendonck, S. (2022, 16 november). Parking Keerdok opent maandag: gratis bootshuttle vaart eerste keer gratis uit tijdens Local Friday. *Gazet van Antwerpen*. Geraadpleegd op 29 november 2022, van https://www.gva.be/cnt/dmf20221116_96231348

Van Waeyenberghe, S., Vermeulen, D. (2022, 5 juli). Nieuw parkeergebouw in Bloemekenswijk ingehuldigd: woensdag en donderdag gratis parkeren. *Het Laatste Nieuws*. Geraadpleegd op 29 november 2022, van <https://www.hln.be/gent/nieuw-parkeergebouw-in-bloemekenswijk-ingehuldigd-woensdag-en-donderdag-gratis-parkeren~a34b0486/>

Verschuieren, E. (2022, 22 november). Parkeren in Mechelen op nieuwe parking Keerdok. *Mechelen op zijn best*. Geraadpleegd op 28 november 2022, van <https://www.mechelenopzijnbest.be/parkeren-in-mechelen-op-nieuwe-parking-keerdok/>

HUBP van vzw Jong

Merel De Cock, Jutte Desein, Maya Ikene, Omar Kemel en Frauke Van Kerckhove

Inleiding

Deze paper beschrijft en analyseert vzw Jong als duurzaam niche-initiatief in de Bloemekenswijk, een wijk in de stad Gent. Dit in kader van het vak 'Duurzame Steden' aan de Universiteit Gent, gecoördineerd door prof. Thomas Block en prof. Michiel Dehaene. Vzw Jong kan beschouwd worden als een niche-initiatief omdat ze via een nieuw project, de 'HUBP's', een inclusieve plaats wil bieden aan kinderen en jongeren om sociale segregatie tegen te gaan. Op vlak van duurzaamheid stelt deze paper de vraag of de deelwerking van de vzw in de Bloemekenswijk, de zogenaamde Dracunawerking, zich losmaakt van doelgroepenwerking of niet. Aan de hand van diepte-interviews, aangevuld met informatie uit beleidsdocumenten, tracht deze paper een antwoord te bieden op bovenstaande vraag. Voor de diepte-interviews werden Melek Kurtulus, een medewerker van de vzw Jong HUBP in de Bloemekenswijk; Karolien Lecoutere, de wijkcoördinator van de Bloemekenswijk; Recep Gülta, de gebiedscoach van de vzw Jong HUBP in de Bloemekenswijk alsook Tom Fachet, een trainer in de Brussels Boxing Academy geïnterviewd. Ook werden een medewerker van D'Broej en een medewerker van het jeugdhuis Chicago (D'Broej) geïnterviewd.

Binnen dit werk wordt een algemene context geschetst, alsook een inspirerend voorbeeld aangehaald. Daarnaast worden de ambities van de vzw besproken en vergeleken met het gekozen typevoorbeeld. Ook wordt het initiatief geplaatst binnen de transitiepaden van Scoones *et al.* (2015) en worden de sterktes en zwaktes van de vzw toegelicht.

Een schets van vzw Jong in de Bloemekenswijk

De Bloemekenswijk is een Gentse wijk waar veel diversiteit heerst. 58% Van de buurtbewoners zijn van niet-Belgische origine. 33% Heeft nood aan een sociale uitkering en 22% van de bewoners wonen in een sociale woning. Voorgaande cijfers tonen aan dat de wijk op economisch vlak achtergesteld is (Lecoutere, 2022). Dit heeft tot gevolg dat jeugdwerk en een goedkoop vrijetijdsaanbod hier essentieel zijn. Vzw Jong probeert dit te realiseren met behulp van hun wijkwerking in de Bloemekenswijk, ook wel Dracunawerking genaamd.

Vzw Jong zet zich ook in voor jongerenwerking in andere Gentse wijken. In het verleden was er sprake van afzonderlijke kinderen- en jongeren vzw's binnen de verschillende wijken. Sinds 2005 zijn deze echter gefuseerd tot één overkoepelende organisatie: vzw Jong (interview). Sinds september 2021 spreekt men per wijk van een wijkHUBP (interview). De HUBP's zijn gevestigd in de Brugse Poort, de Muide, het Rabot, de Dampoort, Ledeborg, Sluizeken-Tolhuis-Ham en de Bloemekenswijk (Monsart & vzw Jong, 2022). De HUBP in de Bloemekenswijk bestaat uit zeven betaalde medewerkers alsook vrijwilligers. Het team poogt activiteiten voor jongeren en kinderen organiseren.

De Dracunawerking in de Bloemekenswijk is gelegen aan de rand van de wijk (Kaart 1). Deze geografische ligging heeft een invloed op welke jongeren de vzw bereikt. Zo bereiken ze vooral jongeren met een Marokkaanse en Turkse achtergrond. Afgaanse en Bulgaarse jongeren worden echter minder tot de werking aangetrokken. Hier wordt later in de paper verder op ingegaan.

Kaart 1: Ligging van de Dracunawerking van vzw Jong en het buurtcentrum in de Bloemekenswijk.

Voor de Dracunawerking zijn verschillende (wijk)actoren belangrijk. Allereerst is het wijkteam een essentieel deel van de wijk, ook voor de vzw is ze van essentieel belang. Ze oefent een zekere invloed uit op de werking van de HUBP. Maandelijks plant Karolien Lecoutere, de wijkcoördinator van de Bloemekenswijk, een moment in waarin ze, in samenspraak met andere actoren, de wijk evalueert. Waar nodig kan ze het wijkgebeuren bijsturen. Vzw Jong neemt actief deel aan deze zittingen. Zo wordt er gepoogd om in contact te komen met de verschillende (wijk)initiatieven. Op die manier kan men tevens op de hoogte blijven van wat er in de wijk gebeurt.

Een andere belangrijke actor zijn de wijkkinderen en -jongeren. Zoals reeds aangegeven legt vzw Jong haar focus op kinderen en jongeren uit kwetsbare milieus. Het zijn dan ook deze jongeren die naar haar activiteiten komen.

Daarnaast is het belangrijk om het buurtcentrum als determinerende actor van de Bloemekenswijk te vermelden. Enkele jaren geleden werkten zij, samen met de vzw, aan een project om geluidsoverlast in de buurt aan te pakken. De overlast werd veroorzaakt door kinderen en jongeren die op straat speelden in de Lorkenstraat (Vanrepellen, 2010). Vandaag houden deze twee organisaties steeds (nauw) contact met elkaar (Lecoutere, 2022).

Vzw Jong: een vzw met ambities

Een van de ambities van vzw Jong is het nastreven van samenhang en inclusie. Dit willen ze bereiken middels het gebruik van de HUBP's. De term HUBP is een samensmelting van 'hub' - een term uit de informatica die slaat op het centrale punt van een computernetwerk - en 'up' - wat de richting die ze uit willen symboliseert: vooruit (vzw Jong, 2020). De HUBP's in de verschillende wijken steunen op enkele basisprincipes. Hun belangrijkste principe is inclusie: de HUBP's moeten een plaats zijn van én voor iedereen. Vzw Jong wil dit bereiken door een vertrouwensband op te bouwen met de doelgroep. Ze proberen kinderen en jongeren te doen geloven in hun eigen capaciteiten, krachten en rechten. Ze willen er op die manier voor zorgen dat de jongeren

zich thuis voelen in de HUBP. Gelijkwaardigheid wordt hierbij hoog in het vaandel gehouden. Discriminatie op vlak van gender, afkomst, religie etc. zijn uit den boze. Samenhorigheid wordt ook nagestreefd. Dit doen ze onder meer door het aanbieden van een brede waaier aan vrijetijds- en sportactiviteiten (vzw Jong, 2020).

Wanneer men voor de poort van de Dracunawerking staat, valt het al snel op dat de vzw hamert op inclusiviteit binnen haar HUBP (Figuur 1). De handen in verschillende huidskleuren tonen aan dat de werking een plaats is waar iedereen welkom is, ongeacht de afkomst, religie, huidskleur...

Figuur 1: Toegangspoort van de Dracunawerking van vzw Jong op het Dracunaplein.

Naast inclusie streeft vzw Jong ook haar andere centrale doelstellingen na. Ten eerste zet de HUBP in de Bloemekenswijk in op de fysieke gezondheid van jongeren. Dit doen ze door naschoolse sportactiviteiten te organiseren in de sporthal op het Dracunaplein. Ook willen ze aandacht schenken aan mentale gezondheid. Dit doen ze onder andere door een persoonlijke trajectbegeleiding te voorzien voor mensen in kwetsbare milieus (vzw Jong, 2020). Daarnaast wenst de HUBP een brugfunctie te vervullen door nauwe banden te onderhouden met gespecialiseerde actoren zoals CLB³¹, VDAB³², CAW³³ en OverKop³⁴ die de kwetsbare personen in kwestie verder kunnen begeleiden. Het onderhouden van een goede relatie met het wijkteam speelt hierin ook een cruciale rol (interview; vzw Jong, 2020). Vzw Jong streeft ook naar een goede samenwerking met andere organisaties en wijkwerkingen om kennis en ervaringen te delen (vzw Jong, 2020).

Een derde belangrijke doelstelling van Vzw Jong en de HUBP in de Bloemekenswijk is het tegen gaan van sociale segregatie. Dit trachten ze te doen door kinderen en jongeren uit de buurt samen te brengen via ontmoetingsmomenten en activiteiten (Monsart & vzw Jong, 2022). Door armoede te bestrijden en persoonlijke hygiëne te stimuleren wil de vzw deze doelstelling bereiken. Het aannemen van een goede persoonlijke hygiëne helpt namelijk om uitsluiting op school te voorkomen. De HUBP is zich bewust van het feit dat ze zich bevindt in een wijk waar veel mensen wonen uit kwetsbare milieus. Ten vierde wil ze zich inzetten op de sociale

³¹ Centrum voor Leerlingenbegeleiding (<https://www.vrij CLB.be/>)

³² Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (<https://www.vdab.be/>)

³³ Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (<https://www.vlaanderen.be/caw-centrum-voor-algemeen-welzijnswerk>)

³⁴ Huis waar jongeren tot 25 jaar terecht kunnen voor activiteiten en een luisterend oor (<https://gent.overkop.be/huizen/overkop-gent>)

emancipatie van hun doelgroep: kinderen en jongeren uit sociaal-economisch kwetsbare situaties (vzw Jong, 2020). Vervolgens wil de HUBP een signaalfunctie vervullen door participatie van kinderen en jongeren te stimuleren en ze oa. een platform te bieden in de Gentse Jeugdstraat. Via deze weg kunnen ze hun stem laten horen aan beleidsmakers (vzw Jong, 2020). Tenslotte wenst de vzw zich ook in te zetten voor het collectief belang van de buurt. Door middel van een mobiele jeugdwerker willen ze vermijden dat jongeren rondhangen op straat en op die manier overlast of ergernis veroorzaken bij buurtbewoners (Vanrepellen, 2010). Door naschoolse activiteiten te organiseren willen ze de ouders na hun werk even ontlasten van hun kinderen en ter zelfder tijd de jongeren een fijne tijd geven.

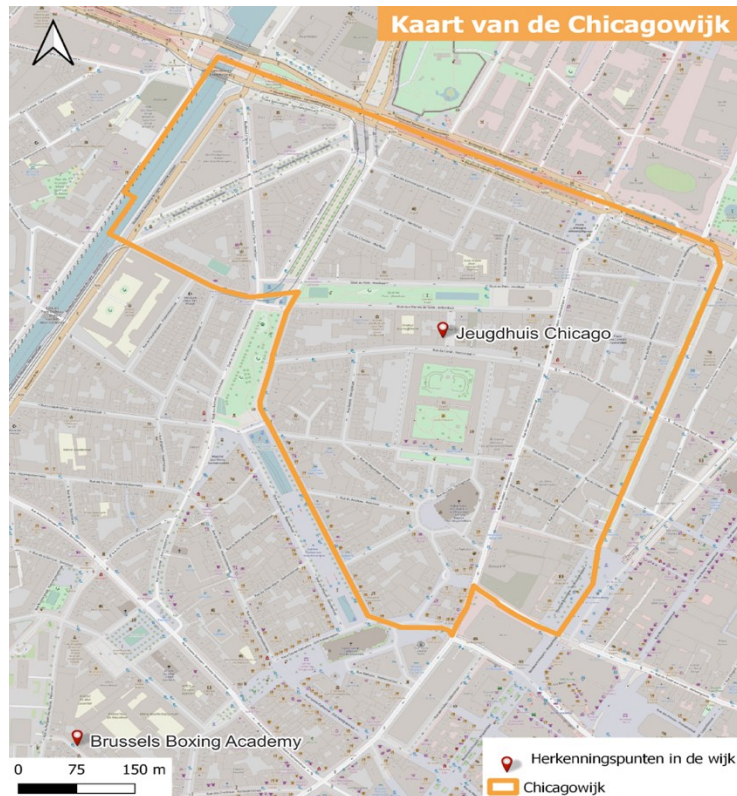
Referentieproject: D'Broej in Brussel

Hoewel vzw Jong een ambitieuze vzw is en actief haar doelstellingen probeert te bereiken, kunnen ze inspiratie halen uit andere gelijkgestemde organisaties. Eén van die organisaties is D'Broej, een Brusselse vzw die zich ook focust op jongerenwerk. D'Broej, De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren, wil initiatieven ontwikkelen die bijdragen tot de emancipatie van kinderen en jongeren die opgroeien in een maatschappelijk kwetsbare context (D'Broej, 2022b). In deze paper worden twee van hun deelwerkingen besproken: het jeugdhuis in de Chicagowijk en de Brussels Boxing Academy.

Onder de overkoepelende organisatie D'Broej vallen acht deelwerkingen. Deze zijn gevestigd in achtergestelde buurten in Brussel zoals Zwarte Vijvers in Molenbeek, Chicagowijk, Anneessenswijk en Oud-Laken in Brussel-Stad, Peterboswijk in Anderlecht, Wijk Chambéry in Etterbeek en de Brabantwijk in Schaarbeek. De vzw tracht de jongeren een belevingsruimte aan te bieden waarin ze zichzelf kunnen ontplooien. Er wordt nadruk gelegd op de ontwikkeling van hun talenten en competenties (D'Broej, 2022b). Van de acht deelwerkingen vallen er zeven onder de noemer *jeugdhuis*. Deze fungeren als tweede thuis voor de kinderen en jongeren binnen de wijk. In de jeugdhuisen worden uiteenlopende activiteiten aangeboden waaraan ze kunnen deelnemen. Ook kunnen ze steeds terecht bij de jeugdwerkers voor een luisterend oor. De achtste deelwerking binnen D'Broej is de sociaal sportieve bokscub Brussels Boxing Academy, gelegen in het stadscentrum. Hier kunnen zowel jongeren uit de wijk alsook jongeren uit het gehele gewest terecht voor bokstrainingen (D'Broej, 2022b).

De vzw focust zich op vier pijlers: zinvol vrijetijdsaanbod, welzijnsfunctie, brugfunctie en signaalfunctie (D'Broej, 2022b). Hoewel dit dezelfde pijlers zijn waarmee vzw Jong te werk gaat, zijn er toch enkele kwaliteiten op te merken bij D'Broej en de Chicagowerking die inspirerend kunnen zijn voor vzw Jong en meer specifiek de Dracunawerking in de Bloemekenswijk.

Om te beginnen ligt de Chicagowerking centraal in de Chicagowijk (Kaart 2), waardoor ze verschillende delen van de wijk bereikt. Dit is een wijk die gekenmerkt wordt door een grote economische achterstand. Naast het betrekken van jongeren uit de eigen wijk, neemt ze ook een brugfunctie op naar andere wijken toe. In deze omliggende wijken bestaan er nl. nog geen gelijkaardige jeugdwerkingen. De Chicagowerking probeert hier een antwoord op te bieden. Ze willen deze wijken dan ook inspireren om zelf een initiatief op te starten: een zogenaamde "besmettingsfunctie" (interview). Met dit voorbeeld zou vzw Jong aangespoord kunnen worden om dit ook te doen. De Chicagowerking bereikt veel jongeren van allerlei achtergronden, terwijl de HUBP in de Bloemekenswijk aangeeft dat vooral Turkse en Marokkaanse jongeren zich aangetrokken voelen tot de vzw. Afgaanse en Bulgaarse jongeren hebben echter minder of zelfs geen voeling met de Dracunawerking (interview).

Kaart 2: Ligging van het jeugdhuis Chicago en de Brussels Boxing Academy van D'Broej in de Chicagowijk.

Ten tweede is de Brussels Boxing Academy een grote inspiratiebron voor de Dracunawerking in de Bloemekenswijk (Figuur 2). De club is zodanig ingebed in de Brusselse regio dat iedereen van haar werking afweet. Wat opmerkelijk is aan de boksclub is het feit dat ze een grote groep mensen bereikt dankzij de verschillende sportlocaties die ze aanbiedt in het Brusselse. Ze focust zich op iedereen tussen 5 en 77 jaar. Op deze manier tracht ze een brug te maken over generaties heen. Binnen deze leeftijdsgroep is de club toegankelijk voor mensen met diverse achtergronden, en voor zowel mannen als vrouwen. Ook zij die de Franse of Nederlandse taal (nog) niet onder de knie hebben, zijn hier welkom. Daarnaast is het positief dat de boksclub veel tijd en geduld steekt in haar leden. Op competitief niveau zijn er bijvoorbeeld heel wat jongeren die in andere clubs de deur gewezen waren door omstandigheden. De Brussels Boxing Academy tracht echter geduldig te zijn en hen kansen te bieden die ze bij andere sportclubs minder zouden hebben. Zo proberen ze nog maar eens (sociale) uitsluiting te vermijden (interview). Vzw Jong zou ook een soortgelijke overkoepelende sportclub kunnen uitbaten die alle Gentse jongeren aantrekt om zo meer inclusiviteit te creëren binnen de werking.

Figuur 2: Brussels Boxing Academy van D'Broej (D'Broej, 2022).

Een derde reden waarom we D'Broej een goed typevoorbeeld vinden voor de Dracunawerking is omdat D'Broej het erg belangrijk vindt dat elke jongere zich welkom voelt binnen de vzw, en hier als gevolg veel aandacht aan besteed. Het is dus niet zo dat ze zich uitsluitend focussen op jongeren uit kwetsbare situaties. Dankzij het aannemen van deze waarden creëren ze een interessante mix van jongeren met verschillende economische achtergronden. Zoals reeds vermeld, speelt ook de boksclub hier een belangrijke rol in (interview). Vzw Jong in de Bloemekenswijk focust uitsluitend op jongeren in economisch kwetsbare situaties. Ze geven zelf aan dat participanten uit niet-kwetsbare situaties niet tot hun doelgroep behoren. Hierdoor wordt er minder verbinding gecreëerd in de wijk tussen mensen van verschillende achtergronden, status, alsook economische situaties.

Ten slotte vertrekt de Chicagowerking bij haar activiteiten voornamelijk vanuit de ideeën van de jongeren zelf. Ze geven zelf aan welke projecten ze willen uitwerken, waarna de werking de jongeren hierin ondersteunt. Er is dus sprake van bottom-up-benadering. Zo hebben de jongeren bijvoorbeeld zelf voorgesteld om een voedselbedeling te organiseren voor daklozen. Nu doet een groepje van hun leden dit elke week met hulp van de Chicagowerking. Op deze manier worden de jongeren aangespoord om initiatief te nemen en krijgen ze ook al enkele verantwoordelijkheden op hun bord geschoven (interview). Dit is zeker een inspiratiebron voor vzw Jong, waar de bepaling van activiteiten nog meer vanuit de medewerkers van de vereniging gebeurt. De kinderen hebben in de HUBP wel enige inspraak qua interessegebied van activiteiten, maar de medewerkers hebben hierin steeds de bovenhand (interview).

Het is dus duidelijk dat D'Broej verschillende initiatieven neemt om doelgroepen te overstijgen en inclusief te zijn voor iedereen. Dankzij deze initiatieven vormt zij een inspiratiebron voor vzw Jong in haar geheel alsook voor de Dracunawerking.

Het transformatieve karakter van vzw Jong

De HUBP in de Bloemekenswijk wil als niche-initiatief een inclusieve plaats bieden aan alle kwetsbare jongeren in de wijk en wil net zoals D'Broej op die manier doelgroepenwerking overstijgen. In deze laatste alinea wordt deze doelstelling en het al dan niet bereiken ervan kritisch geanalyseerd. Eerst wordt het transformatieve

karakter bepaald via het denkkader van Scoones *et al.* (2015) om vervolgens de sterktes en zwaktes van de vzw te analyseren.

Het is duidelijk dat zowel vzw Jong als de HUBP in de Bloemekenswijk niet technocentrisch gericht zijn. Vzw Jong is geen bedrijf dat via technologische innovaties de samenhang in de wijk wil verbeteren (Scoones *et al.*, 2015). Bovendien is de vzw ook niet marktgestuurd. Ze zetten zich af tegen een kapitalistisch, marktgericht winstmodel aangezien ze een organisatie zijn zonder winstoogmerk (Scoones *et al.*, 2015). De vzw beoogt echter transformatieve veranderingen door middel van burgers. Ze is ontstaan op initiatief van burgers (interview) en wordt ook door hen geleid. Bovendien focust de vereniging, en meer specifiek de HUBP, zich ook op 'power from below'. De vzw biedt een plaats aan jongeren waar ze zichzelf kunnen ontwikkelen en *empoweren*. Allereerst focust de vzw ook op samenhang en verbondenheid tussen de kinderen en jongeren onderling en tussen de jongeren en de wijk. Op die manier zet de vzw zich af tegen de individualistische ingesteldheid die heden ten dage dominant is in onze maatschappij (Scoones *et al.*, 2015; interview). Uit interviews werd echter ook duidelijk dat de vzw afhankelijk is van subsidies. Op die manier oefent de staat toch nog enige vorm van sociale controle en invloed uit op hun werking. De staat en het lokaal bestuur, in dit geval de stad Gent, kunnen op die manier samen met hen veranderingen realiseren, maar ze ook tegenhouden. We kunnen dus stellen dat vzw Jong deels staatsgeleid is.

Een grote sterkte van vzw Jong is de brugfunctie die ze vervullen. Ze zijn betrokken in de wijk, spelen een actieve rol in het wijkteam en proberen de jongeren te integreren door ze oa. mee te nemen naar activiteiten georganiseerd door andere initiatieven, bijvoorbeeld het wijkgezondheidscentrum (interview). Zo komen ze ook tegemoet aan hun ambities rond gezondheid. Ze heeft ook een nauwe relatie met de scholen waar de kinderen naartoe gaan en met het OCMW. Op die manier kan de vzw hen doorverwijzen naar de juiste instellingen indien ze dit nodig achten en blijft ze op de hoogte van eventuele problemen op school. Als er bijvoorbeeld leerproblemen zijn kan de vzw bijles voorzien, of als jongeren geen eten mee hebben naar school kan de vzw ook tussenkomen (interview).

Eén van de doelstellingen van vzw Jong is het tegengaan van sociale segregatie. Hoewel ook de HUBP in de Bloemekenswijk zich hiervoor inzet, slagen ze er niet volledig in. De doelgroep van de HUBP is immers expliciet jongeren in sociaal-economisch kwetsbare situaties. Dit heeft tot gevolg dat er weinig bruggen worden gebouwd tussen gezinnen in moeilijke situaties en andere, meer welgestelde, gezinnen. Ook binnen de doelgroep slagen ze er niet in om iedereen te bereiken. Het feit dat de werking in de Bloemekenswijk zich aan de rand van de wijk bevindt, kan hierin meespelen. De vzw geeft zelf aan dat de wijkHUBP geen plaats is waar iedereen terecht kan. Ze bereikt vooral kinderen en jongeren uit de Turkse en Marokkaanse gemeenschap. Hierdoor vallen sommige jongeren, vooral Bulgaarse en Afghaanse jongeren, uit de boot. Zo gaf de wijkcoördinator het voorbeeld van een groep Afghaanse jongeren die, ondanks het feit dat de mobiele jeugdwerker vaak met hen gaat praten, zich niet aangetrokken voelt tot de vzw en blijft rondhangen op straat (interview). Op die manier 'claimen' sommige etnische groepen de HUBP, waardoor jongeren met een andere achtergrond als het ware uitgesloten worden uit de werking (interview). Vzw Jong geeft ook zelf aan dat de taak van de mobiele jeugdwerker te beperkt is en dat slechts één mobiele jeugdwerker onvoldoende is voor de wijk (interview). D'Broej tracht dit soort claimedrag tegen te gaan en is ervan overtuigd dat iedereen een plekje verdient binnen haar werking. Ze proberen hun aanbod dan ook zo breed als mogelijk te laten gelden om mensen met verschillende achtergronden en leeftijden naar zich toe te trekken. Zo kunnen ook ouders bij de organisatie terecht mochten zij hulp zoeken vb. inzake huisvesting (interview).

In de Bloemekenswijk ontbreekt dus een plaats waar écht iedereen terecht kan. De Dracunawerking heeft de ambitie om een plek te zijn voor iedereen, maar slaagt daar tot op vandaag nog niet in. We stellen vast dat de

vzw, op vlak van sociale integratie en inclusie, nog geen uitgesproken transformatief karakter heeft. We zien echter wel dat de vzw deze ruimte tot verbetering erkent. We hebben er dan ook goede hoop in dat ze hieraan zal werken.

BIBLIOGRAFIE

- D'Broej. (2021). Beleidsplan 2022-2026: De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren. In *issuu.com*. https://issuu.com/nadiascheys/docs/beleidsplan_dbroej_2022-2026
- D'Broej. (2022). D'Broej: De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren: Jaarverslag 2021. In *issuu.com*. https://issuu.com/nadiascheys/docs/d_broej_jaarverslag_2021
- D'Broej. (2022b, april 28). *Over D'Broej*; <https://www.dbroej.be/nl/dbroej/over-dbroej>
- Lecoutere, K. (2022). *Policy participation in Ghent: Introduction case Bloemekenswijk* [Presentatieslides; PowerPoint]
- Monsart, P. & vzw Jong. (2022). Wijkwerkingen aanbod najaar 2022. In *vzwjong*. <https://www.vzwjong.be/>
- Scoones *et al.* (2015). The politics of Green Transformation (Chapter 1). Oxon/New York: Routledge.
- Sociale Kaart. (2022). Geraadpleegd op 29 oktober 2022, van <https://www.desocialekaart.be/fiches/530134/algemeen>
- Vanrepellen, J. (2010). Samenleven in de publieke ruimte. In *springzaad.nl*. Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten vzw. <https://www.springzaad.nl/publicaties/samenlevenindepubliekeruimte/>
- Vzw Jong. (2020). Beleidsnota 2021-2025 vzw Jong. In *vzwjong.be*. <https://www.vzwjong.be/publicaties/beleidsnota-vzw-jong-2021-2025>

Interviews

- Interview Melek Kurtulus, medewerker vzw Jong HUBP Bloemekenswijk
- Interview Karolien Lecoutere, wijkcoördinator Bloemekenswijk
- Interview Recep Gülta, gebiedscoach vzw Jong HUBP Bloemekenswijk
- Interview Tom Fachet, trainer in de Brussels Boxing Academy van D'Broej
- Interview medewerker D'Broej
- Interview medewerker Chicagowerking

Figuren

- Figuur 2: D'Broej. (2022, 15 april). *D'Broej: De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren*. *Issuu.com*. https://issuu.com/nadiascheys/docs/d_broej_jaarverslag_2021